NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

XLI.
ÉVFOLYAM

1997

A ROMÁN AKADÉMIA KÖNYVKIADÓJA
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

1

A FOLYÓIRAT VEZETŐ TANÁCSA

SZABÓ ZOLTÁN *főszerkesztő*
ANTAL ÁRPÁD *főszerkesztő-helyettes*
MURÁDIN LÁSZLÓ *szerkesztőségi tudományos titkár*
CS. GYIMESI ÉVA
CÂMPEAN ILEANA
EGYED EMESE
KOZMA DEZSŐ
PÉNTEK JÁNOS

A NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK évenként kétszer jelenik meg. A külföldi előfizetők megrendelhetik a RODIPET SA vagy az ORION PRESS INTERNATIONAL SRL ügynökségeinél. A belföldi előfizetők forduljanak a RODIPET SA, az ORION PRESS INTERNATIONAL SRL vagy az AMCO PRESS SRL kirendeltségeihez.

La NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK paraît deux fois par an. Toute commande de l'étranger sera adressée à RODIPET SA ou à ORION PRESS INTERNATIONAL SRL et toute commande de Roumanie sera adressée à RODIPET SA ORION PRESS INTERNATIONAL SRL ou AMCO PRESS SRL:

RODIPET SA, Piața Presei Libere nr. 1, sector 1, P O. Box 33—57, București, România, fax 401—222 6407, tel. 401—618 5103; 401—222 4126.

ORION PRESS INTERNATIONAL SRL, Șos. Olteniței 35—37, sector 4, P.O. Box 61—170, București, România, fax 401—312 2425; 401—634 7145, tel. 401—6315.

AMCO PRESS SRL, Bd. N. Grigorescu 29A, ap. 66, sector 3, P.O. Box 57—88, București, România, fax 401—312 5109, tel. 401—613 9390; 401—312 5109.

A kéziratok, a cserére szánt könyvek, valamint a levelek a szerkesztőség alábbi címére küldendők:

Redacția revistei „Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények"
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță 19—21
Telefon: 432440

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

XLI. évf. 1997 1. szám

TARTALOM

Tanulmányok

ANTAL ÁRPÁD: Emlékezés a kilencvenéves Szabó T. Attilára 3
CSEKE PÉTER: Az *Erdélyi Fiatalok* szerepe a kisebbségi értelmiségnevelésben (II.) 23
PÉNTEK JÁNOS: Kontaktusjelenségek és folyamatok a magyar nyelv kisebbségi változataiban 37

Kisebb közlemények

JENEI TERÉZ: Szóismétlő értelmezők egy Babits-regényben 51
KICSI SÁNDOR ANDRÁS: A szem kétféle szemlélete és a számlálószók 57

Adattár

PÁVAI GYULA: Ismeretlen Mikszáth-névjegy Aradon 63
PALKÓ ATTILA: Magyaró helynevei 64

Szemle

Kuszalik Péter, Erdélyi hírlapok és folyóiratok *(Gaal György)* 73
Bencze Lóránd, Mikor Miért Kinek Hogyan I. *(Szabó Zoltán)* 76
Pacsai Imre, A páros szavak areális aspektusa az orosz nyelvben *(Bán Elek)* . . . 78
Vigh Károly, Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi közszavak *(Murádin László)* . . 79
Thomann Mónika—Tóth Kornélia, Magyar diákszótár *(Málnási Ferenc)* 81

Hírek

MURÁDIN LÁSZLÓ: Szabó Zoltán hetvenéves 85
MIRCEA POPA: Gavril Scridon 87

Repertórium

FAZAKAS EMESE: A Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények XXI—XL. évfolyamának repertóriuma 89

A ROMAN AKADÉMIA KIADÓJA — BUKAREST

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE — BUCUREŞTI

STUDII ŞI CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ ŞI ISTORIE LITERARĂ

Anul XLI **1997** **Nr. 1**

SUMAR

Studii

ÁRPÁD ANTAL: În memoria profesorului Attila Szabó T., născut acum 90 de ani 3
PÉTER CSEKE: Rolul revistei *„Erdélyi Fiatalok"* în formarea intelectualilor minoritari (II.) 23
JÁNOS PÉNTEK: Fenomene şi procese de interferenţă în variantele „minoritare" ale limbii maghiare 37

Articole

TEREZ JENEI: Apoziţiile formate prin repetarea termenului regent într-un roman al lui Babits 51
ANDRÁS KICSI SÁNDOR: Semantica cuvântului *szem* „ochi" şi „cuvintele de clasificare" 57

Materiale şi documente

GYULA PÁVAI: Însemnări necunoscute pe o carte de vizită a lui Mikszáth 63
ATTILA PALKÓ: Toponime din Aluniş (jud. Mureş). 64

Recenzii

Kuszálik Péter, *Erdélyi hírlapok és folyóiratok* (Ziare şi reviste maghiare din Transilvania) *(György Gaal)* 73
Bencze Lóránd, *Mikor Miért Kinek Hogyan I.* (Când şi de ce, cui şi cum) *(Zoltán Szabó)* 76
Imre Paesai, *Arcolnye aspekty parnyehslov v russkom jazike (Elek Bán)* 79
Vigh Károly, *Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi kezszavak* (Toponime şi apelative toponimice din Târgu-Mureş) *(László Murádin)* 78
Thomann Mónika—Tóth Kornélia, *Magyardiáksztár* (Vocabularul elevilor maghiari) *(Ferenc Mátnási)* 81

Cronică

LÁSZLÓ MURÁDIN: Zoltán Szabó la 70 de ani 85
MIRCEA POPA: Gavril Scridon 87

Reperforice

EMESE FAZAKAS: Repertoriul revistei Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények", anii XXI—XL 89

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE — BUCUREŞTI

Calea 13 septembrie nr. 13

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XLI. évf. 1997. 1. szám

TANULMÁNYOK

EMLÉKEZÉS A KILENCVENÉVES SZABÓ T. ATTILÁRA
(Balassa Iván könyvének margójára)[1]

(Mentség.) — Hetvenedik esztendején túl a magamfajta ember, kit nem érintett meg a grafománia betegsége — Féja Géza szerint grafomániás nemzet volnánk —, s inkább a beszédmánia gyakorlásában hagyta elperegni évtizedeit, mind gyakrabban szembesül a meg nem írt témák, élmények és történetek figyelmeztetésével, amelyekről számot kellene adnia, gyakorta már egyetlen élő tanúként. Ilyenfajta jelzésféléket éreztem mindegyre, miközben Balassa Iván hozzáértéssel és sok melegséggel megírt könyvét olvastam. Hiába is kér hát tőlem szabályos recenziót a szerkesztő, inkább az én Szabó T. Attila élményemről, e roppant gazdag tudósi és emberi élet olyan mozzanatairól, jellemvonásairól szólnék, amelyeket alkalmam volt közelről megtapasztalni, s amelyek révén talán teljesebbé vagy pontosabbá válik a könyvben kirajzolódó portré. Erre némileg feljogosít Balassa hozzáállása is, aki indításul ismerkedésükről, munkatársi viszonyukról s egy életen át melegen tartott barátságukról vall. A továbbiakban is ez az emberközelbe hozó szándék vezeti, amikor levelezésükből idéz, vagy amikor a barátok és tanítványok egész sorát szólaltatja meg, illetve a családtagok közléseit is sűrűn beépíti munkájába, gondot fordítva az életút és életmű képi megjelenítésére is (fényképek, reprodukciók, címlapok, az etnográfus Kós Károly kitűnő rajzai stb.).

De milyen is ez a nagyon olvasmányos, bár az embert némelykor fejcsóválásra késztető könyvecske? Az előszót is ide véve szerzőnk többszörös, de legalábbis dupla csomagolásában hozza a lényeget, amely szerkesztésmódot annak idején már Széchenyi gyakorolta, *Hitelét* például többrendbeli elő- és utószavak, bevezetések és lezárások burkába csomagolva. Ekként tesz Balassa is. Az előszót követően az első réteget két rövidke fejezet alkotja: *az erdélyi magyar nyelvtudomány múltjáról* szóló az elején (9—12), illetve *a kolozsvári nyelvészeti iskolának* szentelt lapok a végén (125—28), amelyek mintegy történelmi összefüggésbe helyezik a tárgyalt életművet. Következik aztán a belső csomagoló réteg két terjedelmesebb fejezete: *az életút* felvázolása az elején (13—46), amire rímel a személyiséget *(az embert, a tudóst, a professzort)* felvillantó fejezet a záró részben (109—124). E kettős keretbe foglalva találjuk a munka fő részét, *Az életmű* címet viselő terjedelmes fejezetet (47—108), nyolc al-

[1] Balassa Iván, *Szabó T. Attila (1906—1987). Erdély nagy nyelvtudósa.* Püski Kiadó, Budapest, 1996. 160 l.

egységével, melyekben a szerző viszonylag gondos tájékozottsággal és a szakirodalom java termésének felvonultatásával tekinti át és méltatja a méreteiben és sokoldalúságában is lenyűgöző szellemi teljesítményt. Végül a könyvecske forgatását hasznossá óhajtván tenni, a Függelékben két összeállítást is közöl: Sz.T.A. publikációinak jegyzékét és válogatást a róla szóló szakirodalomból (előbbi Sz. Csáti Éva, utóbbi Kiss András és Szabó T. E. Attila munkája). A belső címlap versoján pedig mindkettőjük közös barátjának és munkatársának, a nemrég elhunyt Nagy Jenőnek a nevével találkozunk, ki súlyos betegen még elvégezhette a munka lektorálását. A publikációk és az irodalom leltárát a szerző igen helyesen felhozza 1996-ig, ám érthetetlen módon a kiegészített jegyzékből hiányzik a Herepei Jánoshoz írt 14 levél, amelyek jó fél évtizeddel ezelőtt és épp az egyik fő informátorként említett Szabó T. Ádám szerkesztette folyóiratban jelentek meg, Sas Péter godnozásában és bevezetőjével.[2] E fontos közlemény anyagának sajnálatos mellőzése érződik is a könyv néhány fejezetén.

Mint elébb jeleztem, nem célom itt újra felmondani, amit szerzőnk a könyv hősének szerteágazó munkásságáról megállapít. Inkább az egyéniség néhány vonását, az életpálya egy-két homályban vagy félvilágításban maradt jelenetét, helyzetét hoznám szóba, ahogy mindezeket egészen közelről láthattam. Jómagam diákjaként 1945-ben kerültem közelébe, pár hónappal azután, hogy Balassa Iván távozott Erdélyből. Majd 1950 őszétől, mint a magyar irodalmi tanszék tagja, fiatal kollégaként szemlélhettem, ami vele és körüle történik. Aztán közös vállalkozásaink hoztak össze, köztük a két kiadást is megért három szerzős Kriza-kötet s egyéb kisebb horderejű munkák. Végre 1966-ban majd két évtizedre lépcsőházi szomszédok lettünk a Györgyfalvi-negyedben, ami napi, sőt olykor naponként többszöri találkozással járt. Erről szóljon egy eset a sok közül. Kevéssel a közös lakónegyedi „palotában" való berendezkedésünk után, pontban 12-kor összetalálkoztunk a Marianum — a filológiai fakultás — folyosóján, s mindketten túl lévén az aznapi egyetemi penzumon, ő kedvesen invitált, hogy mennénk együtt haza. Én igent mondva ezt olyanformán képzeltem el, hogy az alig száz méterre levő megállóig gyalog megyünk, s ott felszállunk a trolira. Nem így történt. Mikor a megállóhoz értünk, szót sem szólt, csak belém karolva tovább lendült velem, s vitt a városközpont csendesebb utcáin át, aztán a Kispiac fölött az Alkony utcán tovább haladva, egészen hazáig a közel öt kilométeres úton. És közben beszélgettünk — mindenről, ami ilyen alkalommal szóba jöhet. Aztán — nem rendszeresen ugyan —, de néhány vasárnapi kirándulásán is hozzá szegődtem, máskor meg pihenésképpen esténként benézett hozzánk, vagy én zavartam meg valamilyen kérdéssel, egyetemi hírrel.

Az igazán lazított csevejre többnyire reggelenként került sor, amikor elindult tele vederrel s mentem én is a miénkkel a közeli szemétároló helyig, aztán ballagtunk visszafelé az üres vedrekkel, s ő ilyenkor elmondatta velem, mi újság a közéletben, politikában, amit én rendszerint igyekeztem megszerezni egy-egy „reakciós" viccel. Mondtam, mert csoda felszabadultsággal tudott nevetni rajtuk, kivált a húsz karátosokon (va-

[2] Sas Péter, *Szabó T. Attila Herepei Jánoshoz írt levelei.* Magyar Múzeum I(1991). 1—4 sz. 226—48.

gyis amelyekért szóbeszéd szerint 20 év áristom dukált). E viselt dolgaink kedves jelenete volt, midőn a bejáratnál üres vedrekkel álldogálva, már kétszer is elsütöttem az aznapi, a szokásosnál is keményebb anekdotát, ám ő kissé nagyothalló lévén, újra rákérdezett a csattanóra, amikor erkélyük magasából a virágait locsolgató Éva asszony ránk szól: — Árpád, ha harmadszor is elmondja, ez a veder víz menten a nyakukba ömlik. S akkor látom, hogy néhány szomszéd lelkesen hallgatja a mi bűnözésünket, remélhetőleg cinkos kandisággal csupán, mert hát az ilyes terméket nemcsak terjeszteni, hanem pusztán hallgatni is veszélyes foglalatosságnak számított akkoriban. Így éltünk a kincses város máig is legvonzóbb lakónegyedében.

(Száműzetésben.) — De alighanem illenék kissé komolyabbra fordítani a szót. Ami például Sz. T. A. viszontagságos éveit illeti, a könyv szerzője, jobbára rögtönzésszerű és szükségképpen töredékes közlések alapján dolgozva, csakis felületi és részben pontatlan képet adhat a történésekről. Maga a könyv hőse is tévesen 1951 és 1953 közé teszi az egyetemről való eltávolításának időszakát, holott egészen pontosan az 1952 és 1954 ősze közti periódusról van szó. A lehetséges okot tekintve meg holmi óvatlan elszólásait emlegeti, például azt, hogy „szentségtörő" módon cikkeknek nevezte volna Sztálin nyelvtudományi „műveit", s a valóban márkás nyelvtudományi teljesítménynek Csűry Bálint főművét mondta. Valójában Attila akkoriban sok más kollegájával és nem kollegájával egyazon hajóban evezett. A sztálinizmus és már csírázó sovinizmus koncentrált támadásáról van szó, amely periódust egyetemtörténeti vázlatomban „a kemény vonal és a hisztéria" esztendejének nevezem. Ez a bolsevik típusú kemény hullám 1951—52 fordulóján kezdett felerősödni, majd márciustól — „a jobboldali elhajlás felszámolásának" jelszavával — ténylegesen hisztérikus jelleget öltött. Fejek hullottak a legfelsőbb politikai vezetés szintjén, de folyt a tisztogatás mindenfelé, a kultúréletben, az egyetemi és iskolai tanszemélyzet, sőt a diákság körében is (visszatérő jelszó volt az ún. „kulákcsemeték" eltávolítása).

Meg kell mondanunk, hogy ez a kemény vonal néhány kollégát a helyi román egyetemen, a Babeşen is érintett, bár náluk közel sem volt olyan mértékű a szorítás, mint a Bolyain. Tőlünk az iskolai évzárás után elsőnek Nagy Istvánt, az osztályharcos rektort s az erdélyi magyar írókat sorra „lefejező" szélsőségesen dogmatikus előadót távolítják el — jobboldali bűnei okán!!! —, majd a nyári riadt, eszeveszett kapkodás után ősszel menesztik Szabó T. Attilát, Jakó Zsigmondot, a fiatalok közül Bajor Andort és Benkő Samut, hogy csak a hozzám legközelebb állókat említsem. S miután a „tisztogató" munkát elvégeztették vele, Csehi Gyula tanulmányigazgató (rektorhelyettes) is megkezdi enyedi száműzetését, s végül az egészet betetőzi a másodszori letartoztatási hullám, ekkor vonul újólag börtönbe Balogh Edgár, Demeter János, Jordáky Lajos s a vásárhelyi egyetemről Csögör Lajos. Aligha kétséges, hogy ebben a konstellációban lényegtelen volt egy alkalmi elszólás, neki mennie kellett Szabó T. Attila-i mivoltában, egyszerre az intézmény baloldali és nem baloldali törzsgárdájával (egyébiránt 1952 nyarán a szívroham Gaál Gábort is kivonta a forgalomból). Mert ha jól gyanítom, ebben a menetben már feltehetően célba vétetett a Bolyai felszámolása, csakhogy egyebek

mellett november folyamán országgyűlési választások voltak napirenden (a kampány idején, mialatt „barátai" a tömlöcben csücsültek, nem hivatalosan még Groza is benézett hozzánk, kicsit anekdotázni), s így maga a végrehajtás egyelőre 1953-ra halasztódott. Akkor meg minden újra csak elnapolódott, lévén hogy Sztálin márciusi halálát követően az egész „lágerben" lassan engedni kezdett a szorítás.

Szó ami szó, ebben az ügyben azt is látnunk kell, hogy Szabó T. Attila, a maga 1940 és 44 közti vezető professzori, intézetigazgatói múltjával, aztán újabban papírjai közé visszavonult, apolitikus magatartásával igencsak rendhagyó jelenségnek számított a sztálinista típusú egyetemen, plane tanszékvezetői beosztásban. Így van az, hogy neki mégiscsak egyféle kitüntetett szerep jutott az imént vázolt „begörcsölő" folyamatban. Mint fiatal tanársegéd 1951—52 fordulóján jelen voltam ama *hét és fél órás* tantestületi közgyűlésen — az Arany János utcai nagy aula zsúfolásig telve volt! —, amelyen hivatalosan a magyar nyelvészeti tanszék, de valójában inkább annak vezetője vala terítéken. Az idősebbektől sem szóban, sem írásban azóta se hallottam-olvastam semmit erről a maratoni gyülésről, bennem azonban, ki még a tanügyi reform előtt távoztam, s kétévi katonaság után visszatérve most ismerkedtem a sztálinista típusú egyetemmel, mint némileg még kívül állóban, majd minden mozzanata frissen megőrződött. Azzal kezdeném, hogy nekem imponált Szabó professzor indító referátuma, melynek elején megtörtént a kötelező zászlóhajtás a sztálini tanulmányok előtt, ám a továbbiakban ezek „útmutatásaival" nem sokat törődve számolt be két évtizedes kutatásairól és a tanszék tudományos vállalkozásairól, főleg a nyelvjáráskutató munkálatokról. Aztán órákon át jöttek a kisebb-nagyobb méltányló vagy elmarasztaló hozzászólások, de ez utóbbiak is csak úgy szőrmentiről bíráltak. Egyik vezető ideológus engem is kritikus véleménymondásra ösztökélt forma, azt sugalmazva, hogy minősíteném pejoratív célzatúnak a dolgozataiban használt rumén terminológiát, amit valójában nem is ő vezetett be. Én tagadtam az ilyen feltételezés megalapozottságát, s ezért nem is álltam kötélnek.

A drámai hangvétel csupán a végefelé jött be, amikor Gaál Gábor, vélhetően kétségbeesett kísérletet téve pártbeli helyzetének javítására, jópár decibellel az addigiaknál emeltebb hangon objektivistának és idealistának bélyegezte nyelvész kollégája referátumát, pontosabban: nyílt és félreérthetetlen állásfoglalást követelt tőle abban a kérdésben, hogy idealista avagy materialista nyelvtudományt kíván művelni. Dicséretükre legyen mondva, mind az elnökségben ülő Márton Gyula, mind pedig a moderátor szerepét betöltő Csehi Gyula akkor, a tanszemélyzeti plénumon elegánsan megvédte Attilát. Ámde a Márton Gyula jegyezte hírlapi beszámoló — amelynek némely mondata szerkesztői kéztől is származhatott, ami akkoriban gyakorta megesett — már jelezte a sejthető közeli és távolabbi változásokat. Eszerint Szabó T. Attila „az utóbbi években fejlődött, azonban a jövőben még komolyabb erőfeszítéseket kell tennie, hogy munkatársaival együttműködve, egyre jobban elsajátítsa a marxista-leninista világnézetet és módszert, hogy levonja és alkalmazza a sztálini nyelvtudományi munkák nagy horderejű tanulságait".[3] Vagyis

[3] Márton Gyula, *A magyar nyelvtudományi tanszék munkájának elemzése a Bolyai egyetemen.* Igazság 1952. jan. 5.

hát a gyerek tanulgatott, de mégis baj van a szorgalommal, s így még sok a behoznivaló. Ebben már kimondatlanul benne van az Attila sorsát megszabó szentencia: vagyis a forgatókönyv értelmében a második félév kezdetétől átadja a tanszékvezetést Márton Gyulának, ősztől pedig távozik az egyetemről. Különbejáratú időszámításom szerint a fentiekben vázolt megszorító periódus egyetemünkön ezzel a hét és fél óriás naggyűléssel kezdődött, amelynek másnapján reggel — tanú vagyok rá! — Szabó T. Attila útja továbbra is változatlanul a levéltárba vezetett, éppúgy, mint előtte és utána évtizedeken át. Ő maga pár héttel utóbb Herepeihez írt levelében célzást sem tesz a történtekre, mintha nem is sejtené a levegőben logó változást, illetve a későbbi drámai fordulatot. „Egyébként magunk elég jól vagyunk. A gyermekek nőnek ... Ez a levél is azért késett, mert rendkívül nagy az elfoglaltságom. Két állásom van, hogy könnyebben éljünk, s ez nagyon leköt. Reggeltől estig dolgozom."[4]

(Nem vagyunk szentek.) — Balassa könyvében ismételten szó esik a két vezető nyelvész professzor közti súlyos és hosszan tartó s utóbb is csak lassan oldódó feszültségről. A kérdés lényegét alighanem a Balassától is idézett Murádin László világítja meg. Eszerint mester és tanítvány konfliktusáról van szó, olyan körülmények között, midőn helyzetük gyökeresen megváltozott. Mikor kétévi távollét után, 1954 őszén Szabó professzor visszakerül az egyetemre, már évek óta egykori tanítványa és beosztottja, Márton Gyula gyakorolja a tanszékvezetői funkciót, sőt rövidesen rektorhelyettesi megbízást is kap. Tehát a szerepek alaposan felcserélődtek, s ha Attila itten-ottan a mester és hajdanvolt főnök szentenciózus hangnemét próbálta használni, professzortársa részéről határozott visszautasítás lehetett a válasz. Erre megbízatása, vezetői funkciója s elvégre önérzete is kötelezte. Mindezek tetejében számításba veendő a két ember karaktere is. Mindketten elég kemény fából készültek, egyikükben sem volt annyi rugalmasság, hogy a problematikus helyzetet egy baráti dialógussal tisztázták volna. Egyszóval: nem tudtak barátok lenni, sem gyengeségeik fölé emelkedő megértő kollégák![5] Súlyosan terhelte viszonyukat továbbá bizonyos tudósi ambíciók ütközése is, illetve az ezzel kapcsolatos féltékenységi komplexusok. Bár mindkettőnek megvolt a maga önálló, kutatói tematikájában elkülönülő munkaközössége, a hatalmas munkával felgyűjtött nyelvészeti dokumentumanyag rendeltetése, felhasználása körül nézetkülönbségek adódtak. Szóba került például annak lehetővé tétele, hogy az itthoni feldolgozással párhuzamosan, s persze megfelelő hatósági engedély birtokában, külföldi kutatók is használhassák az anyagot (aminek Attila nem látta volna akadályát), mire a

[4] Sas Péter *i. m.* 233.

[5] Én személy szerint mindkettejüket becsültem, s mint fiatalabb, mindkettejük baráti kéznyújtását szívesen fogadtam. Ez egyikük előtt sem volt titok. A modus vivendit igyekeztem kettejük között fenntartani, mint az irodalmi munkaközösség vezetője, ezt hivatali kötelességemnek is éreztem, s ebben jó szövetségesnek bizonyult Éva asszony. Attilát tehát láthatóan nem zavarta a Gyulával való jó kapcsolatom. Mint ahogy a Szabédi kérdésben is tudomásul vette az övétől sokban különböző véleményemet, bár e kérdésről viszonylag ritkán beszéltünk. Ő maga meglehetősen egyoldalú és merev álláspontját 1961-ben Herepeinek írt levelében fogalmazta meg (Sas Péter *i.m.* 245), amihez képest a későbbiekben némi enyhülést tapasztaltam. Ez azonban külön dolgozat tárgya lehetne.

lobbanékony Márton Gyula éktelen haragra gerjedt, s ennek okán kettejük között meglehetősen kemény és hangos szóváltásra került sor.

Ez történetesen egybeesett Attila születésének 60. évfordulójával. Ide megy vissza a Balassának írt panaszos levél ama részlete, miszerint épp a „nevezetes évforduló" táján gomolygott fel „körülöttem érthetetlenül sok rosszindulat éppen azok részéről, akikkel az életben legtöbb jót tettem: a »hálás tanítványok« részéről..."[6] Nos, az irodalmi tanszék képviseletében két-három kollégámmal magam is jelen voltam az összejövetelen, melyen a magyar nyelvész céh (tanszékiek és akadémiaiak) Szabó professzort ünnepelte. A köszöntőt mondó Márton Gyula egy pillanaton elsírta magát, s válaszában Attila is könnyeivel küszködött, ám észrevehetően a könny és a megremegő hang nem valami oldódásról, könnyebbülésről árulkodott, inkább azt lehetett érezni, hogy rejtett feszültség van a dolgok mélyén. Kínosnak érezvén a helyzetet, oda is súgtam a mellettem ülő Csehi Gyulának: „Mondj már valami derűset, hogy oldódjék ez a kriptai hangulat." Amit Csehi meg is kísérelt, ám elég szerény sikerrel. Az itt vázolt kép önmagában igaz, ámde egyéb körülményeket is számításba véve, mindkét személyre nézve így mégis bántóan egyoldalú. Szóbeli információk alapján, amiket magam is meg tudok erősíteni, Balassa joggal hangsúlyozza, hogy anak idején a kritikus időszakban Márton Gyula mindent megmozgatott, hogy Szabó T. Attilát valamiképpen visszahozza az egyetemre. Másfelől meg az is szorosan ide tartozik, hogy a honi nyelvtudomány eredményeit mérlegelő Szabó professzor egyáltalán nem fukarkodik az elismerésben, amikor kollégájának kutatói és tudományszervezői érdemeit méltatja, igaz, némi késéssel teszi ezt, jópár évvel annak korai halála után.

Persze, az is hozzá tartozik az akkori idők módszereihez, hogy a két professzor heves szóváltását ugyanúgy, mint a feszültséggel terhes évfordulói összejövetelen elhangzottakat pontosan rögzítették a biztonsági szervek készülékei. A szóváltásban említés történt egy pesti nyelvész kollégáról is, akivel ittjártakor Szabó professzor elbeszélgetett, érintve az együttműködés lehetőségeit. Mindezek alapján szekus körökben az a gyanú erősödött meg, mintha Szabó T. Attilának nem is volna más gondja, mint holmi nemzeti értékek, népnyelvi gyűjtések és kincseket érő levéltári dokumentumok külföldre csempészése. Egyszerre megindultak a kékszemű fiúk, s majd mindenkit felkerestek, aki vele közelebbi kapcsolatban lehetett. Figyelmük kiterjedt a már jócskán összeszokott vasárnapi természetjáró csoportra is, melegen érdeklődve, hogy miről is beszélgetnek az Árpád-csúcs megmászása közben. Mindezt onnan tudom, hogy magam sem kerülhettem el érdeklődő látogatásukat. A szóban forgó gyanúsítást nevetségesnek és ostobának mondtam, s a köztünk levő ba-

---

[6] Balassa *i.m.* 38.

[7] Gondolok *Márton Gyula (1916—1976)*, c. írására. Megj. négy évvel Márton halála után: *Nép és nyelv. Válogatott tanulmányok, cikkek IV.* Kriterion, Buk., 1980. 637—43. Magának a tudományágnak az alapkérdéseiről, kisebb dolgozatok mellett, átfogó igénnyel akadémiai székfoglalójában értekezik: *Az erdélyi magyar nyelvtudomány kérdései.* A MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának Közleményei. 3—39. A nyomukba lépő nemzedékből Péntek János vállalkozik átfogó igényű kérdésfelvetésre: *A hungarológia dilemmái kisebbségben (különös tekintettel a nyelvtudományi kutatásokra).* Magyar Szemle Új folyam V/6. 1996. június 630—8.

ráti kapcsolatra hivatkozva megjegyeztem, ha netán mondanék is valamit róla, első utam nem haza, hanem az ő lakására vezetne, hogy mindenről tájékoztassam. Ezek után nem szerencséltettek újabb látogatásukkal, s idő teltével, amikor ezt a „kedves" kalandomat elmondtam Attilának, megtudhattam tőle, hogy őt magát is megkeresték a levéltárban, s melegen érdeklődtek — egyebek mellett — a vasárnapi csoportos kirándulások beszédtémáiról. Efféle éber ügyködéseikkel sikerült itt is gyanakvást ébreszteni az emberekben, a természetjáró csoport létszáma megfogyatkozott, annak egyik törzstagját pedig annyira megfélemlítették, hogy időlegesen meg is szakította Attilával az érintkezést.

Ám azért mégiscsak biztató lehet számunkra, hogy a tudomány, a szellem csendes, kitartó munkával győzni tud az önkény, a butaság és a sötétség felett. Szabó professzor gyanakvással körülvett, éber szekusoktól őrzött nyelvtörténeti adatai mégiscsak átlépték az országhatárt, s eljutottak — túl a közvetlen szomszédságon — a földkerekség majd minden kultúrközpontjába, az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* köteteibe foglalva. És mert a szókimondás évadában vagyunk, hadd áruljam el, hogy amikor Domokos Géza végre kiadói teret (170 ívet) biztosíthatott az első kötet számára, épp belülről jelentkezett a meggondolatlan gáncs. A másik nyelvész professzor, Márton Gyula erélyes hangú beadványában épp ekkor s ennek hírére követelt tetemes mennyiségű nyomdateret, a tanszéken frissen elkészült disszertációk és egyéb dolgozatok kiadásáért szállva síkra, amit szerinte illuzórikussá tehet ilyen nagy kiadói tér lefoglalása. E fellépés nyomán milyen könnyű lett volna kijátszani egymás ellen a két magyar nyelvészt, s véglegesen elakasztani a *Tár* ügyét? Hál'Istennek a döntéshozók nem figyeltek fel a nagy „lehetőségre", pontosabban: sejtelmük sem volt róla, hogy milyen nagy horderejű vállalkozásról van szó (később megtudták ugyan, de akkorra az első kötet híre már világgá futott). Persze a továbbiakban is minden kötetért meg kellett vívni a közelharcot. Mert hol az volt a vád, hogy a felvett régi szövegekben igen sok román kerül terítékre kisebb-nagyobb vétségekkel (de akadtak ott bőséggel magyarok, cigányok és más etnikumúak is, minthogy bírósági jegyzőkönyvekben volt leginkább tetten érhető az élőbeszéd), hol meg amiatt lendültek támadásba ellene, miután töröltette a soron levő kötetből a román nevű megtévelyedetteket, hogy a románság nem szerepel erdélyi jelenlétének megfelelő súllyal a munkában, nem is beszélve arról, hogy egy bizonyos férfi testrész nevének felvétele ügyében, mert hogy az erkölcsös „könyvvizsgáló" törölni akarta az ominózus cikkelyt, Domokos Géza — a kulturális miniszter társaságában — egyenesen a „nemzetközi hírű" adadémikus asszonyhoz kényszerült fordulni, aki aztán mégis engedélyezte a cikkelyt, ám a lehető legrövidebb terjedelemben.

Az első kötet megjelenésekor még a szakmabeliek többsége sem tudta, hogy valójában miről is van szó. Bizonyság rá esetem a IV. Finnugor Kongresszus nyelvész titkárával. A történet csupán annyi, hogy szerzőnk a nevezetes esemény megnyitása előtt pár nappal vehette kézbe az első kötet mutatvány példányát, bennfentesek szerint a „hencegő példányt", s tudván hogy indulóban vagyok Pestre, eretnek személyemre testálta a nem érdemelt missziót, hogy vinném magammal könyvét a kongresszusnak szóló ajánlással. Csakhogy utolsó előtti nap délutánján

érkezvén, képtelen voltam a kongresszusi elnökhöz, Ortutay Gyulához eljutni (este tízkor még nem érkezett haza, reggel hétkor már delegációt várt a röptéren), márpedig a 10 órai megnyitó előtt a könyvnek valamiképpen a kezébe kellett kerülnie. Nyolc órakor bementem a főhadiszállásra, s a derék kongresszusi titkárt, ki előző délután a folyton ideodacikázó Ortutayhoz irányított, ilyenféle szavakkal zsaroltam meg: — Van-e sejtelmed affelől, hogy ez korszakos jelentőségű tudományos mű, s hogy ennek fel kell mutattnia a kongresszus nyitó ülésén? Ha nem veszed át és nem adod becsületszavadat rá, hogy még idejében Ortutay kezéhez jut, most azonnal a Lánchíd közepéig ballagok vele, csendesen belehullatom az öreg Dunába, s megtáviratozom Attilának, hogy nem kell a könyve! Komor arccal ragadta ki kezemből a kötetet, s én valamivel később, a kongresszusi terem erkélyéről szemlélhettem a Tár első kötetének felmutatását, s hallhattam a veretes nyelven írt ajánló sorokat. A szünni nem akaró viharos taps jelezte, alighanem ez volt a nap legmegindítóbb pillanata.

(A tanár és tudós.) — Sok igaz és lényegre tapintó jellemzés olvasható Balassánál a tanárról s méginkább a tudósról. Én ezeket legfeljebb árnyalni tudnám, s a szoborszerűségen túlhaladva, főképpen az egyéniség összetettségét, ellentmondásait, időbeni változásait próbálnám tetten érni. Nem tartozott kedvelt tanáraim közé. Első ízben, mint ki a háború miatt iskolai évet vesztettem, pótéves vizsgázóként találkoztam vele 1946 januárjában. A lakásán fogadott, fűtetlen szobában, kissé türelmetlenül, idegesen faggatott, s hamar túladott rajtam. Pontosan úgy, ahogy idősebb kollégista társam, Kovács papa előre jelezte: — Kicsit érdes, tüskés, de nem harapja le a fejedet. Tudni kell! Egyébiránt ekkori helyzetükről valamivel később így ír Herepeinek: „Alig várjuk a tavaszt, hogy már ne fagyoskodjunk. Egyetlen szobába húzódtunk össze, s ott a gyermekekre való tekintettel — természetesen nagyon drágán — villannyal melegítünk."[8] Hát engem nem is vihetett a gyerekek közé, a család egyetlen fűtött szobájába! (Bezzeg a hozzá képest világfinak számító Zolnai Bélánál a belvárosi kávéházban vizsgáztam Corneille-ből.) Kapcsolatunk továbbra a fagypont körül állapodott meg, s ebben bizonyára nekem is megvolt a magam része. Új iskolai évünk február 11-én kezdődött, s az óralátogatás nem lévén kötelező, jóformán csak első és utolsó előadásán tettem tiszteletemet (a leckekönyv aláíratása végett), ám a vizsgára keményen készültem, nemcsak a megadott könyvészetből, de egy hétvégére magát a professzor kurzusát is megszereztem és alaposan átvettem. A vizsgán olyan lányokkal kerültem egy csoportba, akiket minden előadásán ott láthatott az első asztaloknál, s minthogy bajuszos ábrázatomat nem igen látta, engem bizonyára afféle mezeiző szerzetnek vélt, aki akár egy átmenő jeggyel is boldogan áll tova. Leperegnek a feleletek, a lányoknak beírja a tízeseket, nekem pedig egy irdatlan méretű hetest. Furán nézhettem rá, mert szükségét érezte a magyarázatnak, miszerint a kisasszonyoktól nehezet kérdezett, tőlem pedig pofon egyszerű dolgot. Mire én a húszéves egyetemi polgár túlcsorduló önérzetével megkérdeztem: „Hát az én hibám volna, hogy tőlem könnyűt kérdezett?" — s a terem-

[8] Sas Péter *i. m.* 229.

ből kilépve erélyesen becsuktam magam mögött az ajtót. Így kezdődött, ám a továbbiakban hamar napirendre tért az összekoccanás fölött, pár hónap múltán megdicsérte a Gunda néprajzi füzetében megjelent dolgozatomat. Idő teltével pedig két szemináriumi dolgozatom alapján be kívánt vonni népnyelvkutató munkaközösségébe, meggondolkodtatónak tartotta a nagy kérdőívvel kapcsolatos módszertani javaslataimat, kiváltképpen pedig a Horgerrel szemben Erdélyi Lajost rehabilitáló érveimet fogadta érdeklődéssel, sajnálatát fejezve ki, hogy a „szerző" nem a nyelvtudomány területén kíván dolgozni.

Végre is olyan tanárt ismertem meg benne, aki odafigyel a valamicskét is érő s főleg továbblépést ígérő szellemi teljesítményre, nem hagyva azt elismerő szó nélkül. (Képzelhetni az elégtételt, mikor frissen bevonult bakaként a botoşani-i kaszárnyában azt hallom, hogy az első éveseknek példaként emlegette tavalyi dolgozatomat.) Utóbb meg azt tapasztalhattam, már nem a magam bőrén, hogy vizsgáztatóként is sokat elhagyott korábbi érdességéből. Mint előadó ellenben mindvégig az maradt, amilyennek kezdetben megismertem, csakhogy idő teltével a magam nézőpontja is változott, alapjában más szemmel tudtam őt nézni. Mert ha előadását száraznak, érdektelennek is minősítjük, ezzel aligha szóltunk egy további fontos körülményről, ami mögött tán éppen a lényeg bujkálhat. Mint tanártársa azt figyeltem meg, hogy mivel tárgya nem kívánt különösebb érzelmi hozzáállást, ő ezt nem is erőltette: előadásai lázmentesek voltak, mécsese ilyenkor lehúzott lángon pislákolt, s ennek mélyén egy tudatosan vállalt életstratégiát véltem tetten érni. Neki úgy kellett előadnia, még hetven felé járva is, hogy óra után a levéltári asztal mellett teljes erőbedobással folytathassa napi munkáját. Nem adagolta tehát előadásaiban az emotív elemet, nem alkalmazott új és új captatio benevolentiaeket, neki gazdálkodnia kellett erőivel, hogy előrevihesse nagy tudományos terveit. Erről 1956. okt. 4-én így ír Herepeinek: „Nekem az életem nem volt könnyű, de ahogy az emberélet útjának felén túl (most múltam ötvenéves!) végigtekintek rajta, a nagy küzdelmek között, a sok tervtelen és céltudat nélküli ember között nagy, képességeimet messze túlnövő tervekkel bajlódva mindent megtettem, hogy e tervekből valamit megvalósítsak."[9] Az erdélyi magyar nyelvtudomány múltjáról szólva, Balassa nem említi ugyan Kőrösi Csoma Sándort, ámde a monográfia hőse Csetri könyvének ürügyén elég kiadósan szól világhírű elődjéről, s épp azt hangsúlyozza, hogy a „nagy kutató személye engem elsősorban mint olyan eszményi tudóstípus érdekel, aki... egy célkitűzés, egy eszme megszállottjaként életfolyását, emberi magatartását, gyermek- és ifjúkori ismeretszerzését, majd a férfikor tudományos felkészülését tervezett vállalkozásához igazítva és a köznapi értelemben vett »érvényesülés« csábító lehetőségeit semmibe véve haladt rendületlenül az ígéretes cél felé".[10] S ami nem kevésbé fontos, e nagytávlatú célokat

[9] Sas Péter *i. m.* 235.

[10] Szabó T. Attila, *Nyelv és irodalom. (Válogatott tanulmányok, cikkek. V.)* Bukarest 1981. 338.

már a harmincas években közüggyé igyekezett tenni, munkatársakat gyűjtött maga köré, kutatói közösségeket formált, majd utóbb, amíg csak lehetett, intézményi vezetőként végzett eléggé alig becsülhető tudományszervező munkát, nemcsak tanácsaival, útbaigazításával, hanem mindenekelőtt saját példájával lendítve előre munkatársait, tanítványait.

Az ilyenféle nagy tudományos vállalkozoásokra összpontosító életstratégia tette olykor kínosan fukarrá, ha munkaóráinak, erőtartalékainak mirefordításáról kellett döntenie. Arról már szóltam, s Balassa is így tudja és egészen jól, hogy tévét nem nézett, rádiót nem hallgatott, újságot nem olvasott, amihez még azt tenném hozzá, hogy a telefon csengését sem igen hallotta meg (Probatum est!), s ha Éva asszony halaszhatatlan hívás esetén a készülékhez erőltette, amúgy kelletlenül legfeljebb egy-két mondatot engedélyezett magának, mintha ezzel árulást követne el a céduláin várakozó sokszázados szövegekkel szemben. Közben azért sok minden iránt nagyon is intenzíven érdeklődött, s ha a monográfia közbülső részének nyolc alfejezetét áttekintjük, meggyőződhetünk róla, hogy szerteágazó és sokszínű munkásságával — talán egy-két fiatal kollegáját nem számítva — eléggé rendhagyó jelenség volt a kolozsvári, többnyire egyetlen szűkölcske pászmára beálló nyelvészek között. Aztán voltak kedvesen huncut húzásai, melyek révén kutatásra szánt idejét is megvédte, s mohó szellemi érdeklődését is csillapította. Például valaminő útonmódón megkapta Gara Lászlónak Amerikában kiadott, Illyés Gyuláról szóló, veszedelmes csempészárunak minősülő könyvét,[11] ami igencsak érdekelte volna, de neki épp határidős munkája volt. Egy este a könyv nézegetése közben észleli rajtam a rácsapni készülő szellemi ajzottságot, mire csendesen átnyújtja nekem ilyen meghagyással: „Majd számolj be róla nekem is!" Az első éjszakán valósággal felfaltam a könyvet, s másnap reggel azon frissiben megtartottam a tüzetes beszámolót. Máskor meg, a módszert tovább fejlesztve, Kardos Tibor Árgirus-monográfiáját húzta elő, s átadáskor a kötelező beszámoló mellett azt is kikötötte, hogy pár napon belül az akadémiai folyóirat számára hozni fogom a recenziót, ami el is készült s meg is jelent.[12] Közben a baráti leckét is megkaptam, hogy hát én inkábbat az előadásban élem ki magamat, bezzeg ha szándékai szerint nyelvésznek állok, ő bizony kipréselte volna belőlem a bőségesebb írásbeli termést. Mire én körünkben szállóigévé lett ironikus válaszommal jöttem: — Nézd, ki-ki a maga úri ízlése szerint rontja el az életét. — Mégis lehetett volna s majdnem lett is legalább parányi reparáció. Épp nyolcvanéves volt, amikor hajdani koccanásainkra s annak idején nem méltányolt ösztönzéseire emlékezve titokban — csak Murádin Laci tudott róla — feldolgoztam szülőhelyem és két szomszédos falu helyneveit, ám a közlemény különnyomatát, ami tova csak 1987 derekára készült el — már nem adhattam át neki.[13]

Ám tartozom még egy utólagos vallomással, ami voltaképpen ismét csak afféle helyesbítés vagy árnyalásféle. Attila gyakorta emlegette — szóban és írásban — háláját két nagy mestere és példaképe, Kelemen

[11] Gara László, *Az ismeretlen Illyés*. Washington, 1965, 1969.
[12] *Kardos Tibor, Az Árgirus széphistória.* NyIrK, 1968. 2. sz.
[13] *Nyujtod, Szászfalu és Sárfalva helynevei.* NyIrK. 1987, 1. sz.

Lajos és Csűry Bálint iránt. Túl azonban a szakmai-módszertani, tehát szigorúan tudományos aspektusokon, épp a tanítványokhoz való viszonyulásban a két mester ellentéte volt egymásnak, s ezt érdekes módon éppen mi, a következő nemzedék tagjai érzékelhettük. Csűryről maga Attila mondta el nekem, hogy amikor szerény discipulusként elkísérte őt Moldvába, a mester valóban módszertani titkokat árult el neki, ám jóelőre megmondta, hogy az akkori gyűjtésből nehogy valamit is közölni próbáljon. S ahogy ezt nekem elmondta, abban semmi kritikai felhangot nem éreztem. Ezzel szemben Lajos bácsi magát szétosztó, titkokat kibeszélő, kincseket szóró nagy adakozó volt, amit magam is többszörösen megtapasztaltam. Nézetem szerint a fiatal és középkorú Attila a Csüry-féle magatartást követte, a nagy feladatra elkötelezett kutató szigora és érthető „önzése" jellemezte, e nélkül nem is hozhatta volna össze gazdag életművét. Öreg korában viszont a Kelemen Lajos-i adakozó hajlandóság is lényegi vonásává lett, bármelyik nála kopogtató helynévkutatónak készséggel rendelkezésére bocsátotta történeti helynév-gyűjteményét, amiről Balassa informátorai közül többen is vallomást tesznek.

(Az emberről) — szólva ismét csak azt tehetem, amit az előbbiekben is: megerősíthetem a könyvben olvasottakat, illetőleg néhol megkísérlem árnyalni vagy lényeges pontokon kiegészíteni. Előljáróban talán életének, egyéniségének egy-két olyan momentumát, jellemvonását próbálnám marokra fogni, amelyekről az életrajzokban nem igen esik szó, vagy pedig egyszerűen átsiklanak fölöttük. Meghitt beszélgetéseink egyikén elmondta, hogy nem nagyon szeretett tanulni, s hogy hiába is keresném őt az osztály jeles diákjai között, Rohonyi Vili és társai voltak a kiváló előmenetelűek. Egyik baráti levelében meg saját nehéz természetét emlegeti, feleségének tapintatát és bölcsességét dicsérve, aki a gyermekek nevelése mellett vele is mesterien tud bánni. Fiairól szólva meg úgy látja, hogy a nagyobbikkal és a legkisebbel nincsenek gondok, ellenben: „Középső fiam — írja Herepeinek —, Ádám apjára üt. Nagyon nehéz ember. Nem szeret tanulni, mint ahogy magam sem ettem magam 16—17 éves koromig a tanulással." Máskor meg azt vallja, hogy abban az életkorban bizony ő is „*elment volna a tanulás temetésére*".[14] És ennek az öngúnnyal teli hivatkozásnak reális alapja van, Balassa is beszél róla, hogy özvegy édesanyja megrökönyödésére, 14 évesen egyszerűen fellázad az iskola ellen, s beáll munkásnak a dési vasúti műhelyekbe, persze nem sok időre. Aztán jóval később van egy drámai pillanata, amikor a „meghívott halállal" is szembenéz, maga ellen fordítva a piszolyt, szerencsére sikertelenül. Ezekről az ifjúkori dolgokról, no meg arról, hogy életében volt egy rövid időszak, amikor Bacchus istennek is jócskán áldozott, írásos visszapillantásaiban nem igen beszélt, műfordítói kísérleteiről még

[14] Sas Péter *i.m.* 236, 243. Itt jegyzem meg, hogy a nyelvész kollégák körében szóbeszéd tárgya volt, hogy Attila még azt sem tudja, a fiai hányadik osztályba járnak. Az meglehet, hogy ilyen dologban olykor tévedett, meg is jegyzi, hogy a fiúkat — s egy kicsit őt magát is — valójában Éva asszony neveli. Az idézett levélrészlet ugyanakkor elárulja, hogy fiait nagyon jól ismeri, kivált az Ádámot érintő, kettejük egyaránt „nehéz ember" voltára utaló észrevételt olvasom némi döbbenettel, s mint kinek egyetemi diákja volt a közbülső fiú, kettejük lényegbe vágó különbségeit is látni vélem, főképpen eltérő viszonyulásukat ahhoz a bizonyos „nehéz természethez".

kevésbé. Nekem ez utóbbiakról akkor tett említést, mikor a *Haja, haja virágom* kéziratát átnézette, s én észrevételeimmel felmentem hozzá. Nem kis ámulatára tudtam erről a szellemi kalandjáról, s elégedetten hallgatta észrevételemet, miszerint abban az életkorban (22 éves volt) mindennek, még a legvakmerőbb kísérletnek is van létjogosultsága, magam egyenesen azt sajnálom, hogy annak idején alig próbálkoztam hasonló istenkísértéssel. Dicsértem a füzetecske bevezetőjét, kivált annak az előbbiekkel egybecsengő felhangját: „Önzésből készült 1928 eseménytelen, hosszú nyarán s őszén [...] Akiknek szántam — hiszem — olvasni és talán szeretni fogják. S bár tartok tőle, hogy mások — a célt illetőleg — félreértenek: *nem magyarázkodom! Az efféle meddő s a gyávának való.*"[15] Az utolsó szavakat magam emeltem ki, tetszik nekem ez a magamentést elhárító, a konvenciót felrúgó, fiatalosan lázongó gesztus. De ilyesféle indulat az idősebb Attilánál is tetten érhető volt. A vasárnapi természetjárásokon nem egyszer megesett, amit a barátok illendően tudomásul vettek, hogy adott pillanatban odahagyta a társaságot, szó nélkül nekivágott a ciheresnek, egymagában bejárta a rengeteget, hogy azután óra vagy félóra múltán újra visszakanyarodjék a csoport megszokott útjába. Fiatalon elhunyt festő barátjának, Forró Antalnak (kiről alább még ejtek szót) róla készült színes portréja merül fel néha emlékezetemben, amelyik felesége szobájában állott, s a képet nézegetve azt találtam mondani, hogy ezt az Attilát egyik ábrázolója se látta meg, ebben van valami rejtélyesség, valami lázadásra, robbanásra kész vulkánszerű erőfelesleg. Benyomásom érzékeltetésére önkéntelenül a diabolikus szót használtam, amit Eva asszony megjegyzés nélkül hagyott elröppenni.

Mint mondtam, ezek a lázongó, díszharmonikus, kitörésre, akár önpusztításra késztő vonások sejlettek fel bennem, amikor azt a portrét szemléltem. Mert létezett a közismert, az előbbi egyéniségvonásokat visszafogó, megzabolázó, a mi időnkben már vitathatatlanul dominánssá lett másik énje. Ezt érzékelhettük, amikor kávét, szeszes italt elhárítva — ezeket feleségére és reám hagyta — a maga céltudatos, biztonságot és fegyelmet sugalló nyugalmával üldögélt közöttünk. Kellett ezeknek az utóbbi vonásoknak, ennek a másik Attilának a felülkerekedése ahhoz, hogy több mint félszázadon át a nagy feladatokra összpontosítson, s azokat évi, hónapi, heti és napi időegységekre lebontva, a már előbb jelzett kitartással és megszállottsággal dolgozva, nem könnyű életútján végighaladjon. Ezek a kisebb és nagyobb tudományos vállalkozások — az ő életidején is túlmutató kezdeményekkel együtt — mind szóba kerülnek Balassánál, s egyébként is köztudottak azok körében, akik kicsit is odafigyeltek munkásságára, így részletezésüktől eltekinthetek. Magam ezúttal néhány kevésbé ismert, a tudósra koncentráló pályaképekből érthetően kimaradt, mégis figyelmet érdemlő közéleti szerepvállalására hívnám fel a figyelmet, teljesebbé óhajtva tenni a róla kialakult portrét. Egy kategorikus hangvételű levél fekszik előttem, amelyik 1945. jún. 4-én kelt, alig pár nappal a kolozsvári magyar egyetem létesítését kimondó 407/1945-ös királyi törvényerejű rendelet megjelenése után. Mint ismeretes, a szóban forgó királyi okirat csak román állampolgárságú ta-

[15] *Shakespeare HAMLETJE és Byron, Milton, Shelley, Rabindranath Tagore, Whitman, Wilde és Wordsworth VERSEK.* Szabó T. Attila fordításában. Füssy — Turda, 1929. 3.

nárok alkalmazását irányozta elő, tehát az ittmaradás kockázatát vállaló, nemzetközileg elismert anyaországi tanároknak nevezett okmány — magyarán szólva — függét mutatott. A levél öt román állampolgárságú aláírója — köztük Szabó T. Attila — ápertén értésére adja a szervező bizottság elnökének, hogyha nem oldják meg a törvényerejű rendelet módosítását, biztosítva a nem román állampolgárságú tanárok alkalmazását, „bármiféle olyan állást vagy csak ideiglenes egyetemi megbízatást elhárítunk magunktól, amelyeket nem román államporgásúgú tanártársaink az idézett rendelettörvény megfelelő pontjának értelmében nem vállalhatnak el".[16] Tudomásom van róla, hogy 1946-ban ő kezdeményezi szabadegyetemi tanfolyamok indítását, amely javaslat azután Venczel József szervező munkája nyomán érik valósággá, sajnálatos módon csak néhány hónapra, merthogy a munkaterv igen-igen jó volt. Ilyen természetű csendes megszólalásai közül idézhetném a hetvenes-nyolcvanas évek fordulójáról lemondó levelét a konzultánsi professzorságról, ami ugyan nem fogadtatott el (nem is azért írta!), ám e fellépésével mégis sikerült méltányos engedményeket elérnie a doktori védések lefolyását illetően. Valamennyi ilyen jellegű ténykedésénél izgalmasabb az Illyés Gyulának adresszált episztola. A pillanat valóban drámainak mondható. Mint köztudomású, 1977-es karácsonyi cikkében *(Válasz Herdernek és Adynak)* Illyés felemelte szavát Ceauşescu sovén-nacionalista őrülete ellen, mire nálunk tilalom alá kerül a költő neve és minden írása, s a román ideológiai-politikai vezetés ostoba és útszéli támadó hadjáratot indít Illyés ellen. Ő válaszolna is a képtelen rágalmakra, de a kádári vezetés megtiltja ezt neki, sőt a karácsonyi cikket is tartalmazó kötelének otthoni forgalmazás sem engedélyezi.[17] Magyarán szólva: a hivatalos Bukarest és a hivatalos Budapest. ha nem is ugyanazon hangsúllyal, mégis alapjában egy húron pendülve marasztalta el a „nacionalista" írót. Illyés körül tehát otthon is elfogyóban volt a levegő. Ekkor kapta kolozsvári barátjától — miután ennek előbbi pesti látogatásán sorskérdéseinkről kiadósan elbeszélgettek — ama régi magyar nyelven szóló levelet, melyben a hajdani írásbeliség búvárlója megköszöni Illyésnek, amiért „fene nagy szorongattatásaikban" ideszakadt „véreit vitézül oltalmazni nem késlelkedett". Valahogy ilyenféleképpen szólhatott az írás, amit közvetítésemmel egy nálam időző pesti házaspár vitt magával, s akiktől olyan visszajelzést kaptunk, hogy a súlyos depresszióval küszködő költő igen-igen örült barátja üzenetének, kit egyik későbbi írásában „a Dunamedence legnagyobb nyelvkutatójának" nevezett. Az Illyés hagyatékban érdemes lenne felkutatni azt a bizonyos kolozsvári levelet.

Mint a legtöbb ember, láthatóan ő is eléggé sokarcú volt, s bár előbbiekben a személyiség diszharmonikus, robbanékony indulati összetevőire, illetve amazokat megzabolázó, aszkéta fegyelmű jellemvonásaira sarkítottunk inkább, már menet közben elővillantak szelídebb, derűsebb vonások is. A továbbiakban szabadjon ez utóbbiakra figyelni. Kezde-

[16] Barabás Béla és Joó Rudolf, *A kolozsvári magyar egyetem 1945-ben.* (A Bolyai Egyetem szervezésének válogatott dokumentumai.) Budapest, 1990. 82. — L. még: Lázok János és Vincze Gábor, *Erdély magyar egyeteme 1944—1945.* I. kötet. Marosvásárhely, 1995. 240—1.

[17] Illyés Gyula, *Szellem és erőszak.* Budapest, 1978. A kötetnek a korra jellemző s témánkba vágó jellegzetessége, hogy forgalmazása csak tíz év múltán, 1988-ban engedélyeztetett, félévtizeddel a költő halála után.

nem azzal, hogy amilyen toronymagas ember volt, a maga módján épp annyira le tudott hajolni a gyerekekhez. Mikor együvé költöztünk, Áron fiam második elemista, s Attila utolsó esztendeiben Zsófi unokám óvodás korú volt. Mindkettejüket e zsenge éveikben gyakorta láttam, amint Attila bácsival az úton vagy éppen a lépcsőházban csevegnek. Mostanra nagylánnyá serdült unokám így emlékezik rá: — Tudod, Attila bácsi más volt, mint a többiek, ő úgy beszélt velem (Zsófi akkor 4—5 éves lehetett), mint *felnőttel* (azaz nem gügyögve — mondom én), egyik alkalommal könyvsorozatán a színek jelentését magyarázta, máskor meg a ház előtti nagy rózsabokor takarítását, metszését végeztük közösen, s ilyenkor bevezetett e mesterség titkaiba. (Egyébiránt ez volt Attila önként vállalt közmunkája a háztömb körül, amihez egy kertész szaktanácsait kérte ki.) Apró dolgok ezek, de a személyiség fontos jellemvonásaira utalnak, mint például az is, ahogyan szemlélni tudta egykori és mai önmagát s a vele történteket. Visszalépésre inti például egyik fiatalabb sorstársát, aki fulmináns támadásra készült a hajdani egyetemi vezető ellen, kit az 1952-es tisztogatások értelmi szerzőjének vélt.[18] De zárjuk e passzust egy kedvesen humoros-ironikus epizóddal. Valamikor a hetvenes években történhetett, hogy kitüntető meghivást kapt a szomszédból, tartana előadást a debreceni Nyári Egyetemen. Szokásos napi beszélgetésünkön megtudom, hogy a rendőrség elutasította útlevél iránti kérését, mire én kihallgatást javasoltam a parancsnoknál. Attila válasza: — Eszem ágában sincs ilyesmire vetemedni, hisz ezzel csak nekem tesznek jót. Te régről tudod, hogy nem vagyok valami briliáns előadó. Ha kiengednének, természetesen elmondanám a szövegemet, ami felett a hallgatóság esetleg azzal térne napirendre, hogy hallott már ennél jobbat is. Így meg valami tiltott áruvá minősül az előadásom, az én hírnevem pedig, kit nem hagytak kiutazni a hatóságok, a szférák magasába emelkedik. Ezen jóízűt nevettünk, s tovább már én sem firtattam a magasabb szinten való közbelépést.[19]

[18] Egy apropó ürügyén Deák Tamás keményen elmarasztalta Nagy Istvánt, amiért annak idején állítólag „kiebrudalta az egyetemről nagy tudósunkat, Szabó T. Attilát" (A Hét 1978. okt. 6), mire Bajor Andor és Bakó Béla megvédte Nagy Istvánt, kit hónapokkal Sz. T. A. előtt távolítottak el ugyanarról az egyetemről, tehát nem nagyon lehetett éppen ő a „kiebrudaló" (A Hét 1978. nov. 24). Ekkor íródott Bajor cikke a ténylegesen „bűnösnek" vélt Csehi Gyula ellen, amelynek közléséről javaslatomra Attila lebeszélte Bandit.

[19] Ha már itt tartunk, legalább érintőleg néhány intimebb vonást, melegebb színárnyalatot mégiscsak szóba hoznék. A barátság és bizalom magas foka volt, ha valakinek bevallotta bélyeggyűjtői foglalatosságát, ami szigorú konspirációval járt, azaz Attilának e megbocsájthatatlan kisiklásáról Lajos bácsi nem szerezhetett tudomást. Ő ugyanis amennyire szerette a macskákat, éppannyira megvetette a bélyeggyűjtők káros fajzatát, akik levéltári dokumentumokat is képesek megcsonkítani a bélyegért (régen magára a telelt papírra ragasztották a bélyeget). Végül egy apró kézmozdulatról, mert tudvavevően gyakorta az árnyalatokban rejtőzik a lényeg. Negyedszázados tanári múlttal a háta mögött mondta el egyik volt diákunk, hogy özvegy édesanyját elvesztve végleg távozni készült az egyetemről, mikor három emlékezetes tanári gesztus mégis visszatartotta. Ezek közül most csak a harmadik érdekel bennünket. Esszerint egy erősen szeles, hideg novemberi napon, nyitott inggalérral és fogvacogva, a fakultás kapujában találkozik Szabó T. Attilával, aki begombolja a didergő gyerek inggalérját, csendesen megjegyezve, hogy vigyázni kell az egészségre. Csak ennyi történt és semmi más. — Hasonló történetek még tucatjával akadnak raktáron, de magam is erősen érdekelt lévén bennük, azokat hagyom saját emlékirataimra.

(Andorka perecei.) — Lényegi kiegészítésre szorul, amit képzőművészeti vonzalmairól és kötődéseiről olvasunk az 55. lapon. Egy mondat („Kapcsolatot tartott fenn több erdélyi képzőművésszel") és néhány név: Nagy Imre, Debreczeni László, Gy. Szabó Béla, Köpeczi Sebestyén József. Nos, a névsor kissé foghíjas, nagyon hiányoznak Szervátiuszék, aztán Balázs Péter (kinek róla készült portréját láthatni is a 39. lapon), legfőképpen pedig Fülöp Antal Andor és Forró Antal. De még az említettek némelyike esetében is a „kapcsolatot tartott" kifejezés aligha fejezi ki a lényeget, a valóságban ennél többről, sokkal szorosabb és tartalmasabb személyes kötődésről volt szó. Gy. Szabónak például gyakori látogatója volt, tartós és meleg barátság füződött közöttük. Erről magam is tudtam, s a hatvanas években, mikor egy japán képzőművész hallgatóné látogatását kellett lebonyolítanom, a művészt akkor még személyesen nem ismervén, kérésemre Attila nyitotta szélesre számunkra az ajtókat barátjánál. 1981-ben pedig, Murádin Jenő Gy. Szabó monográfiájának megjelenése alkalmából, „a művészeti élet berkeiben ugyan avatatlanként" — vallja szerényen —, „de a művész életpályáját érthető érdeklődéssel kísérő barátként" igen érdekes, lényegi kérdéseket érintő faggatódzó beszélgetést készít Gy. Szabóval.[20] Bensőséges barátság fűzte a másik nagy erdélyi művészhez, Szervátiusz Jenőhöz is, természetjáró útjain egyik legkedvesebb társához. Mint művészt is rendkívül nagyra becsülte az idősebb Szervátiuszt, a merészen újító Tibor műveiért már kevésbé tudott lelkesedni, Petőfi szobrát egyenesen művészi kudarcnak minősítette, s még engem is korholt, amiért nem tiltakoztam az ellen, hogy a szobrot színpadra helyezzék egy összeállításomban előadott Petőfi-műsor alkalmával.

Ami meg „az üde, örökfiatal, tiszta színek mesteréhez", a gyermeklelkületű Fülöp Antal Andorhoz — családi és baráti szóhasználatban: Andorkához — fűzte, az már több volt a barátságnál. Bajaival, riadalmaival Andorka rendszerint hozzája szaladt tanácsért, bátorításért — magam is náluk ismerkedtem meg a művésszel —, Attila pedig a levéltárból hazaindulva rendszerint két pereccel állított be Andorkához, s ezek elropogtatása közben vették számba az aznapi termést. Ez esetben a baráti, patrónusi szerepen túl, mint műkritikus is a nyilvánosság elé lépett, négy alkalommal is írt Andorka művészetéről. 1968 őszén az ő tollából olvashattunk meleg hangú méltatást a hatvanéves művészről. Pár hónappal későbbi látogatásáról szólva így kezdi írását: „Régóta és gyakran járok ide", s mindjárt elárulja mostani jövetelének rendhagyó jellegét, azt nevezetesen, hogy a „májusi gyűjteményes kiállításra készülve, ezúttal végig szándékszunk nézni az összes képeket". Érthető ezek után, hogy a retrospektív kiállítás katalógusának méltató szövegét Attila írja. Hasonló szerepet vállal egy évtizeddel később (1978), amikor a művész arcképeiből rendeznek kiállítást a Korunk Galériában, s ha jól emlékszem egyik vagy éppen mindkét esetben a megnyitó beszédet is ő mondja.[21]

---

[20] *Szabó T. Attila (szabálytalan barangoló) beszélgetése Gy. Szabó Bélával.* A Hét 1981. 28. sz. júl. 10. 5—6.

[21] Legkedvesebb művész barátjáról szóló írásai: a. *Fülöp Antal Andor — Születésének hatvanadik évfordulójára* — Igaz Szó, 1968. 10. sz. 579—81. (Ez a közlemény hiányos és pontatlan adatolással szerepel a Sz. T. A. publikációinak jegyzékében (Balassa *i.m.* 147.) — b. *Látogatóban Fülöp Antal Andornál.* Művelődés, 1969. 5. sz. május 19—22. — c. *Fülöp Antal Andor gyűjteményes kiállítása elé.* Eredetileg az 1969. máj. 25—jún. 14-i kiállítás katalógusának előszavaként jelent

Az is természetes, hogy lakásuk falain Andorka legszebb képeit szemlélhette a látogató. — Ilyen irányú érdeklődésének, nyitottságának számomra meglepő s egyben megszégyenítő mozanata volt, amikor Éva asszony szobájának falán egy festményt látok, s azon a martonosi tájra ismerek, ahogyan az szülőházam, pontosabban: a nyujtódi nagyhíd felől látható. Mellette pedig Attila színes — szerintem legjobb — portréja. A festő nem volt más, mint a szomszéd falumból származó, velem jórészt egykorú, tehát Attilánál két évtizeddel fiatalabb Forró Antal, a képzőművészeti főiskola igen tehetséges tanára, akivel útjaink eladdig nem futottak össze, s így nem ismertük egymást, Attilának meg legújabb művész barátja volt. Abbeli kérésem beváltására, hogy vinne el a számomra ismeretlen földim műtermébe, sajnos nem kerithettünk sort, Forró Anti ekkor már súlyos beteg volt, s kevéssel utóbb meghalt.[22]

Itt lehetetlen nem ternnem egy észrevételt Sz. T. A. pályaívének rendhagyó alakulására nézve. Rendhagyónak mondom, mert a tudományos élet hozzá hasonló alkotóinál többnyire a pálya úgy alakul, hogy az ismertség, emberi kapcsolatok köre, társadalmi kisugárzás dolgában fiatal kortól van, egy fokozatos felfutás, terebélyesedés, tova az életkor feléig, aztán a továbbiakban mintha lassan szűkűlne a kör, olykor egészen a csüggesztő elmagányosodásig. Attilánál az emberi kapcsolatok köre, a társadalmi érintkezés éppen ötven felé jártában szükül be riasztó mértékben (a hatalmi szorítás nehéz éveiben). Herepeinek 1952 januárjában két öreg barátját említi, akikhez igazán közel érzi magát (a kedves Bräll Manót már 1951-ben elvesztette). Az egyik Kelemen Lajos „kinek ingerlékenysége még fokozódott"), a másik a már 1945 óta nyugdíjas Kristóf György. „Különben — tájékoztatja barátját — kéthetenként vagy nálam vagy Kristóf Gyuri bácsinál találkozunk hárman. Elbeszélgetünk, eltréfálkozunk. Ezek legnyugalmasabb napjaim."[23] Nos, ez volt a minimálisra zsugorodott baráti kör, mikor az ember társadalmilag légüres térbe kerül, nem érez maga mögött eleven közösségi hátteret, amelytől impulzust kaphatna, hogy a választott úton tovább haladjon. Ilyen periódusokban talpon maradni, a vállalt hivatást tovább szolgálni, bizony a legkiválóbbak erénye szokott lenni. Ő is nehezen viselte el ezeket az éveket — úgy 1952-től 57-ig —, ám ekkor sem az akarattal, a feladatok vállalásával volt baj, hanem az idegpályák működése lett kuszává, súlyos idegösszeroppanáson esett át ebben az időszakban, amiből bajos és hosszantartó volt a kiemelkedés.

Annál gazdagabb és tüneményesen kilombosodó volt az öregkor, amikor nevével megtelt az itthoni és a szomszédbeli média, amikor bejött a világhír, amikor egy szigorúan tudományos jellegű, más körülmények között legfeljebb 500 példányt elérő kiadvány 8—10.000-es pél-

---

meg (román, francia és német fordításban is). Újraközölve: *Tallózás a múltban. Válogatott tanulmányok, cikkek. VI.* Kriterion. Buk., 1985. 472—4. (Az 514. lapon olvasható jegyzetben Sz. T. A. tévesen közli Fülöp Antal Andor születési dátumát: 1908-ban, de nem január 6-án, hanem október 6-án született) — d. *Fülöp Antal Andor arcképei.* A Korunk Galéria kiállításkatalógusában. 1978. október — és Igazság 1978. okt. 6. 2.

[22] Forró Antal életrajzi adatai: született Martonoson (Kovászna megye), 1924. márc. 7.; meghalt Kolozsváron 1982. aug. 11. — Ezeket az adatokat, valamint a 21. számú lapalji jegyzet helyesbítéseit Murádin Jenő művészettörténésznek köszönöm.

[23] Sas Péter *i.m.* 233.

dányszámával rangos szépirodalmi műveket utasít maga mögé, s nem csupán kellően aligha méltányolható belbecse, hanem kivételes szimbólumértéke révén is. Mert volt egy olyan történelmi pillanat, amikor a már-már elviselhetetlenné lett nyomás ellenében, önmagunk magatartásának, visszahódításának ez a tudományos munka lett a jelképe. A rendhagyó az, hogy ilyen körülmények között esetében a baráti, társadalmi, szellemi kisugárzás és kötődés hallatlan mértékben kiszélesedik, ami öreg korban épp fordítva szokott történni. Mint szomszédja naponként szemlélhettem ennek a kapcsolatrendszernek a kiterebélyesedését, az agg nyelvtudós mind gyakoribb jelenlétét szellemi életünk fórumain. Úgyannyira, hogy lassan már a társadalmi szereplést, a feléje özönlő megbecsülést és kapcsolatkereső érdeklődést kellett hovatovább kordába szorítania, hogy ezek lehetőleg ne menjenek a nagy vállalkozás rovására, amely hatalmas feladatként nehezedett rá („hátam megett a sötét gond: lesz-é időm és erőm — a munkatársakkal — befejezni" — írja barátjának)[24]. A munkatársak hozzáállásával nincs ugyan baj, el is készül, s meg is jelenik további három kötet, ám az ötödik kötetet hiába hozzák nyomdakész állapotba, a legfelsőbb ügyintézés sorozatosan törli a kiadói tervből. 1986 őszén tudja meg, hogy az ötödik kötet ismét csak a pótlistán szerepel, tehát a közeli megjelenésre semmi kilátás. Ez a körülmény rendkívül deprimálóan hat rá, roppant teherbírású szervezete is gyengülni látszik, az utolsó évben gyakrabban panaszkodik fáradtságra, kisebb-nagyobb betegeskedésre. Sejtésem szerint két fiának az országból való távozása s a harmadik ebbéli szándéka is inkább nyomasztotta, semmint oldotta volna kedélyállapotát.

(Megtérés a szülőfaluba.) — Ennek is megvan a maga rendhagyó története és nem is akármilyen! Mikor már szomszédokként elég sűrűn találkoztunk, s egyszer épp amiatt keseregtem, hogy nem ismerek rá a szülőfalumra, az utóbbi időben annyira elvesztette egyéniségét. Humoros-ironikus kedvében lévén, erre az apropóra szegezi nekem a kérdést, hogy Fehéregyházához a magyar sors melyik két gyászos eseménye fűződik. Az egyiket tudtam, de ő nyomban felvilágosított mindkettő felől: ott esett el Petőfi Sándor — és ott születtem én! Ezen túlmenően Balassa könyvében, a leghitelesebb családi információk alapján, az apai és anyai családfa, valamint a gyermekkor felvázolása is teljesen megbízhatónak látszik. Van itt azonban egy igencsak rendhagyó körülmény, az nevezetesen, hogy az apa korai halála után, 1907 júliusában, mikor az ikertestvérek — Attila és Judit — még csak másfél évesek, öt gyerekével édesanyjuk

[24] Balassa *i.m.* 105.

Désre költözik. Tehát eszmélkedő gyermekként Attilának nincs találkozása a szülőfaluval, s jó hatvan éven át erre később se kerül sor. Gyakorta hangoztatja, hogy a leghalványabb emlékmozzanatot sem őrzi a nevezetes helységről. Ugratásképpen néhányszor szóba is hoztam a képtelen helyzetet, hogy a tájismeret és helynévkutatás mestere, ki Lészpedtől Szalontáig és Szatmártól Nagyajtáig mindenfelé megfordult, érett fővel még mindig nem látta szülőfaluját.

Ennek híre menvén a tanszéken, Balogh Dezső nyelvész kollegánk egy napsütéses májusi vasárnapon autóján elvitte Attilát szülőfalujába, Baloghné és jómagam kíséretében. Magáról az eseményről Balassánál nem történik említés, ám bizonyságképpen a' 8. lapon ott látható a turulmadaras emlékmű (ahol nem nyugszik Petőfi), mégpedig ezzel a jelzéssel: „Balogh Dezsőné felv. 1968". Attilával bejártuk a falut, megnéztük a templomot, a parókián elbeszélgettünk a tiszteletes úrral, majd hosszan elidőztünk a *Sárpatak hid*jánál, ahonnan Petőfi végignézte az ütközetet, aztán az *Ispán kút*nál (a legvalószínűbb halálhelynél) telepedtünk le, s Baloghné az itteni emlékműről is felvételt készített. Közben Attila felmondatta velem a csata lefolyására s a költő utolsó óráira, pereceire vonatkozó kutatások legfrissebb eredményeit, s ennek okán természetesen megálltunk a *Csonta kert*nél, odébb meg a *Búni út*nál. Aztán továbbra is ebben a vonzáskörben maradtunk, déltájt a keresztúri *Gyárfás kúria* udvarán álltunk meg, ahol felvétel készült *Petőfi körtefájá*ról, az előtte lévő padon Szabó T. Attilával. És itt nem hagyhatok ki egy szerény észrevételt! Ha az ő legendákat félreseprő, a dokumentált tényekre alapozó, valóságfeltáró tudományos habitusára gondolok, e két utóbbi felvétel talán jobban illett volna a könyvbe, mint az untalanul emlegetett és reprodukált turulmadaras (vagy legalább ezeknek is lehetett volna helyet szorítani!).

Még csak annyit, hogy Balogh Dezsőék máig is őrzik a piros táblájú Petőfi összest, mellyel baráti szolgálatukat honorálta, benne ezzel az ajánlással: „*Balogh Dezsőéknek a Fehéregyházára tett közös látogatásunk emlékére. Igaz barátsággal — Szabó T. Attila — 1968, május.*". A történet epilógusára idén, születésének kilencvenedik évfordulóján került sor. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület július 28-án, ünnepi istentiszteleten és méltató beszédek kíséretében, püspöki segédlettel, hazai és külföldi intézmények és egyesületek küldötteinek jelenlétében, tudósunk emlékét megörökítő kőtáblát helyezett el a fehéregyházi református templom szentélyének falára. A vistaiaktól ajándékozott, Kós András tervezte kőtáblán ez a szöveg olvasható: „Fehéregyházán született — SZABÓ T. ATTILA — 1906—1987 — nyelvünk tudós kutatója". Az időpont nemcsak egybeesett az évenkénti Petőfi ünnepségek napjával, hanem szervesen egybe is fonódott a költőre való emlékezéssel, amire ő csendes megnyug-

vással és elégedetten tekinthetett le az elíziumi mezőkről. A szülőfaluba történt, e másodszori s végleges hazatérésén sajnos nem lehettünk jelen, — sem én, sem a Balogh hzaspár. Ez azonban bagatell ügy. A fő mégis-csak a méltó hazatérés. Ugyanez év egy másik emlékezetes mozzanattal is gyarapította szellemi hagyatékának méltánylását, december 21-én a „Magyar Örökség" kitüntető cím birtokosaként nevét bejegyezték a legjelesebb magyar alkotók „Emlékkönyvébe".[25]

ANTAL ÁRPÁD

[25] Nem zárhatom e jegyzeteimet anélkül, hogy ne figyelmeztetnék néhány adatszerű tévedésre, pontatlanságra, mégpedig a lapszámozás emelkedő, sorrendjében: a. Makkai Sándor „könyvészeti", azaz bibliográfiai munkásságáról eleddig nem hallottam (19.); b. György Lajos Sz. T. A.-t nem tanította az egyetemen, a kisegítő magánszemináriumot ugyan ő szervezte de azon Kristófra való tekintettel irodalmi előadásokat nem tartottak (20.); c. Nem Dani Józsefről, hanem Dani Jánosról lehet szó (24.); d. A 30. lapon látható csoportkép jelzése pontatlan, a felvétel nem készülhetett az 1960-as évek elején, hanem jó félévtizeddel vagy annál is többel korábban; e. Markó Béla tehetséges költő s az RMDSz derék elnöke ugyan, de az egyetemen már nem hallgatta Szabó T. Attilát, ettől eltekintve is a felsorolás elég furán van összegereblyézve (41); f. Bura László és Murádin László márcsak azért sem vehettek részt az 1949. évi moldvai gyűjtésben, mert akkor még mindketten a középiskola padjait koptatták. Ők néhány évvel később, egészen pontosan 1953 nyarán kapcsolódtak be a moldvai gyűjtőmunkába (79).

ÎN MEMORIA PROFESORULUI SZABÓ T. ATTILA NĂSCUT ACUM 90 DE ANI

(Pe marginea cărții lui Balassa Iván)

(Rezumat)

Pornind de la lectura monografiei lui Balassa Iván despre viața, personalitatea și creația științifică a profesorului Szabó T. Attila, lucrare scrisă cu mult atașament și pricepere, dar bazată pe o documentație incompletă, autorul lucrării, în calitatea sa de fost student, apoi coleg apropiat timp de mai multe decenii al profesorului Szabó, aduce completări esențiale la portretul omului și dascălului. Astfel se menționează atât îndepărtarea lui vremelincă de la catedra universitară, în contextul configurației politice a vremii, cât și relațiile complexe, nelipsite de tensiuni, dintre personalități marcante ale lingvisticii maghiare din Cluj. Totodată se reliefează strategia de viață, planurile de perspectivă, pasiunea pentru știință, metoda de lucru și realizările cercetătorului în diverse domenii ale lingvisticii, etnografiei, istoriei culturii, chiar și în literatura maghiară, acordând o atenție deosebită principalei sale întreprinderi științifice, anume, lucrării: *Erdélyi magyar szótörténeti tár (Dicționar istoric al lexicului maghiar din Transilvania).* Lucrarea aduce contribuții importante la cunoașterea interesului și preocupărilor profesorului Szabó privind creația unor artiști plastici de seamă ca Gy. Szabó Béla și Fülöp Antal Andor. În fine, sunt prezentate aspecte inedite privind viața zilnică a profesorului, comportamentul său în diverse circumstanțe, astfel încât ne oferă o prezentare dintr-o perspectivă umană cât se poate de apropiată, cu momente semnificative, nemaiexistând alți martori în viață. Autorul consideră că această prezentare, cu evocarea trăirilor comune de patru decenii, fără aprecieri pompoase și patetice, constituie un omagiu neobișnuit, dar demn pentru memoria marelui dispărut al lingvisticii maghiare. Se cuvine, totodată, o apreciere deosebită a lucrării care a dat prilejul acestor completări și sublinieri.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XLI. évf. 1997. 1. szám

AZ *ERDÉLYI FIATALOK* SZEREPE A KISEBBSÉGI ÉRTELMISÉGNEVELÉSBEN (II.)

1. Mint már tanulmányunk első részében jeleztük*, az Erdélyi Fiatalok 1934 elejétől a romániai magyarság kérdéseinek tudományos vizsgálatát, a kisebbségi ideológia kidolgozását tartja a lap elsőrendű feladatának (továbbra sem feledekezve meg azonban a főiskolás kérdések tárgyalásáról). Ugyanebben az évben a szerkesztőség főmunkatársi kötelékekből 1933. március 22-én kilépett Bányai László részt vesz a MADOSZ mozgalmának elindításában. A következő esztendőben pedig (Makkai László és társai kezdeményezésére) új nemzedéki folyóirat indul, a pár hónapig megjelenő Hitel első folyama, melyet 1936-tól az 1944-ig működő második sorozat követ (Albrecht Dezső, Kéki Béla, Venczel József és Vita Sándor szerkesztésében).

Ilyenformán a harmincas évek elején még a világnézeti pluralizmus jegyében szerveződő ifjúsági mozgalom három, egymástól elkülönült ágra szakadt. Paradoxális helyzet állt elő: a más-más hangsúllyal jelentkező párhuzamos törekvések már nem erősítik, hanem gyengítik egymást. A világnézeti tájékozódás idején még reménykeltő lehetett a különböző ideológiai álláspontok megismerésének igénye; abban a hiszemben, hogy ez az előítéletek eloszlatását, a közeledést, a létérdekként felfogott közös fellépést készíti elő. Ám a világnézeti harcok — az ismert okok miatt — a korábban azonos célkitűzésekért munkába álló erőket is szétforgácsolták. Az Erdélyi Fiatalok törzsgárdája azonban továbbra is igyekszik megőrizni önazonosságát, s következetesen elhatárolja magát az egységbontó törekvésektől — szélsőségesnek, dogmatikusnak nevezvén azok ideológiáját.

A tárgyilagosság kedvéért meg kell mondanunk: a jelzett ellentét nem annyira az Erdélyi Fiatalok és egyes ifjú marxisták közt exponálódik a legélesebben (legalábbis a Vásárhelyi Találkozó előkészítésének időszakáig), hanem a marxisták és a Hitel, illetve az Erdélyi Fiatalok és a Hitel között. Nincs itt terünk a különböző szembenállások bemutatására, csupán jelezni kívánjuk az erőviszonyok jellegét: az Erdélyi Fiatalok a kisebbségi élet öntörvényű kiépítésének lehetőségeit kereste, s mert ennek alapját az itteni életviszonyokban és hagyományokban gyökerező demokrácia érvényre juttatásában látta, szembefordult mindenfajta eszmei kizárólagossággal, minden olyan hegemóntörekvéssel, melynek képviselőiben akkor a demokráciát veszélyeztető (diktatúrás) megoldások hordozóit látta.

Nem érdektelen megjegyeznünk: az Erdélyi Fiatalok és a Hitel közötti együttműködés kialakításának egyik akadálya az volt, hogy az Albrecht Dezső irányeszméi jegyében szerveződő csoport nem volt hajlandó

* Lásd NyIrK. XL, 121—38.

nyílt színvallást tenni a leglényegesebb kérdésekben az együttműködés feltételeit többször nyilvánosan kifejtő Erdélyi Fiataloknak.[1] Persze, ideológiailag nem volt egységes ez a csoportosulás sem, a belső megosztottság itt is hamar felszínre került, s a folyóiratban számtalan olyan tanulmány is napvilágot látott, amely az Erdélyi Fiatalokéval közös célkitűzésekről tanúskodott.[2] Hogy ennek ellenére sem jött létre munkamegosztás köztük, annak oka az elvi ellentétekben keresendő: a Hitel túl szűknek érezte az erdélyiség eszmekörét, s Széchenyi „időfeletti" eszméiből alakította ki a maga elméletét („új nemesség"). Ezt azonban nemcsak a Széchenyit jóval korábban felfedező Erdélyi Fiatalok nem tartotta időszerűnek, de még kevésbé a baloldal[3], sőt, „az Erdélyi Fiatalok népi hu-

[1] L. D. [László Dezső] *Hitel.* EF. 1936, I. Hátsó borítólap.; [Jancsó Béla, *A Hitel ellentmondásai.* EF. 1936. II. 61—62. — Lásd meg László Dezsőnek a Korunkban megjelent visszaemlékezését, amelyben egyebek mellett ezt írja: „Nagyon sajnáltuk, hogy a rövid ideig megjelenő első Hitel című folyóirat főiskolás szerkesztőségével a munkakörök egybehangolása útján nem tudtunk megegyezésre jutni. A Hitel második formájával is kerestük az együttműködés lehetőségeit. Ez a két szerkesztőség közötti elvi ellentétek miatt nem valósulhatott meg. Tamási Áron is megírta, hogy a magyarországi neobarokk szellem és konzervatív reformista irányzat hatása nagyon érződött ezen a lapon. Amint egyszer Albrecht Dezső szerkesztő mondotta nekem: »Ti csak a népi gondolatot képviselitek, mi pedig a birodalmit«" (Korunk, 1973. 6. 923—9).

[2] „Hogy velünk van, azt az mutatja, hogy kevés változtatással azt mondja, aminek kialakításáért mi évek óta küzdöttünk; hogy velünk szemben van, azt az mutatja, hogy mint nemlétezőket kezel, és külön szócsőből kezdte mondani mindazt, mit mondhatott volna velünk együtt." (László Dezső, *Hitel.* I. h.) — Lásd továbbá Balázs Sándornak a két világháború közötti magyar szociológiai kutatások műhelyeit bemutató kötetét, amelyben a Hitelről egyebek mellett ezt írja: „Paradox módon a hitelesek következetlenségét kell pozitívan értékelnünk: az elméletileg hangoztatott tér—idő feletti elhivatottság eszméjét nem vezették végig következetesen, s a teóriának praktikába hajláskor, vagyis a szociográfiai vizsgálódásaikban nagyon is a konkrét tér és idő specifikus körülményei között élő itteni magyarság létdeterminánsait keresték. [...] A társadalom-filozófiai régiókban mozogva a helyi adottságoktól elvontkoztatott egységes magyarság-hivatásról értekeztek, s ennek sajnálatos következménye lett: soraikban könnyebben meghallgatásra talált az egyre inkább fasizálódó egyes magyarországi körök »nagymagyar küldetésre« ábrándozó felfogása. Nem véletlen, hogy a bécsi döntés után ez a folyóirat volt az, amely a folytonosságot és az új viszonyba való zökkenőmentes átmentést minden nehézség nélkül biztosítani tudta. Az említett kettősség többek közt abból is eredt, hogy az »összmagyar misszió«-t könnyebb volt megfogalmazni, mint alkalmazni, az absztraktságból a konkrétság felé haladva — a szociográfiai önismeret köre felé közeledve — nem kis nehézséggel találták szembe magukat azok a hitelesek, akik a konkrét vizsgálódás útját választották." (Balázs Sándor, *A Hitel önmegismerő szociográfiája.* In: *Szociológia és nemzetségi önismeret.* Politikai Könyvkiadó, Buk. 1979. 190—216

[3] „Jellemző különben negyedévi lapjuk címének megválasztása is. Mintha azt akarnák kihangsúlyozni az Erdélyi Fiatalokkal ellentétben, hogy az ő megmozdulásukhoz nem Erdély adja a hagyományt, s mégcsak nem is az 1848-as márciusi Magyarország, hanem az 1830-as Széchenyi István förendi Magyarországa. Az autenticitás kedvéért lapjuk fedőlapjának belső oldalán meg is jegyzik: »Lapunk címfejét Széchenyi *Hitel*ének 1830-as első kiadása címbetűi után készítettük«.

Vajon miért szükséges ez?

A válasz kézenfekvő: Erdélyi Fiatalokat ellensúlyozandó — haladó szellemi mozgalomnak kíván tűnni. S a látszat tényleg megejtő azok a tájékozatlanok előtt, akik csak felületesen ismerik napjaink követelményeit. Ezek tényleg nem látják a nagynevű magyar reformer nevének felhangzásakor, hogy ami haladásnak s szinte forradalmi újításnak számított Széchenyi célkitűzésében a múlt század eleji Magyarországon, az ma a haladás megkötése Erdélyben — de még Magyarországon is, mert földreformot követel az idő. Széchenyi száz évvel ezelőtt a modern kapitaliz-

manizmusának, a Hitelben meghirdetett újraértékelésnek és a baloldaliak szocializmusának az összefogását" sürgető Tamási Áron sem.[4]

Egyébként a Vásárhelyi Találkozó előkészítésének időszakára nagyon rányomta bélyegét az Erdélyi Fiatalok és a Hitel viszálya. Nem véletlen, hogy Tamási ennek a szembeállásnak a megszüntetéséért többet fáradozott — sikertelenül persze —, mint más ellentétpárok felszámolásáért. Ami egyebek mellett azt is jelezheti: az Erdélyi Fiatalok a Találkozó időszakában nem a kisebbségi egység megteremtése elől zárkózott el, hanem azt vetette fel nyomatékkal, hogy taktikai engedményeken alapuló látszategység létrehozása helyett a különböző irányzatok demokratikus együttműködése vezethet csak tartós eredményre.

Lássuk azonban a tényeket. Annál is inkább, mivel a Vásárhelyi Találkozóról Bukarestben megjelent — monografikus igényű tanulmánnyal kísért — dokumentumgyűjtemény[5] az Erdélyi Fiatalokat elmarasztaló kitételeket bőven exponálja, viszont csak egyetlen olyan (pár soros) szöveget ad közre, mely a lap állásfoglalását tartalmazza.[6] Holott lett volna miből válogatni. Gondoljunk csak a Tamási Áron *Cselekvő erdélyi ifjúság* című cikksorozatához reflexiókat fűző László Dezső-cikkre[7], vagy az 1937-ben és 1938-ban megjelent nyilatkozatokra és szerkesztőségi állásfoglalásokra.[8]

„Tamási gondolatmenetében a legértékesebb az — írja László Dezső —, hogy világosan meglátta az egymástól különböző három erdélyi ifjúsági [...] csoportot. Az Erdélyi Fiatalok értékét és egyben meggyen-

---

mus áldásait akarta gazdaságilag kiterjeszteni a megcsontosodott, minden újítástól irtózó magyar főnemességre..." (Nagy István, *A Vásárhelyi Hitvallás nevében.* Kolozsvár, 1939. 16.)

[4] „Ha a *Hitel* és általában az erdélyi magyar szellem nem innét belülről, az erdélyi földből és az erdélyi sorsból próbál magának új eszmevilágot teremteni, akkor bizonyára úgy lesz, hogy a magyar műveltség új formáit Magyarországon fogják kialakítani a mi számunkra is. Pedig bármilyen vakmerőnek látszik, az erdélyi magyar szellem hivatástudatát én elsősorban abban látom, hogy a magyar műveltség új formáit Erdély alakítsa ki." (Tamási Áron, *Cselekvő erdélyi ifjúság.* In: *Tiszta beszéd.* Kriterion Könyvkiadó. Buk., 1981. 300—20.)

[5] Turzai Mária, *A Vásárhelyi Találkozó.* Politikai Könyvkiadó. Buk., 1977.

[6] *A Független Újság*ban megjelent nyilatkozatról van szó, mely a szerkesztőségi bevezetővel együtt így hangzik. „A[z *Erdélyi] Fiatalok* szerkesztősége, mint az alább közölt levélből is kitűnik, a magyar ifjúsági parlament kérdését olyan nagy jelentőségűnek értékeli, hogy a kérdés eredményes tisztázásához a[z *Erdélyi] Fiatalok* hagyományos munkafegyelmével és szervezett munkaközösségével kíván hozzájárulni. A[z *Erdélyi] Fiatalok* kollektívájának hozzászólása elé a legnagyobb érdeklődéssel tekintünk.

Felkértek bennünket, hogy a *Független Újság* húsvéti számában nyilatkozatot adjunk közre az ifjúsági parlament kérdéséről. Miután ez a kérdés jelentőségénél fogva egész lapunkat érinti, az ügyben, mint magánemberek nem nyilatkozhatunk, a lap főmunkatársai által való letárgyalására viszont technikailag nem volt időnk, mert a kérés későn érkezett. László Dezső és Jancsó Béla dr." (Turzai Mária *i.m.* 120—1.)

[7] László Dezső, *Cselekvő erdélyi ifjúság.* EF. 1936. I. 1—5.

[8] [Jancsó Béla], *Az ifjúsági parlament kérdéséhez.* EF. 1937. 2. 19.; [Jancsó Béla], *Az Erdélyi Fiatalok szerkesztőségének válasza a „Vásárhelyi Találkozó" előkészítő bizottságának nyilatkozatára* EF. 1937. 3. 15—8; [Jancsó Béla], *A Vásárhelyi Találkozó.* EF. 1937. 3. 12—5.; [Jancsó Béla], *Még egyszer a tg-mureşi Találkozó.* EF. 1938. 1. 24—5.

gülését, eljelentéktelenedését a csoport következetesen keresztülvitt anyagi és szellemi függetlenségében látja. Viszont a baloldaliakat és a Hitelt [...] egyaránt attól félti, hogy az erdélyi magyarságon kívüli szellemi mozgalmak függvényeképpen nem azt szolgálják, amit nekünk itt és most kell tennünk. Tamási ebben a beállításban igazolja azt a keskeny utat, melyet mi elindulásunkkal vállaltunk. Az általa helyesen követelt belső függetlenséget és az annak alapján való átértékelést sohasem szűntünk hirdetni, és áldozatok árán is vállalni." Persze, kifogásait sem hallgatja el László Dezső. Szerinte Tamási nem vette észre, hogy az Erdélyi Fiatalok szerzett először polgárjogot művelődésünkben az önismeretet szolgáló falukutatásnak; ez a lap figyelt fel először a *Magunk revíziója* sorsformáló jelentőségére; Széchenyiről már 1933-ban könyvet adott ki az Erdélyi Fiatalok; Szabó Dezsőnek pedig nem vak követői voltak, hanem áttértékelői. Konklúziója: „Nép felé fordulásunkban kétségkívül jelentős és mozdító szerepe volt Szabó Dezsőnek, de nemcsak neki. Ebből a szempontból eddig a Bartha Miklós Társaság, a Sarló, a Szegedi Fiatalok, Bartók, Kodály, a szocializmus, az erdélyi gondolat, Németh László és legújabban Tamási szerepét és jelentőségét mértük fel. [...] Minden erőnkkel mellette vagyunk minden olyan változásnak, ami végső gyökerében is innen, Erdélyből indul, és ami minden más tekintet nélkül elsősorban kisebbségi sorsban élő népünkért történik, annak alulról felfelé való gazdasági, művelődési és társadalmi megszervezéséért és erősítéséért folyik."[9] Mert azt tovább halogatni már nem lehet; elodázása pedig végzetes bűn lenne.

Bővebben idéztünk László Dezső írásából, mivel nemcsak az derül ki egyértelműen belőle, hogy az Erdélyi Fiatalok semmiképp sem akart gáncsolója lenni a három ifjúsági irányzat összefogásának; az 1936 elején — tehát több mint egy évvel a Találkozó előtt! — felsorakoztatott tények azt sugallják: az elvégzett munka alapján a lap megszerezte magának azt a jogot, hogy következetesen fenntartott demokratikus elveivel meghatározó szerepe lehessen az ifjúsági egység újjáteremtésében.

Egyébként Tamásinak az Erdélyi Fiatalokkal kapcsolatos „szűkkeblűségére" Ligeti Ernő is felfigyelt, és azt is szóvá tette, hogy szerinte a cselekvő ifjúság összefogása érdekében az Erdélyi Fiatalok mozgalmát kellene újjászervezni („feltámasztani") akár Jancsó Béla-, akár László Dezső- vagy Balogh Edgár-alapon.[10] És nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy Nagy István már 1932-től olyan gondolatcsírákat fedez fel a szociális lelkiismeretet ébresztő Erdélyi Fiatalok munkájában, amelyek — mint *A Vásárhelyi Hitvallás nevében* című röpiratában hang-

---

[9] László Dezső *i.m.*

[10] „... Egy másik cikkedben az *Erdélyi Fiatalok*ról beszélsz, akik munkájának alapszíne, hogy inkább népszervezéssel foglalkoznak, mint irodalommal. Az az érzésem azonban, hogy meleg szíved itt már nem lelkesedik úgy, és éleslátásod is ingadozik, némi ellentmondásokba keveredsz. [...] És amikor szakaszokat szentelsz az Ady Endre Társaságnak, amely egy előfizetési felhívásnál többet sohasem tudott produkálni [...], arra már nem volt érkezésed, hogy rámutass: 1918 óta ez [az *Erdélyi Fiatalok*] volt az egyetlen viszonylagosan komoly és reális ifjúsági mozgalom, ez cselekedett a legtöbbet, ebből a mozgalomból csírázott a legtöbb vitamin, ezért kár az összecomlása, és ezt kell föltámasztani akár Jancsó Béla-, akár László Dezső-, vagy, bánom is én, Balogh Edgár-alapon." (Ligeti Ernő, *Levél Tamási Áronhoz*. In: Turzai Mária *i.m.* 106.)

súlyozza — előkészítették a Vásárhelyi Találkozó gondolatának szárbaszökését.[11]

Akkor hát mi történt a Találkozót közvetlenül megelőző időszakban, hogy az Erdélyi Fiatalok mégsem képviseltette magát Marosvásárhelyen? Holott nyilvánvaló, hogy a lap tevékenysége kezdettől ebbe az irányba hatott, s hogy a Vásárhelyi Találkozón való aktív részvétele tulajdonképpen addigi törekvéseinek beteljesedését jelenthette volna.

László Dezső fentebb idézett cikkében van egy kulcsmondat, amely némiképp segítségünkre lehet az ellentmondásos helyzet tisztázásában. Miután Tamási, Ligeti és Szentimrei cikkei kapcsán arról beszél, hogy a három ifjúsági irányzat vezető gondolataiban sok az azonosság és rokonság, hozzáteszi: „Ma olyan időket élünk, amikor az ellentétes mozgásra induló erők azonos gondolatok mögé rejtőznek el."[12] Taktikának tekintette tehát a baloldal, illetve a Hitel-csoport álláspontjának megváltozását? Amikor egy év múlva Balogh Edgár felveti az ifjúsági parlament összehívásának szükségességét, az Erdélyi Fiatalok megpróbálja színvallásra késztetni az egymással addig élesen szemben álló ifjúsági irányzatok képviselőit, és vezércikkben sürgeti nézetazonosságuk őszinteségének megvallását, hogy ne taktikai meggondolásokon alapuló látszategység jöjjön majd létre:

„Nem új dolog az a fáradozás, hogy egy táborba tömörítsük az erdélyi magyar ifjúság gondolkozó egyedeit. Mi magunk mindig erre törekedtünk. Megindulásunk utáni első esztendeinkben mi magunk mindent megtettünk egy ilyen egység és együttműködés érdekében. Világnézetek fölött álló, új erdélyi sorsvállalást kereső demokrata liberalizmusunknak két ellenzője volt akkor: az ébredő ifjú katolicizmus és a marxizmus ifjúsága. 1932 őszén ez a dogmatikus két tábor vonult fel egymással és

---

[11] „Az ő falukutató munkájuk és kísérleteik hoznak teljesen új, szociális szint ebbe a nemzedéki mozgalomba. Folyóiratot alapítanak, falukutató sorozat-füzeteikben közlik mondanivalóikat. A kisebbségi magyarság helyzetét már a világgazdasági helyzethez viszonyítva mérik, sőt már olyan gondolatköröket bolygatnak, ahová addig csak a szocialista értelmiség merészkedett el. Nevezetesen ahhoz a felismeréshez járnak közel egyik füzetükben, hogy az értelmiségi túlzsúfoltság, illetve munkanélküliség nemcsak kisebbségi tünet, hanem általános szociális kérdés egyik részletkérdése, mely az alapvető gazdasági rendszer gyökeres reformja nélkül nem oldható meg eredményesen.

Az *Erdélyi Fiatalok* azonban nemcsak meglehetős tisztánlátással állapították meg az orvoslásra szoruló szociális tüneteket az erdélyi magyarságon belül, de Mikó Imre könyvében *(Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés)* már a városi munkásság felé is tesznek egy lépést. Mikó Imre könyve mindenféle szempontból csúcsteljesítménye a fiatal magyar értelmiség tudatosodó szociális lelkiismeretének. Könyve egyszersmind határozott demokratikus megnyilatkozás arra nézve, hogy a szerző miként látja a magyar falu, valamint a vegyes lakosságú falvak gazdasági megszervezését, illetve a román—magyar kisgazda nép békés együttműködésének előfeltételeit, amikor példaként állítja a szervezett munkásságot. Mi több, az értelmiségi ifjúságnak merészen ilyen szerepet szán: »Beállunk közkatonának a magyar jövő: munkások és parasztok sorába, s az ő érdekeik értelmi szolgálatában keressük letűnő középosztályunk új nemzedékének a jövő társadalmához való jogát.«

Amint látható, az *Erdélyi Fiatalok* tömörüléséből nem hiányzott sem a merészség, sem a széles látókör. A Vásárhelyi Találkozó csírái voltak ezek már 1932-ben." (Nagy István, *A Vásárhelyi Hitvallás nevében.* 14.)

[12] László Dezső *i.m.*

velünk szemben, különösen kárhoztatván azt a demokrata, dogmamentes szabad gondolkozást, amelyet mi öntudatosan képviseltünk. [...]

A parlament szükségessége mellett nagyon sokan nyilatkoztak a Független Újságban, és nagyon sokan kerültek ezeken a nyilatkozatokon keresztül közös nevezőre azok közül, akik 1932-ben dogmatikus meggyőződés szerint állottak egymással szemben, és ócsárolták a mi liberális demokráciánkat. (Például Venczel József és Bányai-Baumgarten László.) És ami még különösebb, az, hogy ezek az egymásra találtak egyaránt liberálisak és demokraták. Így lett tavaly óta liberális az a Hitel, amelyet tavaly még Balogh Edgár fasizmussal vádolt, és így nyilatkoztak Balogh Edgárnak a Hitel szerkesztői (Kekel [Kéki Béla], Vita, Venczel s a Hitel legutóbbi számában Albrecht), akik tavaly még őt »baloldalinak« nevezték.

Mit jelent ez? Győzött az Erdélyi Fiatalok lebecsmérelt szelleme, feladták a két dogmatikus álláspontot? Vagy megtévesztő játék folyik e szavakkal: liberalizmus, demokrácia, humanizmus? Nagyon jó lenne, ha mindenik csoport tisztázná, hogy ő mit ért e szavak alatt, mert akkor tisztán lehetne látni mindenkit a maga valójában, és akkor a megtévesztő látszategység hangoztatása helyett könnyebben lehetne a különböző irányzatok és mozgalmak együttműködését megkísérelni. Így azonban szerfelett nehéz a dolga annak, aki szeret látni.

Mindenkinek változhatik a véleménye, de akkor a változásról és annak okáról nyíltan és nyilvánosan be kell számolnia, különben senki sem hihet a változás őszinteségében."[13]

Erre a felszólításra csak a MADOSZ titkára, Bányai László válaszol a Korunk hasábjain — a Hitel nem. Bányai kiemeli, hogy amíg a Hitel diétának nevezi a készülő ifjúsági találkozót (ami a kiváltságos rendek merev tárgyalóközösségére utal), addig az Erdélyi Fiatalok kitart a parlament mellett, „ami helyesen a különböző álláspontok demokratikus összevetését jelenti". Miután elismeri, hogy a szóhasználat itt valóban elvi jelentőségű, így folytatja: „Hogy mégis az Erdélyi Fiatalok váratott legtovább megnyilatkozásaival, annak valószínű magyarázata, hogy az Erdélyi Fiatalok már önmagában is ifjúsági parlament volt egykor, s szereti mai leszűkült kereteivel is a demokratikus gondolat egyedüli hivatott letéteményesének tekinteni magát." Ennek hangoztatására Bányai szerint éppúgy nincs szükség, mint a világnézeti fölény éreztetésére. Ami pedig a kérdés lényegét illeti, hangsúlyozza: az összefogás szükségességének a felismerésében voltaképpen a népi felelősségérzet győzött (amit az Erdélyi Fiatalok is hivatott szolgálni); majd amellett érvel, hogy a baloldali erők képviselői (marxisták és radikálisok) kétségtelenül közelednek a közös platformot keresőkhöz: népi demokráciát képviselnek, a dolgozó nép érdekvédelmét szolgálják.

Nem érdektelen megemlítenünk azt sem, hogy ugyanebben a cikkben Bányai László a baloldal korábbi szektás nézeteit is szóvá teszi, hangsúlyozván, hogy „azok, akik a néppel nem szűntek meg élő kapcsolatban lenni, fel tudták számolni szektás elképzeléseiket a parancsoló szociális követelmények előtt. S ma, szemben állva a vezetést kiváltságként űző kasztokkal, amelyek vezényszóra akarják érdekeikhez idomí-

[13] *Az ifjúsági parlament kérdéséhez.* I. h.

tani a tömegeket, nem értenek egyet azzal a merevséggel sem, amely az egyes társadalmi rétegek közti antagonizmust élezné ki a közös veszély előtt."[14]

Bányai érvelése azonban nem győzte meg az Erdélyi Fiatalokat. Azt olvasták ki belőle, hogy a marxisták álláspontja csak taktikailag változott, eszmeileg nem.[15] De ha úgy látták, hogy mind a Hitel-csoport, mind a baloldal taktikát változtatott, akkor legalábbis a taktikai rugalmasság hiányára vall, hogy e lépéskényszerben mégsem cselekedtek. Mert azt aligha lehetne kétségbe vonni, hogy stratégiailag indokolt volt az Erdélyi Fiatalok állásfoglalása a Vásárhelyi Találkozó kérdésében. A várakozó álláspontban megnyilatkozó döntésképtelenség viszont eleve lehetetlenné tette, hogy annak érvényt is tudjon szerezni.

Mielőtt messzemenő következtetések levonására vállalkoznánk, figyelembe kell vennünk azt is, hogy a történettudományi kutatások még nem tisztázták kellőképpen a Találkozó előkészítésének körülményeit. Az akkori helyzet ellentmondásosságára jellemző, hogy az Erdélyi Fiatalok először az ifjúsági erők összefogására irányuló törekvésekben; később — látván, hogy Albrecht milyen nagy szerepet kapott az Előkészítő Bizottságban — jobboldali kezdeményezésre történő megmozdulást sejtett pedig — a MADOSZ nagyváradi értekezleten elhangzott kijelentés alapján (amelyből az derült ki, hogy a MADOSZ saját mozgalmának tekinti a Vásárhelyi Találkozót) — azt hitte, hogy a baloldal akarja kisajátítani „egy nemzetközi mozgalom célkitűzései" érdekében. S azt is itt kell megemlítenünk, hogy az Előkészítő Bizottság nevében Tamási Áron nem az Erdélyi Fiatalok munkaközösségét vonta be a Találkozó megszervezésébe, hanem egyedül László Dezsőt kérte fel: tartson előadást Marosvásárhelyen. László Dezső azonban a szerkesztőség megbízásából azt válaszolta, hogy a meghívást csak akkor fogadhatja el, ha az Előkészítő Bizottság figyelembe veszi az Erdélyi Fiatalok javaslatát is a Találkozó megszervezését illetően.

A javaslat a Hitel ellenállásán meghiúsult, de nem fogadta el maga Tamási Áron sem. Aminek következtében a szerkesztőség elhatározta, hogy az Erdélyi Fiatalok főmunkatársai közül senki sem vesz részt a Vásárhelyi Találkozón.

Ezek után lássuk, hogy milyen elképzeléseket szeretett volna érvényesíteni az Erdélyi Fiatalok. A legfontosabb kétségtelenül a demokratikus képviseleti elv felvetése volt: ne önkényesen meghívott magánemberek találkozójára kerüljön sor Marosvásárhelyen, hanem az ifjúsági élet addig kialakult szervezetei, csoportjai küldjék el a maguk megbízottait. Az Előkészítő Bizotság 1937. augusztus 18-i nyilatkozatára válaszolva a szerkesztőség még nyomatékosabban megismétli álláspontját: „ha parlamentáris formát akarnak, miért kerülik ki a kialakult ifjúsági vagy kulturális csoportokat, amelyek egyedül vannak feljogosítva tagjaiknak felhatalmazást adni a nevükben történő cselekvésre? Ha pedig nem akarnak parlamentáris formát, akkor miért beszélnek minduntalan képviseletről, s miért nem vallják be, hogy mozgalmat akarnak? [...] Szellemi

---

[14] Bányai László, *Erdélyi ifjúsági parlament.* Korunk, 1937. 7—8. 658—60. — A cikket teljes terjedelmében közreadja Turzai Mária (*I. m.* 134—76).

[15] *Az Erdélyi Fiatalok szerkesztőségének válasza a „Vásárhelyi Találkozó" előkészítő bizottságának nyilatkozatára.* I. h.

életünk egészséges továbbfejlődésére szükséges: 1. az egység. Ez azonban nem alapulhat sem megtévesztésen, sem jelszavakon. Az egység organikus lelki alapja a nemzeti érzésből kifejlődő öntudat, társadalmi alapja a nép. 2. Ezt az egységet szellemi életünkben az erők tervszerű együttműködésének alapján kell kiépíteni. 3. Ez az együttműködés a már kialakult csoportok önmagukon belül tisztázott programja alapján alkotmányosan és szerves fokozottsággal fejleszthető csak ki."[16]

Egy héttel a Találkozó után írta Kacsó Sándor a Brassói Lapok 1937. október 10-i számában: „Nem parlamentáris alapon és nem a tiszta demokrácia fogalmának megfelelő eszközök igénybevételével ült össze az ifjúság, mert erre nem volt módja." Vele is vitatkozva azt fejti ki Jancsó Béla, hogy igenis lett volna mód rá: az Erdélyi Fiatalok indítványa éppen azt célozta. Amire ennek kapcsán figyelmeztet, azt nem lehet megkerülni a Vásárhelyi Találkozó tárgyilagos értékelése során. „Az egyéni meghívás tényével a rendezőség abba a gyökeres ellentmondásba tévedt — írja —, hogy amikor kisebbségi életünkben demokráciát hirdetett és a többségi néptől önkormányzatot követelt, ugyanakkor magának ennek a manifesztációnak a megrendezésében elvetette a demokrácia és önkormányzat alapját: a szervezetek megbíz[at]ását és a nekik való felelősséget. Így az egész ifjúság alkotmányos és felelős megnyilatkozása helyett a hat tagú előkészítő bizottság meghívásának önkényes módján összeállított csoport összejövetelévé szűkítette az egyetemes összefogás lehetőségeit."[17] Kifejti, hogy a 400 meghívottból 187-en jelentek meg (közülük 105-ön Marosvásárhelyről, illetve Maros megyéből!); ugyanakkor nemcsak a területi képviseletben mutatkozott aránytalanság: a falvakból többnyire a lelkészek voltak jelen, a munkásság pedig mélyen számaránya alatt képviseltette magát (a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek képviselői nem vettek részt). Mindezt az előkészítés hibájául rója fel, külön hangsúlyozván azt, hogy nem a munkásságra bízták a jelölést.

Hogy a tiszta demokrácia elveihez való ragaszkodás mennyire nem volt öncélú, akkor derült ki igazán, amikor a Vásárhelyen hozott határozatok gyakorlatba ültetésére került sor. A Találkozón részvevők visszatérve munkahelyükre, a maguk társadalmi vagy egyházi szervezetébe, már csak azért sem tudtak érvényt szerezni a Vásárhelyi Hitvallásban foglaltaknak, mivel nem szervezetük megbízásából mentek el Vásárhelyre. Mint Nagy István írja két évvel a Találkozó után: vagy teljesen elutasítólag fogadták a határozatokat, vagy csak részben értettek egyet azokkal.[18] Ilyenformán nemcsak a külső körülmények (királyi diktatúra stb.)

---

[16] Uo.

[17] Uo.

[18] „Valljuk be: a Hitvallásban tényleg fellelhető minden olyan meghatározás, mely egy jól átgondolt alkotmány sajátossága — csak épp a végrehajtó hatalom hiányzott mellőle. S bár a mozgalom kezdeményezői kezdettől óvakodtak túlmerészkedni »a szellemi mozgalom« keretein, és ugyanazt hangoztatták a Találkozó után is, mégis nyomban rá kellett eszmélniök, hogy test nélkül a szellem nem élhet vagy legalábbis nagyon szeszélyes élet vár reá akkor, amikor a találkozó eszmebarátai magukra hagyatva fejleszthetik csupán a szellemet. Különösen olyan körülmények között látszott ez kétségesnek, amiben ez az ifjúság élt. Valamennyien nélkülözték a függetlenség előnyeit. Pár kivételével valamennyien pártok, egyházak, szakszervezetek, folyóiratok körüli tömörülések és világnézeti csoportosu-

akadályozták meg a Hitvallás szellemének az érvényesítését, de útját állta az erőteljes kibontakozásnak a belső szervezetlenség is.

Mindezekre a kérdésekre azért kellett bővebben kitérnünk, mert Turzai Mária monografikus igényű tanulmánya mindössze néhány sorban tárgyalja az Erdélyi Fiatalok és a Vásárhelyi Találkozó viszonyát, s lényegében Mikó Imre álláspontját ismétli meg egy rövid bekezdésben: „A László Dezső irányítása alatt ekkor már konzervatív szellemű Erdélyi Fiatalok vezetősége nyilatkozatban foglalt állást a tervezett ifjúsági parlament ellen, s vezércikkben emlegette a »trójai falovat«, amelyben a demokrácia ellenfelei fognak előtörni."[19] Nos, valóban sokat emlegették a „trójai falovat" a „túlzó" marxistákkal kapcsolatban, de hamis általánosításhoz jutunk, ha közben megfeledkezünk arról, amit viszont ők nem mulasztottak el hangsúlyozni: nem a munkássággal fordultak szembe, nem a baloldalt mint olyant akarták volna kirekeszteni a Találkozóról, hiszen éppen azt vetették fel, hogy a munkásság miért nem tényleges számarányának megfelelően képviseltette magát Marosvásárhelyen; a munkásság bevonását a kisebbségi egység megteremtésébe nagyon is időszerűnek tartották; más kérdés viszont, hogy nem a fiatal marxistákat, hanem a szociáldemokratákat érezték a munkásság hivatottabb képviselőinek; azt rótták fel a Találkozó szervezőinek, hogy a munkáskérdést összetévesztették „a kérdés megoldásának egyik (szélsőséges) irányzatával".

S itt megint a stratégiai és taktikai szempontok felcserélődését tapasztalhatjuk. Az akkori idők demokratikus összefogást sürgető légkörében valóban nem volt időszerű tüzet nyitni a baloldal exponenseire, még ha az is volt a véleményük róluk, hogy szélsőséges álláspontot képviselnek, hogy a kisebbségi élet megszervezésében, irányításában hegemónszerepre törekszenek. Az viszont tagadhatatlan, hogy a távlati kibontakozás tekintetében a sztálini szocializmus-modell másolásának elutasítása alapvetően helyes volt. Márpedig a harmincas évek derekától a Szovjetunióban egyre inkább elhatalmasodott a sztálini önkény, s így érthető, hogy az ilyen szélsőséges „nemzetközi" megoldást semmiképpen nem helyselhetett az Erdélyi Fiatalok, mely a külföldi példák kizárólagos alkalmazása helyett a társadalmi haladás népi demokratikus útját látta célravezetőnek.

Nyilvánvalóan a különböző álláspontok nyílt konfrontációja vezethetett volna eredményre. Amire a Vásárhelyi Találkozó kiváló lehetőséget teremtett. Ezért is kár, hogy az Erdélyi Fiatalok nem hallathatta ott szavát.

2. Minden ellenkező beállítással szemben hangsúlyoznunk kell: az Erdélyi Fiatalok nem hirdetett „örökös" világnézeti függetlenséget. Mint a lap főmunkatársai többször is kifejtették: csak addig tartották időszé-

lások tagjai. Tagjai azzal a hátránnyal, hogy a Vásárhelyi Találkozóra többnyire közösségeik akarata ellenére jelentek meg, s visszatérve közösségeikbe, azok vagy teljesen elutasítólag fogadták a vásárhelyi határozatokat, vagy csak részben értettek egyet azokkal, s még ezeket a részleteket is igyekeztek a maguk hasznára, illetve a maguk elgondolása szerint félremagyarázni." (Nagy István, *A Vásárhelyi Hitvallás nevében*. 31—2.)

[19] Turzai Mária: *I. m.* 32.

rűnek ennek az elvnek a fenntartását, amíg a maguk világnézeti meggyőződését ki nem alakítják. Nos, a harmincas évek derekától elsősorban László Dezső munkásságában figyelhetünk fel arra, hogy tanulmányai egy lehetséges kisebbségi modus vivendi kialakításának módozatait körvonalazzák. Némiképp már maguk a címek is eligazítóak: *A kisebbségi élet* (1935), *A rög alatt* (1936), *Bomlás vagy egység?* (1937), *Az erdélyi élet útja* (1937), *A kisebbségi magyarság ifjúsági problémája* (1937), *Balázs Ferenc a transzszilvanizmus szolgálatában* (1938), *Világnézetünk apológiája* (1938), *Új erdélyi tájékozódás* (1939).

Mivel felismeri, hogy a kisebbségi sorban a régi magyar élet formái, intézményei, szellemi irányzatai nem tarthatók fenn, s hogy sem a pesszimista álláspont, sem az építő szándék nélküli kritikai magatartás nem vezet eredményre — radikálisan új, a kisebbségi helyzetben adekvát ideológiáért száll síkra. Alaptétele: a kisebbségi élet belső törvényszerűségeit nem annyira az egyetemes magyarsághoz való viszonyulás határozza meg, sokkal inkább a többségi románság viszonylatrendszere. „Kisebbségi életünk alapkérdései tehát — állapítja meg — a románsághoz való viszonyunkon dőlnek el."[20]

Az alkotmányjogilag biztosított életlehetőségek kihasználására alapozza tehát programját, amelynek lényegét a demokratikus kisebbségi összefogás megteremtésében lehetne megjelölni. Hasonlatos ez ahhoz, amit Balázs Ferenc és Kacsó Sándor is hirdetett[21], s amit végső fokon a Vásárhelyi Találkozó is képviselt. Az értékvédelmi és értékteremtő munkát állítja a kisebbségi élet megszervezésének a középpontjába, amelynek „sem világnézeti, sem felekezeti, sem korkülönbség nem lehet a gátolója".[22]

Liberális és demokratikus elveken alapuló építő program volt ez kétségtelenül, mely egyrészt a békeszerződésekben és az alkotmányban biztosított jogok érvényesítésével akarta a romániai magyarság haladását szolgálni (s ehhez a törvényes rend és az állam iránti tiszteletből akart erkölcsi tőkét kovácsolni), másrészt pedig a kisebbségi élet belső demokráciájának a megteremtésével. Lényeges vonása: a hagyományos erdélyi toleranciát olyan törvényszerűségként tételezte, amely alkalmas lehet a kölcsönös megismerés, a kölcsönös tisztelet és a testvériség eszméjének a gyakorlatba ültetése révén az államalkotó román nép és a nemzeti kisebbségek viszonyának megnyugtató rendezésére éppúgy, mint a kisebbségi élet belső erőinek a tervszerű fejlesztésére.

E felfogás szerint a legfontosabb gyakorlati követelmény, hogy gyermekeinket jó román állampolgároknak neveljük, megismertessük őket a román kultúrával, művelődési értékekkel stb., de ez semmiképp se jelenthesse anyanyelvünk és nemzeti kultúránk elvetését. Ha pedig

---

[20] László Dezső: *A kisebbségi élet.* EF. 1935. III. Negyed. 79—86.

[21] Kacsó Sándor *Új székely társadalmi elrendeződés* címen fejtette ki az Erdélyi Fiatalok hasábjain a maga kisebbségpolitikai nézeteit, még 1933-ban. A szövetkezeti gondolat kiépítésében, a gazdasági és szellemi önkormányzat megteremtésében látta a romániai magyarság jövőjét. (EF. 1933. IV. 95—9.) — Itt jegyezzük meg, hogy az Erdélyi Fiatalok munkaközössége kezdettől belekapcsolódott a Kacsó szervezésében beindult brassói AGISZ szövetkezet munkájába, s különösen a Hasznos Könyvtár köteteinek a szerkesztésében és terjesztésében fejtett ki értékes tevékenységet.

[22] László Dezső *i.m.*

egyes politikai pártok — érvel László Dezső — az állam által biztosított jogaink érvényesítésében irredentizmust, az állam épsége elleni izgatást látnak, akkor meg kell győzni az államalkotó román népet, hogy nincsenek rejtett céljai a romániai magyarságnak, s hogy „minden olyan magatartás, ami állampolgári jogaink gyakorlásában sért meg, ellenkezik az ország alkotmányával és törvényeivel".[23]

De van a kérdésnek egy másik vetülete is. „Nekünk nagyon sokat kell éppen kulturális és gazdasági téren tanulnunk azoktól a fiatal románoktól, akik világosan felismerték, hogy mi az igazi intelligencia feladata egy agrártöbbségű országban — olvashatjuk *A kisebbségi magyarság ifjúsági problémája* című tanulmányban. — Kulturális feladataink egyik ága egészen azonos a román ifjúságéval: miképpen lehet a modern egészségügyi, gazdasági kultúrát átadni a falunak, és viszont miképpen lehet a falu ősi nemzeti kultúráját, dalait, költészetét, hímzéseit, rajzait mint nemzeti szimbólumokat általánossá tenni, és a népben és intelligenciában egyaránt megrögzíteni."[24]

Ez a felismerés kelet-európai összefüggésben a sorsközösség, a Németh László-i „tejtestvériség" gondolatát is tartalmazta, és a revizionista törekvésekkel szemben a szomszédos országok közeledésének történelmi szükségességét hirdette: „A cseh kultúrával a történelmi hatások ezer ágának a közössége kapcsolja össze a magyar kultúrát, a román, a tót és szerb kultúrával viszont a hatalmas agrár népi tömegek közös sorsúsága alkot kapcsoló hidat. Úgy a románok, mint a tótok és szerbek között ma hatalmas arányú munka folyik abban az irányban, hogy a nemzet népi rétegeinek meglevő kultúráját egy egészen sajátos modern népi kultúrává fejlesszék ki. Ebből a szempontból egyetlen európai ország sem tud annyi figyelmeztetést adni a magyar népművelési mozgalmaknak, mint a fentebb említett három szomszéd nép. [...] Ez a helyzet kényszeríti a kisebbségi magyarságot mindinkább arra, hogy maga is igazi és komoly népnevelési munkába kezdjen, és ez a helyzet figyelmezteti a többségi magyarságot is arra, hogy a nemzeti művelődés útját mindinkább a népi rétegek felé kell vernie."[25]

Mindezt 1937-ben írta László Dezső, amit azért tartunk fontosnak megjegyezni, mert ez az esztendő tekinthető az Erdélyi Fiatalok kisebbségi ideológiája sűrűsödési pontjának, amikor az 1930 óta érlelődő gondolatok felismerhetően egységes rendszerré állnak össze. Minden bizonnyal összefügg ez a történelmi helyzet kihívásával is, hiszen ez az a periódus, amikor a lap a legtöbbet foglalkozik azzal, hogy az ellentéktől szabdalt kisebbségi élet belső erőinek a tervszerű együttműködését előmozdíthassa.

Mint a *Bomlás vagy egység?* című kulcsfontosságú tanulmányból kiderül, az Erdélyi Fiatalok felfogásában a romániai magyarság belső egységének a megteremtése nem egyneműsítést jelentett, hanem a különböző irányzatok együttlétezését. Az egység akkor valósulhat meg, írja László Dezső, ha az itteni magyarság „az élet minden sajátos köre számára megfelelő szerveket tud létrehozni, és ezeknek együttműködését

[23] Uő: Uo.
[24] Uő: *A kisebbségi magyarság ifjúsági problémája.* EF. 1937. 3. 6—9.
[25] Uő: *Bomlás vagy egység?* EF. 1937. 2, 3—5.

biztosítani tudja".[26] Gyakorlatilag pedig a következőképpen látja ezt kivitelezhetőnek: 1) az egyházak, politikai pártok, gazdasági egyletek, irodalmi társaságok stb. tevékenységi területét el kell határolni egymástól; még ha különböző felfogás szerint is dolgoznak, de mindenik a maga munkáját végezze; 2) a meglevő életkereteket át kell építeni a kisebbségi létforma követelményei szerint, mert az öröklött intézmények konzervatív szelleme nem kedvez a romániai magyarság építő programjának; 3) új kereteket kell létrehozni főként a gazdasági és a társadalmi élet megszervezése érdekében; 4) „a legteljesebb bizalom jegyében találkozzanak az erdélyi fiatal és öreg magyarok".[27]

László Dezső a transszilvanista ideológusok második nemzedékéhez tartozott, és elsősorban Kós Károly meg Makkai Sándor programját fejlesztette tovább. Az *Új erdélyi tájékozódás* című 1939-es tanulmányában hivatkozik mind a *Kiáltó szó* (1921), mind a *Magyar fa sorsa* (1927) és a *Magunk reviziója* (1931) jelentőségére a romániai magyarság válsághelyzetének a meghaladásában; ami, ha nem is vezetett a kívánt eredményre, az ifjúság öntudatosítását feltétlenül előmozdította; ez a múlt, jelen és jövő kérdéseit egyaránt kritikailag átértékelő ifjúság azonban — különösen Németh László romániai útirajza és Makkai Sándor *Nem lehet*-jének hatására — ráébred arra, hogy a romániai magyarságnak új külső és belső tájékozódásra van szüksége; vagyis „a román állam keretei között, az állam által nyújtott, törvényesen biztosított lehetőségek között meg kell alkotnia a hozzája tartozó magyarok organikus népközösségét".[28] Nem jelenti ez a kritikai szemlélet feladását, ellenkezőleg: annak „a szétszórt, szétszervezett, gyűlölségtől szétrágott, ezer külön darabban vonagló" állapotnak a megszüntetését célozta, amelyben „az új, totális és integrális nemzeti gondolat" térhódítása találta a romániai magyarságot. Az erdélyiség és a nemzeti gondolat viszonyának a tisztázása során László Dezső egyértelműen elutasítja az utóbbit, mert az csak politikai diktatúra segítségével valósítható meg. Márpedig — érvel — kisebbségi népközösségnek semmiféle diktatúra nem lehet szövetségese; csak a legteljesebb demokrácia feltételei közepette őrizheti meg önazonosságát. Ezért sürgeti továbbra is a romániai magyarság önvédelmi erőinek az összefogását, a különböző munkaközösségeknek a kisebbségi életben betöltött fontossági szerepük szerinti megszervezését, a köztük levő mellé- és alárendelési viszonyok tisztázását.

„A kisebbségi sors azért jár annyi bizonytalansággal — olvashatjuk ugyanebben a tanulmányban —, mert nincsenek *analógiái* és fényesen tündöklő, egységes öntudatot kifejlesztő, emlékeztető *szimbólumai*. Az erdélyi idealizmus öntudata határozott lépéseket tett aféle, hogy múltunkból és szellemi életünk alkotásaiból új, helyzetünket megéreztető analógiákat és helyzetünk fölé emelő szimbólumokat teremtsen és állítson elénk. Sajnos, a kritikai korszak éppen azt mutatta ki, hogy menynyire analógia nélküli, páratlanul nehéz a mi sorsunk, és ami még sajnosabb, a felelős kritika mellett felburjánzott értékromboló kritika ad-

[26] Uo.
[27] Lásd László Dezső fentebb idézett két tanulmányát.
[28] Uő: *Új erdélyi tájékozódás*. EF 1939. 1. 3—6.

dig tisztelt szellemi szimbólumainknak egy részét elég széles rétegek előtt diszkreditálta."[29]

A transszilvanizmus körül 1937 őszén fellángolt *Jelszó és mítosz* vitára történik itt utalás, amelynek tanulságait az Erdélyi Fiatalok hasábjain László Dezső foglalta össze — kisebbségi világnézetként tételezvén a transszilvanista ideológiát.[30] Nem meglepő tehát, hogy analógiákat és szimbólumokat keresve Erdély történelmének behatóbb tanulmányozását tartja továbbra is szükségesnek, és ugyanakkor a kisebbségi sorban él népek történetének a búvárlására hívta fel a figyelmet. Mert a romániai magyarság számára fontos tanulságokat sugallhat annak tisztázása is, hogy Észak-Európa idegen birodalmakba bekebelezett kis népei miként tudták megtartani nemzeti öntudatukat és kultúrájukat.

A fasiszta diktatúrák ekkor már félelmetes erővel készülnek Európa térképének átrajzolására, s lehetetlenné teszik a demokratikus kisebbségideológiák kibontakozását. Az Erdélyi Fiatalok azonban, amíg csak megjelenhet, továbbra is felemeli szavát az erdélyi gondolat, az egyetemes emberi értékek védelmében — „a kizárólagos, minden más nemzet létjogát tagadó nemzeti sovinizmussal szemben". Ekkor derül ki — mutat rá a leghatározottabban László Dezső —, hogy a kisebbségi létforma törvényei nem lehetnek mások — csak egyetemesek. Minél kisebb és veszélyeztetettebb egy etnikai nemzetrész vagy nemzettöredék, annál inkább érdekelt az emberi jogok teljességének a megőrzésében és érvényesítésében.[31]

CSEKE PÉTER

[29] Uő: *I. m.*
[30] Uő: *Világnézetünk apológiája.* EF. 1938. l. 7—10.
[31] Uő: *Új erdélyi tájékozódás.* I. h.

ROLUL REVISTEI „ERDÉLYI FIATALOK" (TINERII DIN TRANSILVANIA) IN FORMAREA INTELECTUALILOR MINORITARI (II)

(Rezumat)

La mijlocul anilor '30 mișcarea tineretului maghiar din Transilvania s-a despărțit în trei orientări distincte. Diferențele de păreri s-au manifestat cel mai elocvent în paginile revistelor „Erdélyi Fiatalok" și „Hitel". Autorul schițează, în această parte a studiului său, dimensiunile amintite și, pe baza articolelor scrise de László Dezső, Bányai László, Tamási Áron, Kacsó Sándor, Jancsó Béla, Nagy István și Mikó Imre, analizează disputa care a premers „Întâlnirea de la Târgu Mureș" (1937). Ca urmare a disputei dintre colaboratorii principali ai revistei „Erdélyi Fiatalok" nimeni nu a participat la „Întâlnirea de la Târgu Mureș". Punctul de vedere al revistei „Erdélyi Fiatalok" este prezentat de către autorul acestui studiu pe baza articolelor lui László Dezső: „A kisebbségi élet", „A rög alatt", „Bomlás vagy egység", „Az erdélyi élet útja", „A kisebbségi magyarság ifjúsági problémája", „Világnézetünk apológiája" și „Új erdélyi tájékozódás". În concluzie, autorul constată că László Dezső a făcut parte din a doua generație a ideologilor mișcării transilvaniste și a dezvoltat, în primul rând, opiniile lui Kós Károly și Makkai Sándor.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XLI. évf. 1997. 1. szám

KONTAKTUSJELENSÉGEK ÉS FOLYAMATOK A MAGYAR NYELV KISEBBSÉGI VÁLTOZATAIBAN*

1. A köztudatba mélyen beleivódott, már-már közhellyé vált Közép- és Kelet-Európa nyelvi és kulturális (vallási) sokszínűsége, mozaikszerűsége. Arról viszont csak a szakmabeliek tudnak, hogy a különböző eredetű és típusú nyelvek konvergens változása egyfajta területi, kulturális kapcsolódást eredményezett az idők folyamán. Századunk nyelvészetének jelképesen és szakmailag is egyik legszebb témája éppen ennek a történelmi sorsközösségből, közvetlen kapcsolatokból eredő nyelvi közeledésnek a vizsgálata. Azt lehet mondani, hogy a modern európai nyelvészet egyik legmarkánsabb vonulata ez, amelyet többek között N. A. Isačenko, Trubetzkoy, Gáldi László, Skalička vagy legutóbb, 1983-ban megjelent munkájával Balázs János képviselt.[1] Így ha a Duna menti államok politikai értelemben vett konföderációja utópiának bizonyult is, a dunai nyelvszövetség olyan realitás, amelyet igazolni lehet az egyes nyelvi szintek sok évszázados kiegyenlítődésével. Végső soron ebbe a vonulatba illeszkednek a magyar és a környező nyelvek történeti kapcsolataira és élő kontaktusjelenségeire irányuló vizsgálatok is.

Hasonló fontosságot kell tulajdonítanunk a magyar nyelvészetben azoknak az alapvető kutatásoknak, amelyek a nagy nyelvjárási régióknak az irodalmi nyelv kialakulásában játszott szerepét tisztázták. Azt, hogy a közmagyar belső konvergencia eredményeként jött létre, még akkor is, ha ebben a középső, északkeleti tájnak jutott domináns szerep.[2]

Utalnunk kell még arra, hogy a nyelvföldrajzi eredményeket hasznosító nyelvjárási tipológia meggyőzően igazolta korábbi sejtéseinket a szélső nyelvi régiók (keleti, nyugati, déli székelység) hajdani összetartozásáról.[3]

Így mind a — Gáldi szavával — „atomisztikus adottságú" kelet-közép-európai nyelvi kép, mind a mozaikszerű magyar nyelvjárások egy általánosabb közös szellemi örökségbe és a nemzeti nyelv viszonylag szilárd belső egységébe integrálódnak.

2. Most mégis a divergens változás jelenségeit kell szemügyre vennünk, a magyar nyelvi elszigetelődést és különfejlődést, amelyet az 1920-ban megvont államhatárok eredményeztek. A helyzet különlegessége nem föltétlenül az, hogy a politikai határok és a nyelvterület határai nem esnek egybe. Ez ritkán valósul meg a történelemben. Kétségtelen azon-

---

* A dolgozat részben átdolgozott változata *Az anyanyelv az országhatáron túl* című előadásnak. (Megjelent a *Biztonságunk záloga, a nyelv* című TIT-kiadványban: Budapest, 1994. 56—72.)

[1] A kérdés összefoglalására és irodalmára l. Gáldi 1946/1986, Balázs 1983.

[2] A kérdés angol nyelvű összefoglalása: Deme 1972.

[3] L. Benkő 1990.

ban, hogy ezek az újkori határok diszkontinuitást teremtettek ott, ahol tökéletes kontinuitás volt még nyelvjárási tekintetben is. És az is kétségtelen, hogy a Közép- és Kelet-Európában kialakult nemzetállamok politikai programja folytonosan arra irányult és irányul, hogy asszimilációval, iparosítással és urbanizációval, valamely nemzeti kisebbség súlyának alábecsülésével, esetleg éppen létének tagadásával, ritkábban áttelepítéssel, kiélezett helyzetekben (mint a Délvidéken) etnikai tisztogatással stb. a nyelvi határt igazítsák az államhatárhoz. Ennek a fonák helyzetnek a szenvedő alanyai a nemzeti kisebbségek. Némely szerző joggal nevezi az európai nemzetállamok kisebbségi politikáját belső gyarmatosításának.[4] Ez a kifejezés viszonylag pontosan fedi a magyar közösségek többségének helyzetét.

Pontosítsuk fogalmainkat! Mint ahogy szokás, különböztessük meg a Kárpát-medencei történelmi vagy őshonos kisebbséget a bevándorló kisebbségtől. Legalább abban a tekintetben fontos ez, hogy lássuk: az előbbiek anélkül kerültek új helyzetbe, hogy elmozdultak volna őseik lakóhelyéről, és hogy egyéni döntésüknek ebben bármilyen szerepe lehetett volna. Tovább pontosítva: nem érvényesek tökéletesen a gyakran (néha megnyugtatásként) emlegetett analógiák, hogy pl. ez ugyanolyan volna, mint az erdélyi szász vagy a svájci német helyzete. A különbség éppen az, hogy a magyar nyelvi régiók leszakadásának nincsenek történelmi előzményei. (Hivatkozni lehet persze Erdély több évszázados különállására; ám arról sem szabad megfeledkezni, hogy Erdély-fogalmunk is hovatovább az országhatárhoz igazodva változott!).

A nyelvi környezet szempontjából a Magyarországon kívüli anyanyelvi beszélők a következő, tipikusnak tekinthető helyzetekben élnek:

a) Továbbra is túlnyomórészt magyar nyelvű környezetben él a kisebbségi magyarság jelentős része. A politikai szóhasználat ezt nevezi tömbmagyarságnak. Tömbökben élnek a magyarok Szlovákia déli részén a Csallóközben, a palóc nyelvjárás északi sávján, a Bogrogközben, Erdélyben a Partium határ menti nagy régióiban és a Székelyföldön, délen a Bácskában és másutt. A legújabb népszámlálás adataiból kikövetkeztethetően Erdélyben a magyarság több mint fele van ilyen, az anyanyelv megtartása szempontjából viszonylag kedvezőbb helyzetben.[5]

b) Gyakori a nyelvjárási vagy akár nyelvi értelemben vett szigethelyzet. Ilyennek tekinthető Felsőőr vidéke Ausztriában, a szlovéniai, a szlavóniai és a szerbiai kisebb-nagyobb közösségek helyzete[6], ilyenek a délerdélyi nyelvjárásszigetek, külső szigetként a moldvai magyarok, Szlovákiában a vágai, a nagyhindi, a csucsomi nyelvjárás stb.

c) Szórványhelyzet alakult ki korábbi nagyobb, összefüggő táji régiókban és a nagyobb városok lakótelepein. Ilyen szórványterületnek tekinthető ma már az erdélyi Mezőség elég nagy része vagy akár a Szilágyság.

---

[4] L. pl. Romaine 1994. 35.

[5] Szilágyi N. Sándor ezt szemléltető diagramját l. Kontra 1994. 8.

[6] L. Szabó 1990.

d) A nyugatihoz hasonló diaszpórának tekinthető a szomszédos országok távolabbi településein, fővárosaiban élő magyar kisebbségiek vagy újabban a mintegy húszezernyi csehországi magyar helyzete.

Részletes és megbízható statisztikák és közelebbi szociolingvisztikai vizsgálatok nélkül nehéz vagy éppen lehetetlen pontosan meghatározni valamely anyanyelvi közösség helyzetét. Arra is nehéz pontos demográfiai és szociológiai kritériumot találni, mi különbözteti meg a tömbhelyzetet a szigethelyzettől, vagy hol kezdődik a szórványhelyzet. Azzal is számolni kell, hogy ezek a környezettípusok korántsem bizonyultak stabilaknak az elmúlt háromnegyed évszázadban. A legbizonytalanabb a szórványhelyzet kettős értelemben is: 1. többféle tényező következményeként szinte bármelyik közösség szórványhelyzetbe kerülhet, a szórványosodás („csángósodás") állandóan kisértő veszély szinte bármelyik anyanyelvi közösségre; 2. a megritkult szórványok pedig nehezen tudnak ellenállni az asszimilációnak, különösen, ha ilyen irányú politikai nyomásnak is ki vannak téve.

Mint a fentiekből kitűnik, ajánlatos különbséget tenni szórvány és diaszpóra között az őshonos és a bevándorló kisebbség analógiájára. A kisebbségi szórvány úgy alakul ki, hogy az eredetileg kompakt(abb) közösség szórványosodik el, mintegy megritkul az anyanyelv légköre. A diaszpóra az elvándorlás, az emigráció vagy határmódosítás következménye.

3. A kisebbségi anyanyelvek felemás, de mindenképpen alárendelt jogi státusa közismert. Az utódállamok alkotmánya rendszerint deklarálja a szabad nyelvhasználat jogát, ám hivatalos nyelvként csak a többségi nemzet nyelvét ismeri el. (Ez alól tudomásom szerint csak a szlovéniai helyzet tekinthető szerencsés kivételnek). A joggyakorlat a kisebbségi anyanyelv kategóriáját nemigen ismeri, emiatt mindenféle akaratlan vagy szándékos konfúziók keletkeznek. Gyakori például a hivatalos nyelvek publikus nyelvként való értelmezése, ebből eredően pedig a kisebbségi anyanyelvek publikus használatának tilalma (feliratokon, cégnevekben, hirdetésekben stb.). Gyakori továbbá (pl. az iskolai adminisztrációban) a hivatalos nyelv — idegen nyelv szembeállítás, ami úgy értelmezendő, hogy amely nyelv nem hivatalos, az idegen. Ezért fonák helyzetben a kisebbségi beszélőnek arra kell rádöbbenie, hogy saját anyanyelve hivatalos megítélés szerint számára idegen. A hivatalos és a publikus szándékos konfúziójából fakad a hagyományos, anyanyelvi helységnevek használatának tilalma. (Az ekörüli viták, bonyodalmak, a helységnévtáblák körüli helyi „háborúk" jól ismertek a sajtóhírekből.)

Az anyanyelv állományához szervesen hozzátartozó földrajzi nevek használatának tilalma mégsem csak a nyelvhasználat jogát sérti, hanem a helyi közösségek elemi autonómiáját és identitását is. A személynévhasználat hivatalos szabályozása pedig a személyiség legelemibb szféráit érinti. Közvetlenül az impériumváltozás után, már a húszas években megtörtént a korábbi anyakönyvek hivatalosítása: a monarchiabeli anyakönyvek utóneveinek „lefordítása", majd ugyanez ismétlődött a II. világháború után, miközben központi utasítások és helyi önkényes döntések határozták meg a hivatalos névadás és az anyakönyvezés módját.

Az említett alárendelt jogi helyzet önmagában is csökkenti az anyanyelv tekintélyét, presztízsét, az egyéb gyakorlati korlátozások pedig a szociológiai értelemben vett használati értékét. Gyakran maguk az anyanyelvi beszélők érzik úgy, anyanyelvük csökkentheti saját vagy gyermekeik érvényesülési esélyeit. Mivel pedig az oktatási struktúrának kétségtelenül van egy diszkriminatív mechanizmusa, az iskolai előmenetel és sikeresség számadatai valóban nagyobb fokú lemorzsolódást mutatnak a kisebbségi tanulók körében. (Diszkriminatív elemnek tekinthető pl. a nem anyanyelvű felvételi vizsga az oktatás bármely fokán, vagy az, hogy az egyetemen nem nyelvi szokokon is felvételi tárgy az államnyelv stb.).

A nyelvhasználat körének korlátozása néhány évtized alatt fontos nyelvi változatok elsorvadását eredményezte. Így a kisebbségi anyanyelvnek nincs hivatali változata, és nincsenek szakmai változatai. A magyar szaknyelvek, amelyek jórészt a nyelvújítás időszakában alakultak ki, és a múlt század folyamán erősödtek meg, a határon túli régiókban fokozatosan háttérbe szorultak, kevertté váltak, regionalizálódtak. Ez a regionalizálódás az iskolai szaktárgyak oktatásában kezdődik, amely vagy államnyelven történik vagy pedig rosszul fordított tankönyvekből, amelyekben az egységes terminológiát tükörfordítások vagy alkalmi kölcsönzések helyettesítik. Folytatódik aztán erőteljesebben a munkahelyeken, amelyek ha nem tiltják is minden esetben, de nem is bátorítják, nem igénylik az anyanyelvi terminológia ismeretét, használatát. Végül a beszélő akkor is zavarban van, ha saját környezetében kellene használnia valamely szaknyelv viszonylag közismert elemét, és akkor is, ha az anyaországban volna erre szüksége. (Közismert, hogy emiatt inkább az önkiszolgáló üzleteket preferálja, csak ne kelljen megneveznie a dolgokat.)

Ahhoz az elszigeteltséghez, amelyet kifele az országhatár jelent, a belső változatok elszigeteltsége társul. Hiányzik ugyanis vagy szűk körre korlátozódik a közlés társadalmi szintje, az a közlésrendszer, amely összeköti, kiegyenlíti a perifériikusabb nyelvi változatokat. Ez az a nyelvi változat, amelyet természetes körülmények között a társadalmi szerepek is fölerősítenek. Amint már korábban Deme László és mások is jelezték[7], a kisebbségi nyelv csupán két szinten érvényesül igazán: az egyik a legalacsonyabb szint, a családi nyelv vagy enyhén pejoratívan a konyhanyelv, a másik az intellektuális nyelvi szint a működő nemzetiségi intézményekben (egyházi intézményekben, színházakban, iskolákban) és az alkotó, inkább humán értelmiségiek nyelvhasználatában (írók, költők, tudósok, színészek, papok, pedagógusok stb.). (Zárójelben jegyzem meg: ennek némi előnyét is éreztük az elmúlt évtizedekben. Azt ti., hogy nem vagy csak kisebb mértékben kellett anyanyelvünknek az ismert színlelő, eufemizáló változatát kifejleszteni és használni, az anyanyelven belüli ismert kétnyelvűséghez folyamodni. A hamis közéleti szerepeket többnyire el lehetett játszani államnyelven, az anyanyelv megmaradhatott az intimebb és személyesebb vagy az intellektuálisan igényesebb közlések eszközének.)

Visszatérve az írókra és az irodalmora: miközben az élőnyelv valóban aggasztó tüneteit figyeljük, a kevertnyelvűséget és a nyelvi eróziót, mintha teljesen elfeledkeznénk a kisebbségi irodalmakról. Arról,

[7] L. Deme 1993. 471.

hogy a határon kívüli régiók nyelvéhez az ottani szépirodalom nyelve is hozzátartozik, a ma élő költők és írók nyelve, a maga táji színeivel, kötöttségeivel, valamint a régi irodalom nyelvi öröksége is.

4. Néha utalásokat lehet találni a szakirodalomban arra nézve, hogy nyelvünk kisebbségi változatainak alacsonyabb volna a fejlettségi szintje, elmaradottabbak volnának, mint az anyaországi. Ez még akkor is elhamarkodott és felületes megállapítás, ha elismerjük: a határon belüli és a határon kívüli változatok nincsenek szinkronban egymással. De ez a helyzet és az állapot másságából adódik, nem valami fejlődésbeli elmaradottságból.

A köztudatban (a szakmaiban is) az a benyomás él, hogy az anyaországban már-már eltűnnek a nyelvjárások, a határon túl pedig csak nyelvjárások vannak, olyan egzotikusoknak tűnő nyelvjárások, amelyek némelyek számára a romantikus Erdély vagy Felvidék hangulatát idézik föl, mások számára pedig a provincialitást, az elmaradottságot jelentik. E benyomások részben teljesen szubjektívek, nosztalgikus emlékek éltetik őket, a megszokáson vagy a szokatlanságon alapulnak. Számomra, mivel ritkábban találkozom dunántúliakkal vagy a palóc nyelvjárást beszélőkkel, az anyaországi nyelvjárások feltűnőek, és nem érzem teljesen megalapozottnak, amit eltűnésükről évtizedek óta olvasok. Az anyaországi beszélő (és a nyelvész kutató is) ezeket megszokta, a határon kívüliektől pedig rég elszokott, így azok számára fölerősödnek.

Azért mégsem teljesen alaptalan a vélekedés a szélső régiók regionalitásáról, nyelvjárásiasságáról. Azért sem, mert a nyelvterület szélei felé haladva a nyelvjárások is egyre archaikusabbak, a kilométerek éveket, évtizedeket jelenthetnek visszafele a nyelv múltjába. A Kárpátokon túl, a moldvai magyarok legarchaikusabb csoportjának anyanyelvjárása végső fokon ómagyarkori sajátosságokat mutat. Ezenkívül az anyanyelv standard változatának hiánya mintegy „fedetlenül" hagyja a nyelvjárásokat. A köznyelv pedig, a helyi köznyelv maga is regionális vonásokat mutat. Mindez megnöveli a nyelvjárási elemek gyakoriságát, súlyát. Ehhez társul aztán az az új regionalitás, amely a nyelvi interferenciából és a kétnyelvűségből ered: így van, aki arra figyel föl, hogy az erdélyiek szinte kizárólag csak as *s* kötőszót használják, az *és*-t nagyon ritkán, hogy itt megszokott a *jösztök* a *jöttök* ellenében, hogy (talán) gyakoribbak a felszólító módú igealakok, hogy — nyelvjárási eredetű lévén — a székelységben gyakori a suksükölés, a *kell menjek*, de a nóknőkös tárgyas igealak is, hogy a *kap* itt 'talál' jelentésű, és van, aki a 'cigaretta' helyett használt *szivarra*, a 'szolgálati idő' jelentésben használt *régiségre*, a *pungára*, a *borkánra*, a *nem még megyek* szerkezetre figyel, nem említve most a szóhasználat és a frazeológia több más erdélyi, bácskai, felsőőri, csallóközi, kárpátalji stb. elemét. És valószínűleg éppen azt nem említettük, ami minden helyi változatból leginkább föltűnik: a beszéddallam sok helyi színét, a nyelv képszerűségét, szintaktikai és frazeológiai tömörségét, szokatlan érzelmi telítettségét. Ezért nem érzem minden vonatkozásában elmaradottnak vagy éppen romlottnak a szélső régiók nyelvi állapotát.

5. Két nyelv határterületén, keveredési sávjában mi sem természetesebb, mint a nyelvi interferencia és az ebből következő kontaktus-je-

lenségek. Az interferencia *parole*-pillanatától elkülönül a kölcsönzés *langue*-folyamata[8]. Az eddigi vizsgálatok szinte kizárólag csak a kölcsönzésre irányultak és főleg a szókölcsözésekre. Ebben a tekintebten a magyar nyelvészet igen tiszteletre méltó eredményeket tud felmutatni. Talán csak annyit lehet utólag felróni a kölcsösző-kutatásoknak (az erdélyieknek is természetesen), hogy nem törekedtek differenciáltabb megközelítésre, sőt ezekben a munkákban többnyire az is egybemosódik, amit jövevényszó és idegen szó címen a szakirodalom el szokott különíteni. Annak a megkülönböztetésére gondolok, hogy föltétlenül külön megítélés alá esnek az ún. kulturális kölcsönzések, amelyek — ha néha csak nyelvjárási szinten is — *langue*-elemekké váltak, jövevényszavakká, amelyek beépültek az átvevő nyelv rendszerébe. Ilyen pl. a román (vlach) pásztorterminológia több balkáni és közép-európai nyelvben vagy több újvilági termesztett növény román eredetű neve Erdélyben. Fordítva: ilyen a románban a 'város' jelentésű *oraș*, a 'lakik' jelentésű *a locui* vagy pl. a dísznövények többnyire magyar eredetű elnevezése az erdélyi román nyelvjárásokban. Más természetűek az ún. hiánykölcsönzések, amelyek a kisebbségi anyanyelv elszigetelt és korlátozott voltából eredő hiányokat pótolják. Közismert pl. hogy a moldvai magyarok a nyelvújítási szavak helyett, amelyek nem jutottak el hozzájuk, rendszerint román átvételeket használnak. Nem véletlen az sem, hogy az erdélyi magyar nyelv újkori román elemeinek legalább 15 százaléka a hivatali nyelv és a szaknyelvek körébe tartozik[9], e két, a kisebbségi nyelvből gyakorlatilag hiányzó belső változatba, kényszerű pótlásaként annak, ami elsorvadt. Vannak végül az ún. *parole*-kölcsönzések, a kevertnyelvűség vagy a félnyelvűség velejárói, az egyes beszédhelyzetekben spontánul felbukkanó átvételek, amelyek többnyire a kétnyelvű szórványokra jellemzőek. A kétnyelvű beszélő nyelvhasználatban potenciálisan a nyelv bármely szava parole-kölcsönzéssé válhat.

Föl kell figyelnünk a kölcsönzések aszimmetrikus voltára. A kulturális kölcsönzések tekintetében magyar-román vonatkozásban ez az aszimmetria abban nyilvánul, meg, hogy a román nyelv magyar eredetű elemei közül mintegy 200 része az irodalmi nyelv (a standard) szókészletének, a magyarban legfeljebb 20 szóról lehet ezt állítani.[10] A kétnyelvű szórványok parole-kölcsönzéseiben viszonylag kiegyensúlyozott a helyzet, a hiánykölcsönzések tekintetében pedig egyoldalúan a kisebbségi anyanyelvek a kölcsönre szorulók.

Úgy véljük, minden egyes kontaktusjelenség vizsgálatában el kell majd végezni, ha kell, szociolingvisztikai felméréssel, ezt a fajta minősítést: melyek azok a tükörfordítások, a másik nyelv mintájára alkotott mondatok, szórendi inverziók, a magyarra nem jellemző kongruencia, szemantikai hatás stb., amelyek langue-tényeknek tekinthetők a regionális változatokban, és melyek azok, amelyek teljesen alkalmi, parole-jellegűek.

---

[8] Erre nézve l. Mackey 1967, Bakos 1982, Grosjean 1982.
[9] L. Márton — Péntek — Vöő 1977. 7.
[10] L. Gáldi 1946. 63, Péntek 1992.

6. Akárcsak a nyelvi interferencia, a kollektív kétnyelvűség[11] is természetes két nyelv érintkezési zónájában. Az az általánosítás viszont nem megalapozott, hogy kisebbségi helyzetben mindenki kétnyelvű, hogy tehát a kétnyelvűség ilyen esetben általános. A nyelvi környezettől függően kétnyelvűek azok, akik szórványban élnek, az „emigrációs" kisebbség, a nyelvjárásszigetek magyarsága. Szintén kétnyelvűek az értelmiségiek, a városok lakói (Erdélyben a székely városok kivételével). Nem ritka viszont az egynyelvüség sem olyan területeken, ahol a nyelvi környezet túlnyomórészt magyar. Ezt persze az általános nyelvi interferencia miatt jogos „fertőzött" egynyelvűségnek minősíteni[12], de semmiképpen nem általános kétnyelvűségnek.

A kisebbségi kétnyelvűség az anyanyelv nem hivatalos státusa miatt *de facto*, ám nem *de iure* kétnyelvűség. A peremterületek korábbi természetes kétnyelvűsége mellé társult az 1920 utáni kényszer-kétnyelvűség, az erő- és számbeli fölényben lévő többségi nemzetnek az az igénye, elvárása, követelése, kényszere stb., hogy minden kisebbségi — lehetőleg már születése pillanatától — beszélje az állam nyelvét. (Ezzel az elvárással sajnos soha nem állt arányban az államnyelv iskolai oktatásának módszeressége.) A természetes kétnyelvűség mindig szimmetrikus, balansz kétnyelvűség volt: vegyes lakosságú települések lakói évszázadok óta spontánul tanulták meg és beszélték egymás nyelvét, nyelvjárását. A kényszer-kétnyelvűség megbillentette ezt az egyensúlyi helyzetet, teljes mértékben aszimmetrikussá tette, ebben ugyanis már nincs semmi kölcsönösség: kizárólag a kisebbségnek kell megtanulnia a többség nyelvét, a többségi kultúrát stb. Így a kétnyelvűség, amely természetes körülmények között mindkét irányban áteresztő hártyaként működik két kultúra között, az információt csak egyik irányban áteresztő mechanizmussá alakult. Ez fokozatosan a korábban természetes kétnyelvűséget is befolyásolja, a kisebbségiek anyanyelvét negatívan vagy éppen ellenségesen ítélik meg, stigmatizálttá válik („megfélelmített anyanyelv-használat"), olyanná, amelyet a szakirodalom szubtraktív kétnyelvűségnek nevez.[13]

7. Nem egyöntetű az érdekelt kutatók véleménye arról, hogyan kell megítélni és megnevezni, milyen elméleti keretbe lehet ágyazni a kisebbségi anyanyelvváltozatoknak ezt a másságát (korlátozott funkciók, nyelvjárásiasság, kontaktusjelenségek stb.), hogyan viszonyul mindez a közmagyarhoz, az egyetemes magyar standardhoz. Az utóbbi évek, hónapok legtöbb szakmai vitája éppen e kérdések körül folyt.

Már korábban is, nyilván politikai meggondolásból és egyfajta diverzió szándékával, az utódállamok irányunkban közismerten elfogult tudományos közfelfogása az volt, hogy mások vagyunk, más nyelvet beszélünk, mint az anyaországiak. Közismert például a moldvai magyarok vagy a székelyek másságának, román eredetének bizonygatása, vagy éppen az elmúlt időszakban az arról való cikkezés, hogy a székely más nyelv,

---

[11] A szakirodalom a kétnyelvűséget (bilingualism) néha csak egyéni kétnyelvűségként értelmezi, szembeállítva a kollektív többnyelvűséggel (multilingualism). L. Trudgill 1992. 13, 53; Romaine 1994. 34.

[12] Fülei-Szántó Endre 1992. 39.

[13] L. Bartha 1993. 493.

mint a magyar. Az erdélyi magyar is több román lexikonban másként, más elnevezéssel is szerepelt, mint az anyaországi: állandósulni látszott a *maghiar* és az *ungur* kettőssége.

Most éppen a tisztázás és a nyelvi tervezés tudományos megalapozásának szándékával került terítékre a kérdés több élőnyelvi konferencián és nyelvművelő tanácskozáson, és vált pontosan körvonalazott kutatási programmá.

Az egyik álláspont szerint a magyar standard jellegzetesen magyarországi standard, a kisebbségi régiók felől nézve exonormatív. A fergusoni diglosszia modelljét alkalmazva ezt a standardot a határon kívül F (emelkedett) változatként használják, ezt tanulják az iskolában, ennek van igazán presztízse, és további vonásaiban is elkülönül a helyi változatoktól, amelyek így a K (közönséges) változatnak tekinthetők. A nyelvi tervezés (a nyelvi jövő) szempontjából az egyik járható út *ennek* a diglossziás helyzetnek a tudomásul vétele és erősítése, oly módon, hogy „a beszédhelyzethez önkéntelenül igazodó nyelvhasználat" szabadon váltogathassa a két változatot.[14] A másik, ehhez kapcsolódó javaslat: „országonként kodifikálni az egyes állami változatok sajátságait úgy, hogy határozott arculú, de egymástól csak minimálisan különböző állami változatok jöjjenek létre."[15] Ez meghagyná a mai standardot magyarországinak, a jelenlegi helyzet tárgyilagos tudomásulvételeként pedig standardizálná és kodifikálná a kisebbségi változatokat.

Más megítélés szerint, és magam inkább erre hajlok: bár a határon túli magyar nyelvi tájak részben kikerültek a közmagyar hatása alól, ez nem lehet ok arra, hogy a magyar standardot központinak, kizárólag magyarországinak tekintsük. Történeti kialakulásában sem az, és egyelőre mai hatásában sem. Exonormatívnak is csak formálisan tekinthető, azon az alapon, hogy az akadémiai kodifikáció központi intézményei az anyaország fővárosában vannak. (Az igazsághoz tartozik, hogy normatív tankönyvek, nyelvtanok, helyesírási szótárak, idegen szavak szótára stb. ez elmúlt évtizedekben Erdélyben is megjelentek.)

A szűkebb értelemben vett fergusoni diglosszia kritériumainak nem felel meg maradéktalanul az anyaországi és a kisebbségi változatok viszonya. (Erdélyben nem tapasztalható a kettő szigorú funkcionális elkülönülése, a magyarországi változat nagy tekintélye, az erdélyi irodalmat pedig jelentős mértékben és joggal az erdélyi nyelvhez kapcsolják stb.). Lehet, hogy jelen pillanatban ez csak szubjektív megítélésnek tűnik, amit a szociolingvisztikai felmérések cáfolni fognak. Nem valószínű azonban, hogy az a modell, amelyet Ferguson a klasszikus arab és a beszélt változatok, a német és a svájci német alapján felállított tökéletesen megfelelne az anyaországi magyar és a kisebbségi változatok viszonyának.

A diglosszia közkeletű magyar értelmezése szerint ez a köznyelv és a nyelvjárás viszonyára vonatkozik, a beszélőnek arra a képességére, hogy e két változatot a beszédhelyzetnek megfelelően képes váltogatni. Ez a kettősnyelvűség más, mint a szigorúbban vett diglosszia. A kisebbségi nyelvhasználat pedig valahol a kettő között helyezkedik el, és csak némely szórványokban és nyelvi szigeteken válik olyan határozottá az el-

[14] Lanstyák 1994. a. 72.
[15] Lanstyák 1994. b. 7.

különülés, mint Ferguson példáiban. A diglosszia itt abba az irányba is eltolódik, amelyet Fishman jelölt meg[16]: a kétnyelvűség körüményei között előfordul, hogy a beszélő számára saját anyanyelvjárása a K változat, az államnyelv pedig az E változat (1. a moldvai magyar nyelvet), vagy éppen triglosszia lesz belőle: egy kevert K változat, és a két nyelv standard változatai E funkcióban.

Kétségtelen, hogy mindebben sok a szubjektív megítélés, amit alapos vizsgálatokkal kell majd megerősíteni vagy cáfolni. Magam elhamarkodottnak tartanék minden olyan lépést, amely az egyes kisebbségi változatok eltérő, különálló kodifikációját eredményezné, amely a relatív önállóságot erősítené. A diglosszia erősítése fontos volna, de nyilván úgy, hogy ebben jelen legyenek a helyi nyelvjárások, az egyes régiók szubstandarjai és az egyetemes magyar standard egyaránt. Valóban azt tartom az egyetlen járható útnak, hogy mind az egyetemes magyar standard rugalmasabb kezelésével, mind az egyes régiók nyelvének bekapcsolásával a nemzeti nyelv vérkeringésébe (iskola, műholdas tévé, rádió stb.), a közmagyar nyelv a nemzet minden tagja számára elérhető legyen, elérhető, érthető és használható. Semmiképpen nem lehet lemondani erről mindaddig, amíg nem használtunk ki minden lehetőséget a nemzeti nyelv relatív egységének erősítésére.

A legtöbb nyelvész, aki mostanában írt erről a témáról, amiatt aggódik, hogy a kisebbségi változatok elkülönülnek (vagy már el is különültek), külön fejlődnek és önállósulnak, ezzel pedig megszűnik a magyarság és a magyar nyelv egysége. Ennek vannak ugyan riasztó jelei és regisztrálható tényei, engem mégis az aggaszt inkább, hogy sem a diglosszia nem stabil, sem a kétnyelvűség. Olyan folyamatokról van szó véleményem szerint, amelyeknek a végpontjai nem a különfejlődött magyar nyelvváltozatok, hanem azon túl: a nyelvi asszimiláció, a nyelvcsere.[17]

A másság csak átmeneti formája a megszűnésnek. Lehet, hogy ez nem nyelvészeti kérdés csak abban a tekintetben, hogy hogyan megy végbe. De azon már nincs mit vizsgálni, ami nincs. Mindez nem a távoli jövő rémképe, hanem a jelen valósága.

Az asszimilációs veszteségekről nincsenek statisztikák, pedig valószínűleg ezek volnának a legriasztóbbak. Tudunk viszont olyan egyénekről, olyan családokról és nagyobb közösségekről, amelyekben még éppen csak pislákol az anyanyelv. Nemrég hallhattunk olyan beszámolót az Erdélyi Érchegységben kis szigetként tengődő Verespatakról, hogy az ottani református és unitárius magyarok már csak a zsoltárokat éneklik, az imádságokat mondják magyar nyelven, anélkül, hogy értenék őket, a pap két nyelven prédikál, az anyanyelv használata egyébként teljesen kihalt. Vonatkozik ez a Fehér megyei Borbándra is, ahol a katolikusok magyarul már nem beszélnek, de magyarnak tartják magukat, és a templomi szertartást is magyarul igénylik. Mindezek egészen friss példái az anyanyelv szakralizációjának a nyelvcserét követően, és így reliktumnyelvként való megőrzésének.

Az asszimilációs folyamat különböző fázisaira lehet következtetni

[16] L. Trudgill 1992. 27.
[17] A nyelvcserére l. Gal 1992.

az 1992-es romániai népszámlálás adataiból is, amelyek esetenként a nemzeti identitás alapvető elemeinek egymástól való elszakadását jelzik, egyfajta átmeneti identitást. Alapjában már végbement asszimilációra enged következtetni a mintegy 16 ezernyi román nemzetiségű református, a másfél ezernyi szintén román unitárius és részben a több mint háromszázezer román római katolikus (ezek egy része azonban nem magyar eredetű), de a majdnem harmincezer ortodox vallású magyar is (ezekben a számadatokban a vegyesházasságok felemás helyzete is tükröződik). A román anyanyelvűek közül még magyarnak vallották magukat harmincháromezren, és még magyar anyanyelvű több mint tizenötezer román, mintegy tizenkilencezer cigány, 11.642 német, 206 ukrán, 140 szerb, 339 szlovák, 94 bolgár, 1273 zsidó, 103 cseh, 95 lengyel és 82 örmény. Ezek a számok éppen csak a mozgást jelzik, a folyamat pillanatnyi szinkrónszeletét.[18]

8. A hiány- és a parole-kölcsönzések, a kényszerkétnyelvűség, a kisebbségi kétnyelvűség aszimmetrikus volta, a Fishmann-féle diglossziában esetleg kétszeresen megbélyegzett anyanyelv (úgy is mint kisebbségi nyelv, úgy is mint csak K változatként használt nyelvjárási forma) mind erodáló hatással lehet a beszélő anyanyelvére, és zsilipként mind a nyelvcsere irányába hat. A nyelvi eróziót a szociolingvisztika nem ismeri ugyan, ennek következményét: a félnyelvűséget vagy a kevert kétnyelvűséget viszont igen. Ez a szokatlanul pejoratív terminus (a félnyelvűség) mindenképpen nyelvcsere átmeneti fázisára utal. A nyelvcsere, különösen ennek egyéni formája, bizonyára végbemehet az eredeti nyelv fokozatos leépülése nélkül is. Egy kisebb vagy nagyobb közösség nyelvi asszimilációjában viszont bizonyára törvényszerűen számolni kell az anyanyelv fokozatos leépülésével, egyfajta kollektív afáziával, amelyben az új nyelv fokozatosan foglalja el az eredeti nyelv helyét.

A természetes kétnyelvűség lehet stabil, kiegyensúlyozott még szórványhelyzetben is. Ennek szép példáival lehet találkozni Erdély több régiójában. Sőt — mint többen jelezték[19] — a szórványhelyzet is kialakít egy olyan stabilitási mechanizmust, egy olyan attitűdöt, amely teljesen idegen környezetben is ellenállóvá teszi a beszélőt a nyelvcsere kísértésével szemben. A székelyek pl. nehezebben tudják megőrizni anyanyelvüket román nyelvi környezetbe kerülve, mint egy mezőségi magyar, akinek megszokottabb a román környezet.

A kontaktusjelenségek egy adott ponton túl már a nyelvi erózió tünetei lehetnek. Jelentkezhet elsődlegesen a szórend és az intonáció zavaraiban, a magyarban szokatlan kongruenciában, az intonáció idegenszerűségében, a gyakoribb analitikus formákban (*ki tudom nyitni az ablakot?* 'kinyithatom az ablakot?'), idegen mintát követő raghasználatban

---

[18] Az adatokra l. Birtok 1994.

[19] „A szórványember sokkal immunisabb, mint az ún. tömbmagyar. A bukaresti székely szolgálók sokkal gyorsabban románosodnak — románosodtak el, mint a vegyes vidékről származó leányok. Erről Beke György, s újabban Vetési László jól dokumentált írásai mellett katonakoromban, ritka bukaresti kimenőim alkalmával magam is meggyőződhettem." Bölöni 1994. 17.

[20] Ezek a példák kolozsvári kisiskolások nyelvhasználatából valók.

(tessék elendegni haza!g! 'tessék hazaengedni!'[20], kifejezésekben: *áj hejt!* 'ülj szépen, ne helytelenkedj' (< r. *stai pe loc!), mellette tart* 'az ő pártján van', (< r. *ţine cu el), nekem nem csudám* 'engem nem bosszant' (< r. *nu mi-e ciudă),* frazémákban: *perzsel, ahun elmenyen* 'ellop, amit megfoghat', (< r. *arde pe unde trece), ügyelj, me kiveszen az eszedből!* 'vigyázz, mert elcsábít!' (< r. *te scoate din minţi)*[21] stb. A folyamatot nem ismerjük. Csak sejteni lehet, mely felszíni jelek utalhatnak a kezdetére, és biztosan tudjuk, hogy végül, a nyelv teljes elvesztése előtt a rituális szövegek, általában a közlés ritualizált formái maradnak meg legtovább az anyanyelvből és az anyanyelvi kultúrából. A kidolgozott, viszonylag rögzített, az előző nemzedékektől áthagyományozott és a szokásrendszerbe beépült szövegeket tekintem ritualizált szövegeknek. Ez tűnik a nyelv legellenállóbb, legtartósabb részének. És mindaddig, amíg ezek élnek, mintái lehetnek a mindennapi nyelvnek is, sőt esélyt jelenthetnek egy nyelv feléledésére, felélesztésére. A Kárpátokon túl és Erdélyben éppen a leginkább lepusztult, erodált nyelvi tájakon a legélőbb a zenével és a tánccal együtt a ritualizált nyelv: a népköltészet a maga teljes műfaji gazdagságában, az archaikus népi imádságok, a zsoltárok és az imák.

9. Néhány évvel ezelőtt, amikor még nyelvművelő írásainkat is olyan, ránk erőszakolt fegyelemmel írtuk, mintha a világ legtermészetesebb nyelvi közegében élnénk, gyakran éreztük úgy, hogy semmi sem menthet meg bennünket. Most, a délvidékiek kivételével, nem érezzük ezt a közvetlen veszélyt, és nem érezzük végzetesnek, áthidalhatatlannak az annyiszor emlegetett különfejlődést sem. Biztató jelnek kell látnunk az intézményesülést: több korábbi tudományos és közművelődési intézmény feltámadását, újak alakulását, nyelvápoló egyesületek létrejöttét, az anyanyelvi oktatás részleges helyreállítását. A legfontosabb pedig az egyház, az egyházi intézmények és néhány egyházi iskola újbóli működése. Erdélyben az egyházak anyanyelvűsége mindig fontos eleme volt az identitásnak és a megmaradásnak. Remélhetőleg a többi régióban is fontos megtartó erőt jelent a hit és az anyanyelv.

Nem szabad sietnünk az elméleti szentenciákkal. Fontos viszont, hogy pótoljuk, amit a tilalmak miatt mulasztottunk el a kutatásban. Tárgyilagos, reális felmérések alapján kell már a közeljövőben pontos látleletet adnunk az egyes nemzeti közösségek nyelvi állapotáról, azt kell majd elhelyeznünk egy elméleti keretbe, amelyből tudni fogjuk: mit hogyan nevezzünk, mit tehetünk a nyelvi tervezésben, és mire számíthatunk a jövőre nézve. Ebből a felmérésből nem maradhat ki az sem, hogy milyen hatással van a nyelvre az irodalom, a színház és a sajtó. És bizonyára érzékelhető, mérhető hatása lesz már rövid távon is a határokat most már valóban áthidaló tömegkommunikációnak, a rádiónak és a műholdas tévéműsoroknak.

PÉNTEK JÁNOS

[21] A példák forrása: Horváth 1971.

IRODALOM

A határokon túli magyarság nyelvművelése és nyelvi gondjai. Nyr. 117, 1993, 4. sz. 469—501.

Bakos 1982: Bakos Ferenc, *Az idegen elemtől a meghonosodott szóig: A magyar szókészlet román elemeinek története.* Bp., 189—98.

Balázs 1983: Balázs János, *Az areális nyelvészeti kutatások története, módszerei és főbb eredményei.* MNyTK. 166. sz.

Bartha 1993: Bartha Csilla, *„Mindég csak magyarú beszélünk ALL THE TIME" — Magyarnak lenni „túl a Kecegárdán".* Nyr. 117. 4. sz. 491—5.

Benkő 1990: Benkő Loránd, *Adalékok a székelyek korai történetéhez.* Új Erdélyi Múzeum I, 1—2. 109—22.

Birtok 1994: Birtok József, *Nemzetiség, anyanyelv, felekezet — megszámolva.* Keresztény Szó V. 8. sz. 3—6.

Bölöni 1994: Bölöni Domokos: *Sorok a szórványból. Mezőörményes.* Magyar Élet 1994 3—4. 47.

Deme Ed. by Loránd Benkő and Samu Imre. Budapest.

1972: Deme László *Standard Hungarian: The Hungarian Language.* Ed. by Loránd Benkő and Samu Imre. Budapest.

1993: Deme László, *Nyelvhasználati feltételek nemzeti és nemzetségi körülmények között.* Nyr. 117. 4. sz. 470—3.

Ferguson 1975: Ferguson, Charles A., *Diglosszia: Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások.* Szerk. Pap Mária és Szépe György. Budapest. 291—317.

Fülei-Szántó 1992: Fülei-Szántó Endre, *Bomló kétnyelvűség: Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben.* Szerk. Kontra Miklós. Budapest. 35—46.

Gal 1991: Gal, Susan, *Kódváltás és öntudat az európai periférián: Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről.* Szerk. Kontra Miklós. Budapest. 123—58.

1992: Gal, Susan, *Mi a nyelvcsere és hogyan történik? Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben.* Szerk. Kontra Miklós. Budapest. 47—60.

Gáldi 1946: Gáldi László, *A Dunatáj nyelvi alkata: A Dunatáj I.* Szerk. Radisich Elemér. Budapest. 91—114. Újraközölve: *Helyünk Európában II.* Szerk. Ring Éva. Bp., 1986. 44—72.

Grosjean 1982: Grosjean, Francois, *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism.* Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts and London, England.

Horváth 1971: Horváth István, *Magyarózdi toronyalja. Írói falurajz.* Kolozsvár.

Kiss 1994: Kiss Jenő, *Magyar anyanyelvűek — magyar nyelvhasználat.* Budapest.

1995: Kiss Jenő, *Társadalom és nyelvhasználat.* Budapest.

Kontra 1994: Kontra Miklós, *Magyar nyelvhasználat határainkon túl.* Kézirat.

Lanstyák 1991: Lanstyák István, *A szlovák nyelv árnyékában (A magyar nyelv helyzete Csehszlovákiában 1918—1991): Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről.* Szerk. Kontra Miklós. Budapest. 11—72.

1993: Lanstyák István, *Diglosszia és kettősnyelvűség.* Kétnyelvűség I, 1993. 5—21.

1994. a: *Kétnyelvűség és nemzeti nyelv.* Irodalmi Szemle 1994/2. 63—75.

1994. b: Lanstyák István, *Többközpontú nyelv-e a magyar?* A nagymegyeri élőnyelvi konferencia előadásának kézirata.

Mackey 1967: Mackey, W., *Bilingualism as a world problem.* Montreal, House.

Márton—Péntek—Vöö 1977: Márton Gyula—Péntek János—Vöö István, *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai.* Bukarest.

Péntek 1992: Péntek János, *Kísérlet a regionális szintű román nyelvi hatás mértékének kvantifikálására: Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben.* Szerk. Kontra Miklós. Budapest. 159—64.

1994: Péntek János, *Normagondok Erdélyben (1793—1993).* Nyr. 118. 2. sz. 133—44.

1996: Péntek János, *A magyar-román interetnikus kapcsolatok néhány nyelvi vonatkozása:* Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei. (Az 1995-ben megrendezett konferencia anyága.) Szerk. Katona Judit — Viga Gyula. Miskolc. 113—120.

Romaine 1994: Romaine, Suzanne, *Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics.* Oxford University Press.
Szabó 1990: Szabó József, *Magyarországi és jugoszláviai magyar nyelvjárásszigetek.* Békéscsaba, Kecskemét, Szeged.
Tolcsvai Nagy 1991: Tolcsvai Nagy Gábor, *A nyelvi közösség és a nyelvi egység, kisebbségben.* Regio II, 3. sz. 166—73.
Trudgill 1992: Trudgill, Peter, *Introducing Language and Society.* Penguin English.
Wardhaugh 1995: Wardhaugh, Ronald, *Szociolingvisztika.* Ford. Pap Mária. A magyar példákat, feladatokat és a magyar irodalmat készítette Kontra Miklós, Pléh Csaba. Szerk. Pléh Csaba. Budapest.

FENOMENE ȘI PROCESE DE INTERFERENȚĂ ÎN VARIANTELE „MINORITARE" ALE LIMBII MAGHIARE

(Rezumat)

Cercetările unor iluștri reprezentanți ai școlii lingvistice pragheze și ale unor lingviști maghiari (László Gáldi, János Balázs) au demonstrat procesele lingvistice areale convergente în zona multiculturală în care trăim. Limba maghară literară a rezultat tot din procese convergente interne, în care au avut un rol important și implicările conștiente ale unor scriitori și lingviști din secolele anterioare.

În urma schimbărilor politice și geolingvistice din secolul al XX-lea, regiuni intinse ale spațiului lingvistic maghiar au fost izolate de centrul lingvistic. În aceste regiuni găsim: 1. zone compacte, 2. insule dialectale sau lingvistice (enclave), 3. diasporă internă și 4. diasporă externă (în localități îndepărtate față de spațiul lingvistic maghiar). Din punct de vedere juridic, în aceste regiuni limba maghiară a ajuns într-un statut subordonat, de „limbă neoficială", acceptată sau refuzată, tolerată sau interzisă, în diferitele etape ale istoriei din acest secol. Având acest statut, este considerată printr-o confuzie conștientă, fie ca limbă străină, fie ca limbă privată, față de cea publică. Aceste interpretări și strategii politice s-au concretizat în izolarea limbii maghiare, în limitarea folosirii ei, precum și în discriminare lingvistică și etnică.

În această situație au apărut procese lingvistice divergente, procese de diferențiere față de zona lingvistică centrală, o accentuare a regionalității, o dominare a limbii oficiale în interferențele lingvistice de împrumut și de bilingvism. Bilingvismul, care în forma lui spontană a fost echilibrat și coordonat, a devenit unilateral, asimetric și subtractiv.

În literatura de specialitate din ultimii ani a fost sesizat, în primul rând, procesul de diferențiere, considerând că aceste variante regionale, bilingve, vorbite în afara Ungariei, ar putea fi codificate ca forme diferite, ca idiomuri autonome față de standardul central. Procesele asimetrice de interferențe și de bilingvism nu se opresc, însă, la diferențieri regionale, ci duc spre abandonarea definitivă a limbii materne în favoarea celei oficiale, spre asimilare lingvistică și etnică. Nu se cunosc exact aspectele lingvistice ale acestui proces, dar este evident că eroziunea limbii materne începe la nivelul suprasegmental al intonației, al accentului și al topicii, precum și în acceptarea fără limite a împrumuturilor lexicale și semantice. Sunt mai stabile structurile gramaticale de bază, iar textele ritualizate (folclorice, sacre, liturgice etc.) se pot păstra chiar și după încheierea procesului de asimilare. Sunt comunități care au trecut prin acest proces și care mai păstrează, totuși, texte, forme sacralizate ale limbii materne, fără să le mai înțeleagă.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XLI. évf. 1997. 1. szám

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

SZÓISMÉTLŐ ÉRTELMEZŐK EGY BABITS-REGÉNYBEN

1. A magyar szépírói stílus történetében 1890 körül egy új periódus kezdődött. A stílus megújulásának irodalmi és az irodalmat meghatározó társadalmi okai voltak, melyek közül a szellemi élet nagy erejű áttörése és a modernség vonzása a legjelentősebbek. A modernség melletti elkötelezettség új életszemléletet jelentett, s az új életszemléletből fakadó életérzések kifejezése szükségszerűen új nyelvi formákban, új stílusban jelentkezett.

A stílusújítás csúcsa a Nyugat megjelenése és az azt megelőző néhány év. A folyóirat köré csoportosuló költők, írók eredeti nyelv megteremtésére törekedtek. „Ma nem ember, akinek magacsinálta nyelve nincs" — írta Oláh Gábor (Oláh Gábor 1909:5). Bródy, Ady, Babits, Kaffka, Kosztolányi és a többiek egyéni stílus megteremtésével tiltakoztak az elszürkült népies stílus ellen, szokatlan, merész társításokkal megsokszorozták a szavak hangulati telítettségét és expresszivitását. Kitágították a költői nyelv határait, argóelemeket, a modern technika és tudomány műszavait, tájnyelvi szavakat, műveltségszókat emeltek a szépirodalom nyelvébe. Megújították a verselést, és az eddiginél nagyobb szerephez juttatták a nyelv zeneiségét (Szabó Zoltán 1986: 240—50).

Az újszerűségre való törekvés a mondatszerkesztésben is megjelent. Szerb Antal Babits Mihályt tartotta a magyar mondat legjelentősebb megújítójának: „Míg Ady reformja a szavakra és azok használatára vonatkozott, Babits a magyar mondatot újítja meg. Amint Adynál a szónak, Babitsnál a mondatszerkezetnek nagyobb szerep jut, mint pusztán a gondolatközlés: kanyarulataival, tömöttségével vagy soványságával, lassúságával vagy gyorsaságával ki kell fejeznie az atmoszférát is, a gondolat érzelmi velejáróját, amit Adynál a szó színe és szimbolikus értéke fejezett ki. Babits mondatsémája a legsúlyosabb mondat, amelyet a magyar irodalom ismer, annyi nehéz, színgazdag, újszerű szónak kell benne lennie, amennyit csak megbír, és nyugvópont nélkül, teljes intellektuális feszültségben kell végigolvasni kezdetétől a végpontig" (Szerb Antal 1986: 511—12).

A mondatszerkesztésbeli újítások megítélése a kortársak körében nem volt egyértelmű. Horváth János még többször bírálta a Nyugat költőit, íróit a kifejezés szokatlanságának hajszolása miatt, azért, mert mondataikat elkanyargatják, s ezek a „körmönfont" mondatok szándékosan „pongyolaságot affektálnak" (Horváth János 1911: 1—16). A későbbi stílusvizsgálatok (Herczeg Gyula 1975, Gáspári László 1983, Bencze Lóránt 1989) bebizonyították, hogy a korábban hibásnak tartott gramma-

tikai és egyéb laza szerkezetek nem magyartalanságok, hanem jellegzetes stílusjegyek a Nyugat íróinak nyelvében, amelyek az esztétikai érték érvényesülését biztosítják.

Horváth János kifogásolta többek között az értelmezős szerkezetek túlságosan gyakori használatát is. A századvég-századelő stílusát vizsgálva Herczeg Gyula (1975) és Gáspári László (1983) is kitüntetett figyelemmel kíséri az azonosító értelmezők különleges mondattani felhasználását, az értelmező és az értelmezett elszakításának változatos eseteit. Az önállósítás az értelmezői szerepet betöltő névszónak szemantikai nyomatékot ad, ezáltal fokozódik az expresszivitás (Herczeg Gyula 1975: 76—80). Gáspári László pedig így magyarázza a szétesett értelmezős szerkezetek stilisztikai szerepét: „A nem várt értelmező a mondattal rögzített lelki élmény egy újabb asszociációját — az értelmezett valamely lényeges minőségét — a prózai közlés fölé, az állandóság világába helyezi, miközben az erős érzelmi és nyomatéktöbblet (vagy a szimmetrikusan tagolt mondatszerkezet) ismét rendezi a gondolatot" (Gáspári László 1983: 30—31). A szétfeszített szerkezetben az értelmező megsokszorozza a fogalmi társításokat, a költőiség jelenlétét biztosítja, így a lirizálódás eszközévé válik.

J. Soltész Katalin megállapítása szerint Babits Mihály költészetében feltűnő stílussajátosság az értelmezős szerkezetek változatos használata (J. Soltész Katalin 1965: 226—33). De nemcsak a verseiben, hanem a szépprózai munkáiban is igen gyakran használja Babits ezeket a szerkezeteket. (Gáspári László és Herczeg Gyula is a legtöbb példát Babits regényeiből idézik. Mindketten megállapítják, hogy Babits prózastílusának alapvető stilisztikai jellegzetessége az anakoluthia, azon belül is a felbomlott értelmezős szerkezetek használata.)

A fentebb említett szerzők közül egyik sem fordít figyelmet az ún. szóismétlő értelmezőkre. Munkám célja annak bemutatása, hogy ezek a sajátos szerkezetek milyen szerepet töltenek be Babits *A gólyakalifa* című regényében.

Az értelmező mibenléte és a szószerkezeti tagok közötti helye mind a mai napig vitatott a magyar nyelvtudományban. Néhány nyelvész (Szabó Dénes 1955, Jakab István 1977) kifejtő, magyarázó jellegű mellérendelőnek tartja az értelmező és az értelmezett viszonyát, de általánosabb az a felfogás — Károly Sándor (1958) nyomán —, hogy az értelmező alárendelő szerkezettagja az értelmezettnek.

A jelzői szerepű értelmezőnek két típusa van. Az egyik típusban melléknév, számnév vagy főnév kerül értelmezőként egy főnévi értelmezettel szószerkezeti viszonyba, s ezek az értelmezettnek a minőségét, mennyiségét vagy birtokosát nevezik meg. Lényegében hátravetett jelzők, és felveszik a jelzett szó alaki kitevőit is: *ruhát, sárgát; almát, hármat; tollat, a Jánosét.*

Az értelmező másik típusában két főnév (vagy főnévi értékű szó) kerül egymással értelmezett-értelmezői viszonyba, ilyenkor az értelmezőnek azon sító szerepe van: *Feri, a barátom.* Előfordul az is, hogy szinonima vagy ugyanannak a szónak a jelzős szerkezete értelmezi az értelmezettet: *ruhát, sárga ruhát; barátomét, kedves cimborámét.* Felmerül a kérdés, vajon ezek a szóismétléses szerkezetek értelmezők-e vagy sem?

Szabó Dénes és Jakab István az ilyen ismétléses szerkezeteket teljes értelmezős szerkezeteknek tekintik. Véleményük szerint a hátravetett jelzős szerkezet kifejtő-magyarázó viszonyban van az előtte álló taggal, a hátravetett jelzőnek nevezett értelmezők valójában a jelzős szerkezetből a fölérendelt tag elhagyása, azaz a szerkezet redukciója folytán keletkeztek: *csizmát, piros (csizmát)* > *csizmát, pirosat.*

Károly Sándor az értelmezőkről írott tanulmányában (*Az értelmező és az értelmezői mondat a magyarban.* 1958) az azonosító értelmezős szerkezetek között tárgyalja az ismétléses szerkezeteket: „Isten veled, *hazám, bátrak hazája*" (Eötvös: Búcsú). Az értelmezői részben a fontosabb elem kétségkívül a megismételt főnév melléknévi (számnévi) vagy birtokos jelzője, ez az új, amivel kiegészült az értelmezett. Ilyen szempontból szerkezetünk a melléknévi (birtokost kifejező) értelmezőkhöz áll közel. De ott van a megismételt mondatrész! Ezt azonban nem szabad önmagában néznünk: „a megismételt főnév jelzett szavával egyetlen tartalmi egységet alkot, amelyet mint egységet viszonyítunk az értelmezetthez, s mint ilyen az azonosító értelmezőnek felel meg. Ezt mutatja az, hogy alany-állítmányi viszonyba állítható az értelmezettel, amit az egyszerű ismétléses szerkezettel nem tehetünk meg" (Károly Sándor 1958: 38).

Károly Sándor a szóismétlő értelmező létrejöttének okait keresve különböző nyelvtani körülményeket vesz számba: „Elkerülhető ezzel a puszta melléknévi (vagy -é jeles) értelmező, amely sokszor keresettebb, szokatlanabb, mint a szóismétlés: „az *eső* csepergett, a *hűvös kellemetlen november eleji eső*" (Móricz 84). Vagy jelzős főnévi kapcsolat sikkadna el a szóismétlés nélkül, amelynek pedig külön stilisztikai értéke lehet: „Rá visszasüt a *nap, ádáz tusa napja*" (Arany: Szondi két apródja). Mennyire elszürkülne az értelmező így: ádáz tusáé. Máskor nem is lehetne más megoldás, mert az értelmezett jelzője meg az értelmezőé nem fér meg egymás mellett: „Pista ... jól érezte, hogy rajta ott van a *tegnapi bélyeg:* a *most jöttek bélyege*" (Móricz 77). Néha a birtokos személyragban mutatkozó különbség miatt lehet kívánatos az ismétlés: „betapasztotta a *szemeit*, a *szép, szomorú szemeket*" (Mikszáth: Noszty II, 209). Lehetetlen az ismétlés elkerülése akkor is, ha az értelmező — az értelmezettel ellentétben — összetett szó: „nagy dolgok történnek a Berci bácsival, még az *úton* is, a *vasúton*" (Móricz 60)" (Károly Sándor 1958: 38—39)."

2. Babits Mihály *A gólyakalifa* című regényében gyakran használ szóismétlő értelmezős szerkezeteket.[1] Az értelmezőként megismételt értelmezett szó gyakran minőségjelzős szerkezetben jelentkezik: „A hajahullós füvön harmat csillogott, *reggel* volt, *szürke reggel*" (50); „*úrifiú* voltam, *gazdag fiú*" (10); „*Dzsizi* jött, a *barna Dzsizi*" (19); „*Böske*, a *nagy Böske* tűzte a gomblyukamba a rózsát" (14); „*munkások, töménytelen munkás* kijöttek ide" (95); „*kín, kín, irtózatos kín* volt így menni" (54); „a *lányok*, a *kedves lányok* keresik a kedvemet" (122); „mégis *öröm, nagy öröm* töltötte be a lelkemet" (144). Ezekben a szerkezetekben a jel-

[1] A regényből vett idézetek melletti oldalszámok a következő kiadásra utalnak: Babits Mihály, *A gólyakalifa, Kártyavár.* Unikornis Kiadó, Bp. 1994.

lemző vonás megnevezése csak az értelmezett szó után következik, így jobban ráirányul az olvasó figyelme, s az értelmezőként megismételt értelmezett az ismétlés következtében nyomatékosabbá válik.

A megismételt szó birtokos jelzős szerkezetekben is sűrűn szerepel: „és gondolán kimentünk a San Michele kis *szigetére, a halottak szigetére*" (83); „most oly erős az *akaratom, a Tábory Elemér akarata*" (147); „engem is *izgalom* fogott el, *nő és a pénz izgalma*" (106); „a bejelentőlapra a régi *nevemet, anyám nevét* írtam be" (141); *„tekinteted, mély kék szemed tekintete* azt látszott mondani" (48). A birtokos jelzős szerkezetben megjelenő szóismétlő értelmezők kifejtő, magyarázó, pontosító szerepűek.

Ritkábban fordul elő, hogy a megismételt szó határozós szerkezetben jelenik meg: „egy *sziget* volt, egy *sziget a ködben*" (134); *„vágyak* keltek benne, a *vágyak a látásra, tarkaságra*" (104).

Rendszerint a megismételt szóhoz több jelző is kapcsolódik, így a jelzőhalmozás fokozó erejű: „Szinte elszorította a szivemet az a gondolat, hogy a *nennének*, az *én finom, ezüstös nennémnek* ilyet kell látnia" (43); „az *álmom*, az *én fényes, mindennapi álmom* belecsillogott még ebbe a szürkeségbe" (51); „és néztem a *partot*, a *vibráló, zsibongó partot*" (76); „a *munka*, a *szent, nemes munka*, a megismerés kéje fog megmenteni" (107); „*vágyaim, telhetetlen* és *durva vágyaim* uralkodtak rajtam" (96); „megint vad *élet* kezdődött, *vad éjjeli élet*" (115); „már a *szaga* is, az a *mindenféléből összeállt, évült, avas kropacsekszag*" (31); „pompás, puha, párnás *ágyban* szundítanék, *meleg, édes és tiszta ágyban*" (36); „*Horváthnak*, a *derék, szegény Horváth Ivánnak* egy beszédfordulatában" (71); „*leányok* jöttek, *magas, karcsú munkásleányok*" (82); „*álom* volt, egy *napról napra folyó régi álom*" (84).

A fokozást úgy is erősíti Babits, hogy az értelmezett szó kétszeri megismétlésével többszörös értelmezős szerkezeteket hoz létre: „A *szavak*, az *ismeretlen, imponáló szavak, idegen szavak*... tettek elégedetlenné és szerencsétlenné" (86); „Az *unalom, az éhes unalom*, a *pénztelen unalom* gyötört az estéken" (95); „A *csönd, a jó csönd, a drága, finom csönd* áradt szerte" (122).

Gyakran előfordul, hogy az értelmezett szó és a minőség- vagy birtokos jelzős szerkezettel kifejezett értelmező közé több szó is beékelődik: „Mert az egész világ egy *kép* volt nekem, egy *gyönyörű kép*" (21); „a *múltamba* akartam beásni, a *sötét múltamba*" (42); „mostmár *mezőkön* mentem át, *poros és füstös mezőkön*" (54); „az első kétségbeesés után bizonyos *reakció* állt be, az *egészséges gyermeki kedély reakciója*" (65); „*gőg* volt bennem, *arany álmom gőgje*" (94). A szóismétlő értelmezők fellazítják a mondat szerkezetét, újraindítják a gondolatot, s az ismétlés következtében ritmikussá teszik a prózai közlést.

Megtörténhet az is, hogy ezek a szerkezetek önállósulnak: „Ezek voltak életem leggyötrelmesebb *percei. A gólyakalifa percei*" (86). „Furcsa, értelmetlen *szavakat* böngésztem a falakról. *Idegen, sohasem hallott, kimondhatatlan szavakat*" (53). Ezek a kihagyásos mondatok igen közel állnak az értelmezőkhöz.

A szóismétlő értelmezős szerkezetek gyakran egyszerű szóismétlésekkel együtt szerepelnek egy-egy szövegegységben: „A tudomány...

otthon... Ah, igen, apa írta, hogy Etelka nálunk van... Hazavitték vendégnek... *Nem, most nem* kell találkoznom vele... *Dolgozni* fogok. Mikor *dolgozzak*, ha *nem most*, ifjú éveimben? *A munka, a szent, nemes munka*, a megismerés kéje fog megmenteni. Csak *betegség* ez, *betegség* ...“ (110). Felmerülhet a kérdés, hogy a gyakori ismétlés nem terheli-e meg túlságosan a szöveget? Nem, mert az ismétléses szerkezetek rendszerint ellipszisek, aposziopézisek társaságában jelentkeznek, amelyek megvédik a szöveget a pleonazmustól:

„(Borzadva néztem a kezeimet. Pedig nem ezek voltak.)... megfojtottam azt, aki — *lám, lám*, gondolkozzunk csak, *az arcára, a rendes arcára* nem emlékszem, de akkor, *igen, igen* feltorzult, *kidagadt* a szeme, hogy *kidagadt!* Halvány pír futotta át... aztán krétafehér lett ... leesett... *Vajon így torzulnia-e el*, vajon ilyen lenne-e, ha... *eltorzulna* Etelka arca is? *Mikor... mikor* megszorítottam akkor *olyan kéj* futott át rajtam... *olyan kéj* volt...

Istenem, ha Etelkát öltem volna meg!

Ha! Milyen nagy csönd van a házban! Pedig már fényes dél van. *Mintha* lábujjhegyen járnának. *Mintha* suttogó beszédet hallanék. *Figyeljünk, figyeljünk*. Valami történhetett. Olyan baljóslatú ez a csönd. Mint egy halottas házban.

Valakit — *egy leányt, egy leányt* — megfojtottam. És ha ma éjjel *Etelka, a gyönyörű Etelka*, itt nálunk a hófehér vendégágyban, *csöndben, csöndben* mint egy kismadár, *csöndben, csöndben....?*“ (143).

A fenti szövegrészlet azt is bizonyítja, hogyan rendelődik alá a mondatszerkesztés a tartalomnak. A regény első felében lassan váltogatják egymást a főhős életének és álmainak képei (Elemér mint úrifiú és mint inas, majd díjnok), kevesebb a szóismétlő szerkeztek száma is. Majd felgyorsul a tempó, a két világ egymásba fonódik, Tábory Elemér idomulni kezd álombeli alteregójához, s megállíthatatlanul a tragédia felé sodródik. A regény hangulatát egyre jobban meghatározó ideges, szorongó nyugtalanság tükröződik a stílusban is. Szóismétlő értelmezős szerkezeteket tartalmazó, zaklatott, zilált szerkezetű mondatok közvetítik a főszereplő már-már tudathasadásos vallomását.

3. Összegzésképpen megállapítható, hogy Babits Mihály A gólyakalifa című regényében a szóismétlő értelmezős szerkezetek gyakoriságuk folytán stilémává válnak. Érvényesül bennük az értelmezőkre általában jellemző stilisztikai hatás: montázsszerűen részekre bontják, s külön-külön érvényesítik az összképbe foglalt elemeket, az értelmező és az értelmezett közötti szünet nyomatékosító szereppel bír. Ezek az ismétléses szerkezetek egyéb alakzatokkal kombinálódva (egyszerű szóismétlések, halmozások, fokozások, ellipszisek, aposziopézisek) nagy mértékben hozzájárulnak a zárt mondatszerkezetek fellazításához. Az ismétlődések ritmikussá teszik a mondatokat, belső rímek jönnek létre a prózai szövegben, mindezek fokozzák a zeneiséget. A szóismétlő értelmezők — korábban a magyar nyelvben inkább csak költői furdulatként használt szerkezetek, a szamojéd énekek is ismerik ezt a szerkesztésmódot (Berrár Jolán 1957: 125) — a próza lirizálódását is szolgálják. Alátámasztják Sőtér István megállapítását, hogy Babits prózája, „ez a versen

nevelkedett próza, ugyanolyan törvéynek szerint feszül, mint akármelyik költeménye . . ., megőrzött valamit a vers dallamosságából" (Sőtér István 1941:58).

JENEI TERÉZ

IRODALOM

Benczc Lóránt
1989. *A szecesszió nyelvi stílusjegyei.* Lengyel Géza „Tárlatok és képraktárak" című írásának tanulságai (Nyugat 1908. 1. 16—9).
(szerk.):*Tanulmányok a századforduló stílustörekvéseiről.* Bp.
Gáspári László
1983. *A századvégi novella lirizálódásáról.* NyelvtudÉrt. 118. sz. Bp.
Herczeg Gyula
1975. *A modern magyar próza stílusformái.* Bp.
Horváth János
1911. *A „Nyugat" magyartalanságairól.* MNy. 6. évf.
Jakab István
1977. *Az értelmezett és az értelmező szószerkezeti viszonya.* Nyr. 101 évf. 9—19.
Károly Sándor
1953. *Az értelmező és az értelmezői mondat a magyarban.* NyelvtudÉrt. 16 sz.
J. Soltész Katalin
1965. *Babits Mihály kötlői nyelve.* Bp.
Sőtér István
1941. *A forma mestere.* In: Babits-emlékkönyv. 51—6. Bp.
Szabó Dénes
1955. *A mai magyar nyelv.* Bp.
Szabó Zoltán
1986. *Kis magyar stílustörténet.* Bp.
Szerb Antal
1986. *Magyar irodalomtörténet.* Bp.

APOZIȚIILE FORMATE PRIN REPETAREA TERMENULUI REGENT ÎNTR-UN ROMAN AL LUI BABITS

(Rezumat)

Apariția revistei „Nyugat" se constituie în piatră de hotar nu numai în istoria limbii maghiare, ci și în istoria stilului beletristic. Poeții și prozatorii grupați în jurul revistei au înnoit literatura nu doar în conținut, ci și în stil (utilizarea cuvintelor și construcția sintactică).

De numele lui Babits Mihály se leagă în primul rând înnoirea construcției sintactice. Unul din mijloacele sale în elasticizarea construcției propozițiilor rigide îl constituie folosirea frecventă a apozițiilor formate prin repetarea termenului regent. Autorul analizează ce rol stilistic au aceste apoziții în romanul *A gólyakalifa.*

Pe baza materialului ilustrativ, stabilește că acest tip de apoziții nu doar elasticizează construcțiile sintactice rigide, ci dau ritmicitate frazei, îi măresc melodicitatea și contribuie la accentuarea caracterului liric al prozei beletristice. Astfel stilul oglindește și tonalitatea frivolă, neliniștită, cutremurătoare a romanului și dovedește că și sintaxa textului se subordonează conținutului.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XLI. évf. 1997. 1. szám

A SZEM KÉTFÉLE SZEMLÉLETE ÉS A SZÁMLÁLÓSZÓK

Szuzuki Takao japán nyelvész a 'szem' jelentésű szavak szemantikai sajátosságaival foglalkozva rámutatott (1978: 60—61), hogy míg az (1)—(5) mondatok egyértelműen a téglát jellemzik, a (6)—(10) mondatok referenciáját már sokkal nehezebb megállapítani:

(1) Ez a tégla derékszögű.	(This brick is rectangular.)
(2) Ez a tégla vörös.	(This brick is red.)
(3) Ez a tégla nehéz.	(This brick is heavy.)
(4) Ez a tégla kemény.	(This brick is hard.)
(5) Ez a tégla csorba.	(This brick is chipped.)
(6) A szeme kerek.	(His eyes are round.)
(7) A szeme kék.	(His eyes are blue.)
(8) A szeme nagy.	(His eyes are large.)
(9) A szeme jó.	(His eyes are good.)
(10) A szeme beesett.	(His eyes are sunken.)

Az (1)—(5) mondatok mindegyike ugyanazt a denotátumot írja le, a *tégla* (illetve az angol *brick)* szó és a denotátuma közötti viszony változatlan. Nem így a (6)—(10), a *szem* (illetve *eyes)* esetében. A (6)-ban a *szem* a szemnek az alsó és felső szemhéj által meghatározott formájára utal, nem pedig a szemgolyó kerekségére. (Egyébként a Kelet-Ázsiában szolgált amerikai katonák szlengjében a *round-eye* 'kerek szem' a pars pro toto elve szerint a nyugati nőt jelölte, szemben a *slant-eye* 'ferde szemű' lányokkal.) A (7)-ben a *szem* az iriszre, a szivárványhártyára vonatkozik, de a *blue-eyes* — legalábbis az amerikai angolban — ökölcsapástól származó kék-zöld 'monokli'. A (8) a szemgolyó arányára, a (9) az illető látóképességére vonatkozik, a (10)-ben pedig a szemnek az arc síkjában elfoglalt helyéről van szó.

A továbbiakban egy másik japán nyelvész, Hattori Shiró éles szemű megfigyelését próbálom meg általánosítani, megtoldva néhány megjegyzéssel a számlálószókról. Hattori (1956:210, 1978: 366—367) két nyelv 'szem' jelentésű szavait vizsgálva észrevette, hogy a japán *me* és a mongol *nüd* (nála *nüdä)* denotatív jelentése eltér: míg az előbbi „inkább arra vonatkozik, ami kinyílik és becsukódik", az utóbbi „inkább a szemgolyóra".[1] E felismeréshez az vezette, hogy a mongol *szem* jelentésű szó mindkét mongol 'nagy' jelentésű melléknévvel összekapcsol-

[1] „Japanese *me* refers to the eye which opens and closes rather than the eye-ball, while Mongol */nüdä/* which is the only word 'eye' refers to the latter rather than the former" (1978 : 366).

ható[2], noha a *büdüün* (nála *büdüü*) a domború és homorú dolgok terjedelmére, az *ix* (nála *'ixə*) pedig felületi kiterjedésre használatos.[3]

Hattori szerint a nyelvközösségek tagjai szóhasználatukkal a megjelölt dolgoknak nem mindegyik, csak némely jellegzetességére fordítanak figyelmet (1978: 336), és a nyelvismerethez nem elég annak a dolognak az ismerete, amelyet a szó jelöl, hanem azt is tudni kell, hogy mely jellegzetessége válik kitüntetetté.[4]

Hattori mongol és japán összevetését folytatva, különböző nyelvek 'szem' jelentésű szavait megvizsgálva az derül ki, hogy e nyelvek viszonylag szabályos poliszémia révén e szavakat viszonylag szisztematikusan kétféle célra használják fel. Eszerint egyes nyelvek — mint a magyar, vogul és szölkup — tipikusan konvex (domború, kiugró) dolgok jelölésére, mások — mint az angol, spanyol, kínai, tibeti, malájindonéz — tipikusan konkáv, (homorú, beeső) dolgok jelölésére használják az alapjelentésükben a szemet jelölő szavakat. Valószínűleg az előző típusba tartoznak a tunguz nyelvek (Sunik 1982: 103—104), az utóbbiba viszont a japán és a mongol. Ráadásul az egyes nyelvekben — mint a magyarban és a kínaiban — e szók számlálószók is egyben, és e minőségükben is kétféleképpen viselkednek.

A 'szem' jelentésű szók poliszémiái természetesen nemcsak az említett két irányba ágaznak. Paul Friedrich adatai szerint például a mexikói taraszka nyelvbeli elsődlegesen 'szem' jelentésű *nari* (rövidebb formájában *na*) szónak kiterjesztett jelentései 'arc; mell; lábszár', sőt továbbterjesztve 'anyaméh; belső fal; lapos belső felület' (1970: 396).

Visszatérve a két tárgyalandó szemléletre, az alábbi táblázat első oszlopában (konvex) jellegzetesen magyar, a másodikban (konkáv) kvázimagyar megfelelőket adok meg:

	konvex	*konkáv*
összetett szók utótagjaként:	*búzaszem*	*tűszem*
	homokszem	*gombszem*
számlálószóként:	*egy szem búza*	*egy szem kút*
		egy szem tű

A kvázi-magyar oszlop szavai és kifejezései magyarul így értendők: *tű foka, gomblyuk*, illetve egy másikféle kvázi-magyarul: *egy káva kút, egy fok tű.*

Az említett nyelvek besorolását főleg szótárakból vett adatokra támaszkodva végeztem el. (Az adatok többségének felsorolásától eltekintek.) A magyar tehát a *szem* szó jelentését tekintve az említett kritérium alapján egy Eurázsiában viszonylag ritka nyelvtípushoz tartozik,

---

[2] „The Mongols say /büdüüN nüdä/ 'large eyes' as well as /ixə nüdä/. The former sounds a little strange to the Japanese ear, because of the difference of the sememes of /nüdä/ and *me* (1978:367). A térbeli vonatkozású melléknevekről Szuzuki bővebben is megemlékezett (1978: 71—88).

[3] „The first Mongol word refers to the volume (of convex or concave things), while the second refers rather to the extension" (1978:367).

[4] „Even if we see the things which the word denotes, we do not know which features of them the natives are used to pay attention to" (1978:367).

akárcsak a vogul (Munkácsi-Kálmán 1986: 521—523, különböző nyelvjárásokban *sam, sām, sām)* és a szölkup (Erdélyi 1969: 200, különböző nyelvjárásokban *saji, saj, haji).* Érdekes módon a magyar, vogul és szölkup szók finn etimológiai megfelelője, a *silmä* tipikusan konkáv, noha *silmu* változatának (akárcsak a kínai *yǎn* és japán *me* szóknak) van 'rügy, bimbó' jelentése is. Mindenesetre a tű fokát a finnben a 'szem' jelentésű szóval fejezik ki *(neulan silmä),* akárcsak az angolban *(eye of a needle),* spanyolban *(ojo de la aguja),* tibetben *(k'ab-mig),* kínaiban *(zhēn-yǎn).*

A kétféle szemlélet egyike tehát tendenciaszerűen érvényesül az egyes nyelvekben, de akadhatnak mellette a másik szemléletet tükröző jelentések is. A magyarban például az *ablakszem* és *tengerszem* inkább a konkáv, az *olvasószem* inkább a konvex szemléletnek felel meg, míg a *hálószem* és *láncszem* mindkettő szerint értelmezhető. A kétféle szemléletet az alábbiakban a *szem* és a *víz* szavakból alkotott vogul és maláj-indonéz összetételekkel, valamint a 'szem' alapjelentésű magyar és kínai számlálószókkal illusztrálom.

A konvex szemléletű vogulban a *sam-vit* 'könny', szó szerint „szem-víz", a *vit-sam* pedig 'vízcsepp; buborék', szó szerint „víz-szem" (Munkácsi-Kálmán 1986: 522—523). Hasonló összetétel még pl. a zürjén *sin-va* és a votják *sin-vu,* mindkettő 'könny', szó szerint „szem-víz". A vogullal ellentétben konkáv szemléletű tibetiben a *mig-čhu* 'könny' („szem vize"), a *čhu-mig* 'forrás' („víz szeme"), a maláj-indonézben az *air mata* „szem vize" ugyancsak 'könny', de a *mata air* „víz szeme" már 'forrás'. (E nyelv egyébként poétikusnak tűnően fejezi ki azt, amire a magyar egy szó, a *nap* poliszémiáját használja. A magyar *nap* mint időegység — angolul *day* — megfelelője a *hari,* mint égitesté — angolul *sun* — a *mata hari,* szó szerint „a nap szeme".) A maláj-indonézzel rokon malgasban a *ranomaso* 'könny' szó szerint „víz-szem", „szem vize", a *masoàndro* 'nap' szó szerint „nap szeme", a *loharano* 'forrás' pedig szó szerint „a víz feje". Valószínű tehát, hogy a világ nyelveiben általában inkább számítani lehet a „szem vize" szerkezetű összetételek meglétére (amelyek egyértelműen 'könny' jelentésűek), mint a különböző jelentésű „víz szeme" szerkezetűekére.

A magyar főnevek egy szintaktikailag viszonylag jól elkülönülő és jelentésében is jellegzetes alosztályának, a számlálószóknak a hazai szakirodalom ez idáig kevés figyelmet szentelt. A számálálószókat nemcsak az ún. számlálószós nyelvekben (kínai, maláji, japán), hanem a magyarban is érdemesnek látszik ha nem is önálló szófajként, de a főneveken belül önálló alosztályként, kitüntetett szócsoportként kezelni. Az eddigi magyar szakirodalom a számlálószókkal a mondattanban foglalkozott, nevezetesen az olyan szerkezetek elemzésekor, mint pl.: *egy szál rózsa, egy rózsaszál* és *a rózsa szálja* (Hadrovics 1969: 46, 148). Minthogy számos nyelv számlálószó-rendszereiről született részletes leírás (pl. Herrfurth 1964, a kínairól és malájról), sőt rájuk vonatkozó univerzálékat is megfogalmaztak (pl. Friedrich 1970, Allan 1977), időszerűnek tűnik — ha csak elnagyoltan is — felvázolni a magyar rendszer alapjait.

A három legátfogóbb magyar számlálószó a következő (megadom a legközelebbi maláji és kínai megfelelőket is):

	magyar	maláj	kinai
pontszerű dolgokra:	*szem*	*biji, butir*	*lí, ke*
vonalszerű dolgokra:	*szál*	*batang*	*tiáo*
testszerű dolgokra:	*darab*	*buah*	***gè***

A maláji és kínai szavak a magyarénál lényegesen kiterjedtebb számlálószó-rendszerbe illeszkednek. Alapjelentésük: *biji, butir, lí, kē* 'gabonaszem, gabonamag', *batang* 'fatörzs', *tiáo* 'ág', *buak* 'gyümölcs', a *gè* főleg számlálószóként használatos. A *darab, buah, gè* egyben jelentésükben a legsemlegesebb számlálószók, ezeket az illető nyelvekben általánosan lehet használni — a számlálószókban gazdag malájban és kínaiban gyakran a megfelelő, használatukban specializálódott számlálószók helyett is.

A magyartól eltérő, de szintén három számlálószót kitüntető taraszka alaprendszer Paul Friedrich szerint a következő: *icá-* hosszúkás, szálszerű, *icu-* lapos, lapszerű, *irá-* kerek, testszerű dolgokra (1970: 381—386). A malájnál és kínainál kevésbé kiépült, de a magyarnál lényegesen kiterjedtebb, tucatnyi számlálószót használó japán rendszer alapját egy a taraszkáéhoz hasonló hármas felosztás képezi: *ko* általános, *hon* hosszúkás dolgokra (pl. fa, bot, rúd, láb, ujj, fog, toll, tű, cigaretta, palack, kard, összehajtott legyező, irattekercs) és *mai* széles, lapos dolgokra (pl. papírlap, ruha, tál). A taraszka *icú-* és a japán *mai* megfelelői a kínai *zhāng* és a maláj *bidang, helai* (vagy *'lai), keping, lembar,* míg a magyar *lap* — bár használatos számlálószóként is — nem annyira alapvető, mint a *szem, szál* és *darab*.

Feltehetően a világ minden nyelvében van számlálószó, viszont hogy egy nyelvet „számlálószós nyelvnek" (angolul „classifier language") minősíthessünk, ahhoz több kritériumnak is meg kell felelnie. Ezek közül Keith Allan szerint a legfontosabb az, hogy számlálószói legalább némelyikének használata számlálószós szószerkezetre korlátozódjék, noha a számlálószók általában — más környezetben — főnévként viselkedhetnek (1977: 286). A magyarban valamennyi számlálószó tulajdonképpen főnév, ugyanakkor a három legátfogóbb számlálószó közül — a *szem* szóval ellentétben — a *szál* és *darab* elsősorban számlálószóként használatos.

A világ nyelvei különböző mértékben hajlamosak számlálószó-rendszerek kiépítésére. A japáné például jelentős részben átvétel a kínaiból. Ezzel szemben a maláj és a belőle kialakult indonéz végső soron ugyanazon nyelv két változatának tekinthetők, és a köztük levő egyik legfontosabb különbség a kiépült maláj számlálószó-rendszer elsorvadása az indonézben. Ennek oka az lehet, hogy az indonéz szubsztrátumát adó legfontosabb nyelvekben (pl. a jávaiban) nincs olyan fokon kiépült számlálószó-rendszer, mint a malájban. Az ún. kínai nyelvjárások — tulajdonképpen önálló nyelvek — önálló számlálószó-rendszerekkel rendelkeznek. (Fennebb a pekingi alapuló köznyelvből hoztam példákat.)

A magyarban — akárcsak a világ nyelveiben általában — minden lehetőség megvan egy részletes számlálószó-rendszer kiépülésére. A magyar azonban — akárcsak a világ nyelveinek jelentős része — nem él

ezzel a lehetőséggel. Pl. a *két tyúk* megfelelője egy számlálószós kvázi-magyarban *két nyak tyúk* lehetne (vagy *két farok tyúk*, mint a malájban), ebben a kvázi-magyarban esetleg a *két tyúk* elfogadhatatlan lenne. (Vagyis kötelező lenne a számnév és a megszámlált dolgot jelölő főnév közé a megfelelő számlálószót is kitenni.) A valóban létező magyar számlálószók természetesen részletesebben is jellemezhetők. Például a különböző szállítóeszközöket, tartályokat, adagolókat („konténereket") jelölő szók *(kanál, láda, szekér* stb.), amikor a *-nyi* képző nélkül is mennyiséget jelölnek, valamint a mértékegységeket jelölő szavak a számlálószók közé sorolhatók (pl. *három szem/fürt/puttony/kiló ... szőlő).*

A kínai 'szem' jelentésű *yăn* (Wu et al. 1980: 796) számlálószóként is jellegzetesen „konkáv": olyan szerkezetekben fordul elő, mint: *yi yăn jing* 'egy (káva) kút', *yi yăn zhen* 'egy (fok) tű'. A 'kútkáva' egyébként *jingkou*, szó szerint „kút-száj", és a *kou* is szerepelhet a 'kút' jelentésű *jing* számlálószavaként: *yi kou jing.* A 'tű foka' *zhenyanr* „tűszem" vagy *zhenbir* „tű-orr", a *zhenyanr* jelentései még: 'tűszúrás helye', illetve orvosi kifejezésként 'árpa a szemen'. Az 'orrlyuk' *bir yanr*, szó szerint „orr-szem". Igék számlálószavaként a *yăn* a nézés igéivel szokott szerepelni, pl. *chou le yi yăn* 'ráveti tekintetét, rápillant' (némiképp ehhez hasonló szerkezetű a magyarban pl. az *egy szemet sem alszik).*

A *szem* különböző szemléletében tehát nem egyszerű szemantikai kuriózumot kell látnunk, hanem egy olyan alapvető különbséget, amely a különböző nyelvekben a számlálószók szerinti klasszifikációt is alapjában érinti.

KICSI SÁNDOR ANDRÁS

IRODALOM

Allan, Keith, *Classifiers. Language* 53/1977/2, 285—311.

Erdélyi István, *Selkupisches Wörterverzeichnis. Tas-Dialekt.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1969.

Friedrich, Paul, *Shape in Grammar.* Language 46/1970/2, 379—407.

Hadrovics László, *A funkcionális magyar mondattan alapjai.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1969.

Hattori Shiro, *The Analysis of Meaning.* In: Morris Halle et al., eds.: *For Roman Jakobson.* Essays on the Occasion of his Sixtieth Birthday, 11 October 1956. Mouton, The Hague, 1956. 207—12. — Uő In: Horst Geckeler, hr/sg.: *Strukturelle Bedeutungslehre,* Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1978. 362—71.

Herrfurth, Hans, *Die Klassifikationsaffixe im Chinesischen.* In: Paul Ratchnevsky, hrsg.: *Beiträge zum Problem des Wortes im Chinesischen, II.* Akademie Verlag, Berlin, 1964. 1—44.

Munkácsi Bernát — Kálmán Béla, *Wogulisches Wörterbuch.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1986.

Sunik, O. P., *Sucestvitel'noje v tunguso-mančzurskix jazykax, v stravneniji s drugimi altajskimi jazykami.* Nauka, Leningrad, 1982.

Zuzuki Takao, *Japanese and the Japanese. Words in Culture.* Translated by Miura Akira. Kodansha International, Tokyo, New York and San Francisco, 1978.

Wu Jing-rong et al., *A Chinese-English Dictionary.* Shangwu Yinshuguan, Beijing, 1980.

SEMANTICA CUVÂNTULUI *SZEM* (OCHI) ȘI „CUVINTELE DE CLASIFICARE"

(Rezumat)

Autorul pornește de la evidența polisemanticii cuvântului 'ochi', folosit în unele limbi (ca japoneza, chineza, și chiar maghiara) ca unul dintre „cuvintele de clasificare". Bazându-se pe cercetările lingvistului japonez Hattori Shiro, care a observat că unele limbi (ca și maghiara) folosesc cuvântul szem 'ochi' în scopul descrierii obiectelor convexe, in timp ce alte limbi (engleză, spaniolă, chineză) îl folosesc la descrierea obiectelor concave, autorul atrage atenția asupra faptului că problemele „cuvintelor de clasificare" nu au fost niciodată considerate importante în limba maghiară.

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK
XLI. évf. 1997. 1. szám

ADATTÁR

ISMERETLEN MIKSZÁTH-NÉVJEGY ARADON

A volt Arad vármegyei főispán, Fábián László hagyatékából származó névjegy egyik oldalán az író neve: Mikszáth Kálmán, a másik oldalán a következő szöveg áll.

Nagyságos uram
Midőn őszinte köszönötemet fejezném ki, szíves ígérete teljesítéséért Mauks Ernő ügyében, egyszersmind alázatosan kérném, kegyeskedjék neki sürgös úton két napi szabadságot adni, fiaim difteritiszben feküsznek, s az egyik csak az ő ápolásának engedelmeskedik.

tisztelő szolgája
Mikszáth Kálmán

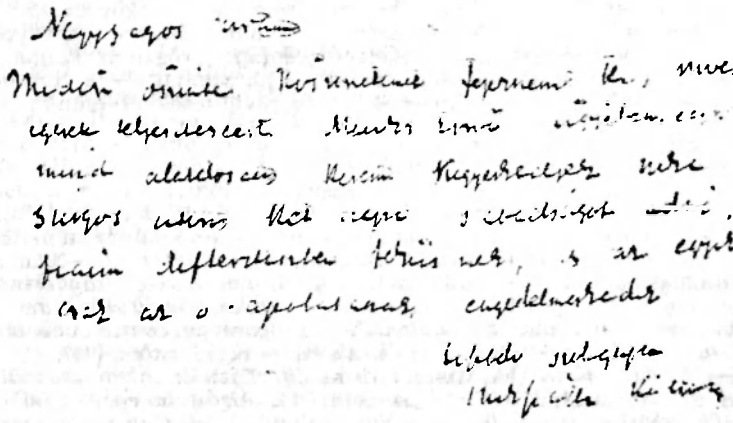

Bár a névjegyen nincs dátum, a keltezés éve 1889 lehet, mert akkor voltak betegek a gyerekek, s az egyik — Jánoska — bele is halt a torokgyíkba. A tragikus esemény irodalmi vetülete: *A ló, a bárányka és a nyúl* című novella és több év múltán *Az én poharom* írás.

A már megsárgult névjegyen semmi utalás sincs a címzettre, de az aradi irodalomtörténész Ficzay Dénes (1921—1985) hagyatékában rábukkantam egy gépírásos feljegyzésre, amelyben benne volt a névjegy szövege, és egy aláhúzott cím: Mikszáth kiadatlan névjegye Török János Bp.-i főkapitányhoz. Ez azt jelentheti, hogy amikor ő látta, még boríték is tartozott hozzá, rajta a címzéssel. A feljegyzés dátuma 1964. II. 2. Ekkor láthatta Ficzay Dénes a névjegyet, s azt is lelkiismeretesen feljegyzi, hogy kinél található, ahogy mint írja „A névjegy eredetije Goró Gábor tulajdonában". Goró Gábor az utolsó Fábián leszármazott.

PÁVAI GYULA

MAGYARÓ HELYNEVEI

Magyaró (rom. *Aluniș*) az Erdélyi medence keleti részén, a Felső-Maros mentén terül el. Hozzátartozik az 1962-től önállósult település: *Fickó*. A fickói telep a XVIII. század végén s e század folyamán keletkezett, a falu északkeleti határában, a Fickó-patak völgyében szétszórtan az erdei irtások helyén. Magyaró összterülete Fickóval együtt 3296 ha. A település első okleveles említése 1228-ból való: *Mogorreuu*. A név a *mogyoró* növénynévből keletkezett, mogyoróbokrokkal benőtt helyre utal (Kiss Lajos: FNESz.[1] II. 75). A falunév további adatai: 1319: *Monorou;* 1325: *Munuro, Munurio;* 1379: *Monyorru;* 1381: *Monyoró;* 1497: *Monyoro;* 1509: *Moyoro;* 1519: *Monyoros* (DIR, C, a.I., 233; b. I., 333; b. II., 155, 157; CSÁNKI, V., 721—2; VARJÚ, okl., I., 48, 263, 362; IVÁNYI, okl., II., 343, 345, 428, 442, 490), 1553: *Mogioru* (BÁNFFY birt. Fasc. B. nr. 5); 1580: *Mogyoró* (uott. Fasc. G. nr. 2); 1607: *Mogyorós;* 1628: *Magyaro* (KEMÉNY, App. I., 168, 408—15); 1654: *Magyaro* (BÁNFFY A. Urb.); 1698: *Magyaró* (BÁNFFY H. Korda); 1713: *Marus Magyaró* (OL., F. 49, 4/1); 1766, 1785, 1839, 1854, 1925: *Magyaró* ((BETHLEN lot, 11 cs., OL., F. 51, nr. 231; LENK, III., 17; SUCIU I., 38; ISTRATE, 40, 59). A román nyelvű alakváltozatok: 1733: *Májereu;* 1824: *Majereu;* 1839: *Maiereu;* 1854: *Maiereu* (SUCIU: i. h). Német elnevezések: 1839: *Mongia, Haseldorf* (LENK, III., 17): *Haseldorf, Monja* (EHSz, 11). Az 1930-as népszámlálás adatai szerint a falu lakossága 2838 lélek (1971 magyar, 762 román, 2 német, 4 cigány), 1966-ban 2739 (2379 magyar, 581 román, 2 német, 190 cigány), 1977-ben 3223 (ebből 2379 magyar, 738 román, 105 cigány), 1992-ben 2659 lélek (ebből 1959 magyar, 330 román, 370 cigány nemzetiségű).

A felsorakoztatott helynevek szócikkeinek felépítése a következő: sorszám, elsőként a magyar, majd kötőjellel elválasztva a román helynév következik, ezt követi zárójelben a helynévnek a mellékelt térképlapon rögzített száma, a terület felhasználása, szerepe, meghatározása, majd — ha vannak — a történeti adatok. A helynevek esetében a lapunkban szokásos rövidítésekkel élünk.

Belterület:

1. *Államásnál — La gară* (51, az állomás háta megetti tér). 2. *Államásnál a fekvő-kabiknál — La cubicu din dosu gării* (56, nádas, ezekből a kubikokból termelték ki a vasútépítéshez a földet). 3. *Államásnál a raktárnál — La magazia gării* (58, az állomástól délre lévő rakodó tér). 4. *Államásnál a virágkertnél — La florarie din gara* (55, ke). 5. *Államásnál az alsó kubiknál — Cubicu de jos după gară* (57, nádas). 6. *Államásnál az ódalban — La gară în coastele cubiculuĭ* (59, k). 7. *Államással szembe a kubikba — Vizavi cu gară la cubic* (607, k). 8. *Állami. uccaja — Strada gării* (46, ú). 9. *Alsó-bakterháznál: Alsó-őrháznál — La cabina din jos* (98, vasúti híd a Fickó-patakon). 11. *Alsó-faluvége — La capu satului din jos* (2, fr). 12. *Alsó-kubikban: Nagy-kubikban — Cubicu cel mare* (103, rét). 13. *Alsó-rámpánál — La rampa din jos* (122, k, sz, ke). 14. *Alsó-Szüget közc — Hudiţa de la lunca de jos* (4, kis köz, amelyen az Alsó-Szigetre járnak ki). 15. *Alszeg — Capu satului din jos* (fr, a ref. templomig). 16. *Berta kertje — Grădina lui Berta* (25, ke, gyü, a Bánffy, majd az Éltető család több holdas gyümölcsösét 1950-ben telkeknek osztották ki). 17. *Büffénél: Fogadónál: Kocsmánál — La bufet: La fägädau: La crişmă* (31, tér). 18. *Cimentes hídnál: Dezsőéknél: Piacnál;* tref. *Hazugok hídja — La ciment Piaţa* (32, híd, piac). 19. *Cukrászdánál: Szövetkezetnél — La cofetărie: La cooperativă* (12, ép. és tér a volt Bánffy udvarház telkén). 20. *Csocsujaknál: régi román temetőnél — La Tiocani: La cimitiru vechi romanesc* (145, fr, ke, temető; itt volt a görög katolikusok temploma és temetője). 21. *Felső-bakterháznál; Felső őrháznál — La cantonu din sus* (107, sz). 22. *Felső-bolénál — La cabina din sus* (53, vasúti átjáró). 23. *Felső-faluvége — Capu satului din sus* (50, fr; azonos a Ruszi utcával). 24. *Felső-rámpa: Ruszi rámpa — Rampa din Rus* (52, vasúti átjáró) 25. *Felvigyázóéknál: Vasta rámpánál — La pichet* (61, k, ke, nádas, vasúti átjáró, a pályamesteri lakás körüli tér). 26. *Fickó híd: Nagyhíd — Podu cel mare* (38, felszegi híd). 27. *Fickó ucca — Uliţa Fiţcăului* (48, Fickó felé vezető ú). 28. *Fotballon: Pápistán — La fotbal: La papiştă*

(eredetileg a kis számú katolikusok és a kalányos cigányok temetője, az 1930-as évektől futballpálya és a fiatalság gyülekező és szórakozó helye). 29. *Főucca: Strada principală* (11, ú a ref. templomtól a Cementes-hídig). 40. *Grázsdba — În grajdu* (8, fr, ke; itt állottak az egykori Bánffy uradalom istállói). 31. *Groszman-malomnál: Malomnál: Móriskánál — La morişcă* (191, tér, 1970-ben leállt műmalom). 32. *Gruzdájéknál: Román iskolánál: Új iskolánál: — La Gruzdá: La şcoala românească: La şcoala nouă* (a Bánffyak telke, udvarháza volt, ezt vette meg a Gruzda, majd az Albert család, 1920-tól román állami iskola; lebontották). 33. *Harangozónál — La clopotan* (143, fr, ke, tér). 34. *Hegy ucca — Uliţa de pe deal* (46, a Főutcából a Poklonbérc felé vezet). 35. *Horaiaknál — La Horeni* (283, fr, ke, sz; különálló fr, telkeit a református egyház tulajdonából sajátították ki). 36. *Hostát: Miklós ucca — Hoştat: Uliţa lui Szűcs Miklos* (6, a Hostát gúnynév). 37. *Hugyica: Popéknál a közben — Hudiţă de la Pop* (7, köz). 38. *Hurubáknál: Kalányosoknál — La lingurari* (201, fr, cigánytelep). 39. *Jegyzőnél: Községházánál: Néptanácsnál — La notariat: La primăriă: La Sfatul Popular* (13, a községháza előtti tér). 40. *Két-templom köze — Între două biserici* (24, a református és a görögkeleti templom közti fr). 41. *Kicsi-hídnál — La podu mic* (37, a Temetőpatak hídja). 42. *Kicsi-Kukóék köze — Hudiţa lui Cuco cel Mic* (42, a Kukó ragadványnevű Kristóf család felé vezető köz). 43. *Kicsi ucca: Rózsa ucca — Uliţa mică* (18, ú); 1752: Kicsi utzában. 44. *Köz torkánál — La gura hudiţei* (a közök szélesebb bejárata). 45. *Kriptánál: Várkertnél — La Criptă* (9, ke, itt, a hajdani Bánffy udvarház mellett volt a Gruzda család kriptája). 46. *Kultúrháznál: Művelődésháznál — La Căminu cultural* (29, ép, tér). 47. *Lackóék kútja* (49, forrás a Ruszi utca végén). 48. *Lebujnál: Dépónál — La depou* (30, tér; itt állt a falu legrégibb műemléke, melyet losonczi Bánffy Boldizsár építetett 1587 körül, a földszinti ajtón csak lebújva lehetett bemenni; lebontották). 49. *Magyar iskolánál: Régi iskolánál — La şcoala ungurească* (14, ép, tér; most vegyes tagozatú állami iskola). 50. *Magyar temetőnél — La cimitiru unguresc* (21, temető). 51. *Magyar templomnál — Biserica ungurească* (16, ép). 52. *Manóéknál: Orvosi rendelőnél — La Monui: La dispensar* (45, ép, tér; régebb szatócsüzlet, ma orvosi rendelő). 53. *Mál ucca — Uliţa din Mal* (35, ú). 54. *Nagyhídnál — La podu cel mare* (38, híd). 55. *Nagy ucca — Uliţa mare* (28, ú); 1827: Nagy utcába. az alsó falu vége felé (Kv. lt.: Dózsa). 56. *Pallónál — La punte din Uliţa mică* (19, palló, tér). 57. *Pápista ucca — Uliţa de la papiştă* (34, ú). 58. *Patakon: Temető-patak uccája — La pârău: Uliţa din pârău* (20, ú). 59. *Román temetőnél — La cimitiru românesc* (61, temető a román templom megett). 60. *Román templomnál — La Biserica românilor* (26, ép, tér). 61. *Ruszi ucca — Uliţa Ruşii Munţilor* (47, ú; Rusz 'Maros-orosz'). 62. *Sarokboltnál — La băcanu din colţ* (40, tér). 63. *Sóshíd — Podu Soşului* (3, híd); 1695—1757: Sóshídon alább (Toldalagi lt. 8). 64. *Sóskúti-köz — Hudiţa de la murătoare* (5, köz). 65. *Szász Jankók vára — Cetatea de la ţigani* (197, fr, várrom). 66. *Szép Gyurkáék köze — Hudiţa de la Sep Ghiurca* (36, köz; Szép: a Kristóf család ragadványneve). 67. *Temető-patak hídja — Podu cimitirului* (23, híd). 68. *Temető-patak hídja — Podu peste calea ferată* (23/a, híd). 69. *Templom útja — Drumu cimitirului* (25, ú; az új temető felé vezet). 70. *Templom háta megett — După biserica ungurească* (17, ke). 71. *Vágóhídnál — La abator* (99, fr, sz; a két világháború között volt itt a vágóhíd, majd az 1962-es évektől a sóskúti istállókhoz került). 72. *Vágóhíd-köz: Uliţa de la abator* (ú, fr). 73. *Vár ucca — Uliţa cetăţii: Uliţa ţiganilor* (33, ú). 74. *Vasta torka: Köztorok — Hudiţa de la Vaşta* (43, ú). 75. *Vasta ucca — Strada Vaşta* (44, ú).

Külterület:

† *Akasztófánál;* 1814: Az akasztófánál a határ szélibe (MRELt.). *Akasztófán felül*; 1735—1740: Akasztófán felyül (sz, Kv. lt.), Akasztófán fejül (sz, Kv. lt. Kornis, 8 fiók. Fasc. XXI. nr. 29). 76. *Alösvény: Ölösvény — Zălăşveni* (250, rét, sz; itt vezetett be az idecspatiaki románok ösvénye); 1720: az oláh ösvényen ... bír egy darab szántó földet (Kv. lt. TFKSzP. 329). 77. *Alösvényi út: Ölösvényi út — Drum Zălăşveniului* (251, ú). 78. *Alsó-bikák rétje — Râtu taurilor din jos* (120, rét). 79. *Alsó-Nyírmező — Poiana din jos* (373, k). † *Alsó rétben;* 1791: Alsó rétben (k, Kv. lt. C. Urb. Consc. VII/15). 80. *Alsó-Sármás — Sărmaşu din jos* (357, k, 1). 81. *Alsó-Szügét — Lunca din jos* (112, rét; a Maros hajdani két ága közötti terület); 1807: Alsó Szüget (MRELt.). 82. *Alsó-Szüget útja — Drumu luncii de jos* (113, ú). 83. *Alsó-Tatárhágó — Tătarhagău din jos* (e, k; a hagyomány szerint a falut fel-

duló tatárok eddig üldözték a magyaróiakat). 84. *Alvás — Zălăvaș,* (114, sz, rét); 1803: Köpeczi Nagy Sándornak az Alvás nevezetű szántóföldiért (Kv. lt. Bornemissza, Tom. II., fasc. III. nr. 7). 85. *Amporaknál — La Amporești* (345, k, sz: az Apor család hajdani jobbágyai). 86. *Apácu — Opatu* (371. k). 87. *Árnyékfél — La labu* (203, k, sz); 1654: Az Árnyékfélben zabnak való föld (Bánffy A. Urb.); 1824: Falu Réttye az Árnyékfélben (rét, sz, Kv. lt. Bornemissza B osztály XXIX. C. Conscriptio). 88. *Árok — Gârlă* (395, e, 1). 89. *Arra hátra — La fânață* (k). 90. *Aszpád: Zászpád — Zaspadu* (400, e; a falu keleti felén emelkedő 1228 m magas vulkánikus kúp); 1791: Zászpád (kv. lt. C Urb. Conc. VII/15). 91. *Aszpád alatt: Zászpád csurgója — Ciurgău Zăspadului* (405, f, ér). † *Bálint István kertje;* 1688: Bálint István kertje iránt a patak mellett egy darab gyümölcsfás rész (Kv. lt. Sándor és Kornis, 14. fiók, Fasc. XXXV). 92. *Bálint Jankó: Bălin Jankó — Bălin Ianco* (347, k, e); 1852: Bálint Jankó kerekítésében (Kv. lt. Lázár cs.). 93. *Bálint Jankó pataka — Părău lui Balin Ianco* (348, p). 94. *Bálint Jankó útja — Drumu lui Balin Ianco* (349, ú). † *Bánffyné rétje;* 1688: Bánfiné rétje (rét, Kv. lt. Sándor és Kornis lt. 14. fiók. Fasc. XXXVI.). 95. *Bánffy-ódal: Bánffy sűrűje* (319, e; a név kihalóban). *Bányász János kertje alatt;* 1654: Bányász János kertje alatt (sz, Kv. lt. Bánffy A. Urb.). 96. *Barabás — Barabașu* (216, e, k); 1793: Barabás kerítése (Kv. lt. TFKSzP. 1793/5). 97. *Batyikónál: Viluknál — La Viluc* (237, k, e, sz; a névben a Bata család gúnyneve). 98. *Berek — Bercu* (82, rét, sz). *Birta;* 1844: Birta(lan) nevezetű helyen (MRELt). 99. *Blidár — Blidaru* (219, k, e, sz; a XVIII. században idecspatakiak települtek ide). 100. *Bakar: Bakari-legelő — Huci* (26, 1; több határrészből álló legelőterület összefoglaló neve); 1838: legeltettük marháinkat az un. Bokros helyen (Kv. lt. TFKSzP. 1838/174). 101. *Bakar útja: Csorda útja — Drumu de la Huci* (202, mezei ú). 102. *Bojgónál* (a Maros őrvénye). 103. *Bornemissza — Bornemisa* (418, e, a kászoni Bornemissza család hajdani tulajdona). 104. *Baras telke — Boroșteica* (220, sz, k). † *Bránvista;* 1814: Birtalányon levő Bránvistya (e, MRELt.). 105. *Buboreca* (372, hegy, k). † *Bugjás nyilban;* 1791: Bugjás nyílban (rét, Kv. lt. C. Urb. Conscr. VII/15). 106. *Buhar — Buhăru* (e, 1); 1833: Boár (MRELt. tanúvallatás). 107. *Buhar pataka — Părău Bhuărului* (417, p). † *Bulyában, Bulya oldalában;* 1714: Bulyában (sz), Bulya oldalában (k, Kv. lt. Macskási). 108. *Buta Kikka kútja* (274, kút, ra.). 109. *Büdes-kút — Bideșcut* (130, kút); 1732: Bides kút alja (Kv. lt. Kornis, 12 fiók, Fasc. 1). 110. *Büdes-kútnál — La Bideșcut* (131, k, sz); 1654: Büdeskút alatt (Bánffy A, Urb.). 111. *Bükki erdő — Pădurea Făgetului* (407, e); 1838: A falunak szabadon levő erdeje (Kv. lt. Dósa). 112. *Bükki Péterbánál — La Bükki Peter* (1, k, hajdani tulajdonosa után). 113. *Bükki Péter pataka — Părău lui Bükki Peter* (420, p). 114. *Bükki út — Drumu Făgetului* (411, ú). 115. *Bükkes laposa* (316, 1; havasi legelő egy része). 116. *Bükkpatak — Părău Făgetului* (411, p). 117. *Bükk szije — Marginea Făgetului* (410, az erdő széle). 118. *Cigányok kútja: Cigányok ösvénye — Fântâna țiganilor; Cărarea țiganilor* (200, kút ösvénnyel). 119. *Cigányoknál — La Țigani* (199, cigányok laktа fr, rét). 120—122. *Csemete kertnél — La pepinerie* (305, e). 123. *Csere* (lásd a Holtmarosiak cseréje, Hóra cseréje; a nagy kiterjedésű tölgyerdőt a holtmarosiak részére pajátították ki). 124. *Csere alatt — Sub Branițe* (287, k, sz). 125. *Csere mege — La Ceremeg* (176, k, sz); 1688: Csere mege (Kv. lt. Sándor). † *Csere oldal;* 1700: Csere oldalban (sz, Kv. lt. I. Bethlen); 1714: Csere oldal (e, ma Tölgyesoldal; Kv. lt Macskási). 126. *Csere-mege pataka — Părău de la Ceremeg* (177, p). 127. *Csere-mege útja — Drumu de la Ceremeg* (178, ú). 128. *Csere sorka: Hóra végébe — Colțul Horii* (282, e). 129. *Csere szije — Marginea Braniștei* (210, e). 130. *Csere teteje — Varful Braniștei* (211, e). 131. *Csere útja — Drumu Braniștei* (266, ú). 132. *Csere végibe: Hora végibe — La marginea Braniștei* (264, k, sz). 133. *Csihányos — Cihanios* (381, e; Zászpád alja része). 134. *Csihányos pataka — Părău Cihaniosului* (382, p). 135. *Csikuj berke — Bercu lui Gicui* (66, sz, k). 136. *Csikuj berke útja — Drumu Bercu lui Gicu* (67, ú). 137. *Csicsujak helye: Tyikujak hely — Chișbertu țiocanilor* (428, k, e; a Kisbérc része). 138. *Csonkánál — La cionca* (csonka: a Maros-kanyarok partjait védő, kővel megrakott vesszőnyalabok). 139. *Csanka-erdő* (324, e). 140. *Csarda útja: Bakor útja — Drumu Ciurzii* 202, ú). 141. *Csög János árka* (68, árok). 142. *Csurgó-ódal — Beluț* (149, k); 1785: Csorgó oldalon (OL. F 51, nr. 234). 143. *Csurgó-patak — Părău Ciurgăului* (392, p); 1833: Csorgó pataknál (MRELt). 144. *Dábricsnél — La Dabrici* (299, e, k, sz; a Kocsis család gúnyneve: Dábrics). 145. *Dali János kútja — Fântâna lui Dali Ianos* (182, kút). 146. *Dalik helye* (181, k). † *Déllő árka;* 1714: Délő Arkában (sz, Kv. lt. Macskási). † *Déllő árka mellett;* 1695: Déllő árka mellett (sz, Kv. lt. Toldalagi;

8 R VI., Fasc. LXXVI.). 147. *Dillő — Dileu* (276, sz, k); 1587: vőn Losonczi Bánfi Boldizsár... Moré Matthiatól egy rétet az Délőben (Bánffy lt. Fasc. II. nr. 15). 148. *Dillői istállóknál — In Dileu la grajduri* (277, ép, sz, k). 149. *Dillői tyúkfarmnál — In Dileu la ferma de găine* (278, sz, 1). 150. *Disznaji szónaknál: Pallónál — La luntra Disnăienilor: Punte de la Mureşu mare* (84, sz, palló). 151. *Disznaji gátnál — La leaşa Disnăienilor* (108, sz). 152. *Disznaji Marasnál: Nagy-Marasnál — La Mureşu Disnăienilor: La Mureşu Mare* (85, a folyó melletti sz); 1654: disznaji Maros mellett (Bánffy, Urb.). 153. *Disznaji út — Drumu de la Disnăieu* (83, ú). 154. *Damakas — Domocoş* (234, k, sz); 1833: Domokos (MRELt). 155. *Damakas cseréje — Braniştea Domocoşului* (235, e). 155/a. *Domokos lábja;* 1851: Domokos-lábja (sz, Kv. lt. Lázár). 156. *Dögkertnél — La degchert* (275, fr, k, sz). 157. *Dudujkosár — Duduicoşar* (208, 1); 1828: Dudujkosár (Kv. lt. Bornemisza. Fő osztály XXIX. C. Conscriptio 1824). 158. *Egeres — Eghereşu* (204, e). 159. *Égett — Arsuri* (215, 1). 160. *Epeifáknál — La eperfac* (80, k, sz; a Ref. Egyház ültette eperfákat már kivágták). 161. *Falkosznál — La Falcosu* (205, k, 1; az Olteanu család gúnyneve: Falcos). 162. *Falukerités — Cherechiteşu* (229, k, 1); 1824: Falukerittése (Kv. lt. Főosztály XXIX C. Conscripcio). 163. *Falukerités pataka — Părău Cherechiteşului* (230, p). † *Falu erdeje;* 1795: Falu erdeje (e, Kv. lt. Hatfaludi). † *Falu legelője;* 1767: Falu közlegelője (1, MRELt.). † *Falu rétje;* 1824: Falu Réttye az Árnyékfélben (rét, sz, Kv. lt. Bornemissza). 164. *Fartatás — Fărtătuş* (340, k, sz, gyü: fartat 'oldalra csúszik' a szekér vagy a szán). 165. *Fartatás pataka — Părău Fărtătuşului* (341, p). † *Fekete tanyánál;* 1735—40: Fekete tanyánál (sz, Kv. lt. Kornis 8 fiók, Fasc. XXI. nr. 29). † *Feljárónál;* 1791: Feljárónál (sz, Kv. lt. C. Urb. Consc. VII/15), 1795: Feljárónál (sz, Kv. lt. Hatfaludi). 166. *Felső-Bikákrétje — Ratu Taurilor din sus* (272, rét; 1962-ben kiosztották telkeknek). 167. *Felső-Sármás: Külső-Sármás — Sărmasu de sus* (326, k, l, e). 168. *Felső-Szüget — Lunca din sus* (96, sz, k); 1824: Felső Szigeten (Kv. lt. Bornemissza). 169. *Felső-Tatárhágó — Tătarhagău din sus* (221, k, sz). 170. *Felszeg — Capu satului din sus* (fr. a Ref. templomtól a Ruszi utcáig). 171. *Fickó: Erdőken — Fiţcău* (330, fr, e, sz, k; hasonló nevű pataknak és településnek összefoglaló neve; fickó 'fűzfasarj') 1654: Fyczkóban (Kv. lt. Bánffy, A. Urb.), 1864: Ficzkó (PFr). 172. *Fickó-csere — Braniştea Fiţcăului* (285, e). 173. *Fickó pataka — Părău Fiţcăului* (331, a Zászpádból eredő és a Marosba ömlő, mintegy 6 km hosszú p). 174. *Fickó útja — Drumu Fiţcăului* (288, ú). 175. *Fickó torkánál — La Podu morii* (86, e, k, ahol a patak a Malomárokba ömlött). 176. *Fislikó — Fişlico* (262, k; rn.). 177. *Fundus — Fundus* (180, k, sz). 178. *Fusznyika-hágó,* tréfásan: *Paszuj-hágó* (342, k, domb). 179. *Fűrésznél: Malomnál: Két-víz-között — La Joagăr: La moară: Intre două ape* (92, malom, rét; a gátert felszámolták). 180. *Ficfás — Salcaria* (412, e, 1; a Bükki-legelő része). 181. *Ficfás pataka — Părău Sălcăriei* (413, p). 182. *Gábor hegye: Hegy — Coasta lui Gabor* (k, régebb e, hegy). 183. *Ginszka — Ginsca* (421, e, k). 184. *Ginszka pataka — Părău Gânştii* (422, p). 185. *Gödrök — Gropi* (365, k, gyü); 1852: Gödrökben az urak kaszálója (Kv. lt. Lázár). † *Gödrök alatt;* 1700: Gödrök alatt a koltmarosi határon (sz, Kv. lt. I. Bethlen). 186. *Gödrök pataka: Talamé pataka — Părău Gropii* (366, p). 187. *Gödrök teteje — Vârfu Gropilor* (368, k). 188. *Gödrök útja — Drumu Gropilor* 367, ú). † *Gyilkos;* 1735—40: Gyilkosban (Kv. lt. Kornis), 1767: Gyilkos földek között (sz, MRELt.). 189. *Gyortyánas — Ghiortianoş* (206, e); 1700: Gyertyános (Kv. lt. I. Bethlen). 190. *Gyortyánas pataka — Părău Ghiortianosului* (207, p). † *Hiricó;* 1766: Hiritzó: Körtvélyes (e, k, sz, MRELt.). 191. *Hajduné rétje* (325, k). 192. *Halastónál — La Hălăştău* (268, rét, sz); 1688: Halastónál (Kv. lt. Kornis). 193. *Halastó pataka — Părău Hălăşteului* (269, p; a Fickó-patakba ömlik). 194. *Handrák helyinél — La Hăndreşti* (396, k; Handra csm.). 195. *Handrák pataka — Părău Hăndreştilor* (397, p). 196. *Határpatak — Părău de la hotaru Rusului* (51, p). 197. *Hegy,* lásd Gábor hegye. 198. *Hegymege — După Deal* (158, k, sz); 1715: Hegymegye (MRELt.). 199. *Hegymegye pataka — Părău după Deal* (160, p). 200. *Hegymege útja — Drumu după Deal* (159, ú). 201. *Hegymegi erdő — Pădurea după deal* (161, e). 202. *Henze — Hemzu* (384, k, 1). 203. *Henze pataka — Părău Hemzului* (385, p). 204. *Hótmarasiak cseréje — Braniştea Hotmureşenilor: Braniştea Horii* (284, e). 205. *Hótmarasi határszéj — La hotaru Hotmureşenilor* (k). 206. *Honvéd vágatja — Poiana lui Honved: Pădurea lui Punci* (166, k, e; Honvéd rn.). 207. *Hóra — Hora* (279, hegy, e, 1, sz). 208. *Hóra teteje — Vârvu Horii* (286, e); 1837: Hóra teteje. 209. *Hóra útja — Drumu de la Hora* (281, ú). 210. *Hargas fődek* (289, sz, k). † *Hosszú István mezeje;* 1762: Hosszú István mezeje (MRELt). 211. *Hosszú-fődek — Delniţe lungi* (133, sz). 212. *Huzák rétje — La Huzeşti*

(214), k, e); 1838: Huza réttyén (MRELt). 213. *Idecspataki határszéjek;* 1795: Idecspataki határszélyek (Kv. lt. Hatfaludi). 214. *Incék sáncaknál — Pârâu Intașilor* (248, árok). 215. *Iratvány — Cărbuniște* (231, k, sz); 1737: Iratvány nevü helyben (Görgényi). 216. *Iratvány pataka — Pârâu Cărbunești* (232, p). 217. *Istállóknál a sóskútnál — La grajdurile de la murătoare* (136, tér, sz, k). 218. *Jámbor Ferenc kertjénél* (a gödrökben) *— La grădina lui Iambor Ferenț de la gropi* (364. k. gyü). 219. *Jégveremnél — La ghețar* (195, ke; hajdan itt volt a mészárosok jégverme). 220. *Jegyző kertjénél — La grădina notarului* (105, ke). 221. *Juhpajtáknál — La saivan* (146. k, 1). 222. *Kádárak helye — La Cădărești lor* (313, e); 1808: Kádárak helye (MRELt). 223. *Kádárak kújta — Fântâna Cădărești lor (314, f)* † *Káminyi hurka;* 1617: Káminyi hurka (MNM, Bánffy). † *Kaliba-oldal;* 1695—1557: Kaliba oldalon (sz, Kv. lt. Toldalagi, *8*, R VI., Fasc. LXXVI., 1700). † *Kazányoknál;* 1824: Kazányoknál (k, Kv. lt. Bornemissza). 224. *Kánás — Calnaș* (125, sz); 1714: Kánás (Kv. lt. Jósika), 1864: a Kánás nevü dülö nevét veszi egy kis patakocskáról (PFr.). 225. *Kánás-pataka — Pârâu Calnașului* (127, ú). 226. *Kánás útja — Drumu Calnașului* (127, ú). 227. *Kancás-rét — Contaș* (317, e, l; a Koncz család egykori tulajdona). † *Kelemen-rét;* 1638: Kelemen rét (Kv. lt. Sándor és kornis 14 fiók). 228. *Kenderáztatónál* (a kenderáztatók neve). 229. *Kendernyilak: Vackarfánál* (81, sz). † *Kenderszer;* 1714: Kender szerben (sz, KV. lt. Macskási). 230. *Kerek-berek — Cherecberec* (179, k). 231. *Keringóben — La cheringheu* (118, sz, k; a Maros hajdani kanyargós ágának helye); 1791: Keringöben (Kv. lt. C. Urb. Consc. VII., 15). 232. *Keringő útja — Drumu Cheringheului* (119, ú). Kertek alatt; 1756: Kertek alatt (sz, Kv. lt. Jósika). 233. *Kert megett — După grădini* (141, sz). 234. *Kertmege útja — Drumu după grădini* (141/a, ú). 235. *Keskeny-sarok — Cheșchenișaroc* (424, e); 1827: Keskenysarok az allodiális erdő (Kv, lt. Dósa). 236. *Két-nyirmező-között — Intre două poieni* (374, k). † *Kétvizközt;* 1735—1740: Kocsis András berke a két viz közt (k, Kv. lt. Kornis). 237. *Kicsi-Buhar — Buharu mic* (416, e, 1). 238. *Kicsi-gátnál — La leasă mic* (91. árok; ezen volt a hajdani malom gátja). 239. *Kicsi-gát tanyája — Toneagu de la leasa mică* (89, árok). 240. *Kicsi-hegy — Deluțu* (148, k, sz; a Gábor-hegy része). 241. *Kicsi-Körties — Hiritva cel mic* (306, k, e). 242. *Kicsi-Körties pataka — Pârâu Hiritvei mici* (303, p). 243. *Kicsi-Kubik — Cubicu cel mic* (100, árok, k). 244. *Kicsi-Kubik hidja — Podu Cubucului mic* (101, hid). 245. *Kicsi-Maras: Régi malamárok — Mureșu cel mic* (88, feltöltödött hajdani malomárok). 246. *Kicsi-Maras hidja — Podu Mureșului cel mic* (87, tönkrement). 247. *Kicsi-Szűcs Péter — Suciu Petru cel mic* (228, e, 1); 1828: Szücs Péter (Kv, lt. Bornemissza). 248. *Kicsi-Szüget — Lunca mică* (97, sz). 249. *Kicsi-Vicabérc — Vițabertu cel mic* (423, hegy, k). 250. *Kicsi-Zászpád: Küs-Ászpád — Zaspadu mic* (388, hegy, e). 251. *Kicsi-Zászpád gödre: Küs-Ászpád gödre — Groapa Zăspadului cel mic* (389, e). † *Kocsis András berke:* 1735—1740: Kocsis András berke a két viz közt (k, Kv. lt. Kornis). 252. *Kondász hányása* (302, e). 253. *Korhány ~ Karhány — Corhan* (151, hegy, k, sz); 1795: Korhány. 254. *Karhány kútja — Fântâna Corhanului* (153, f). 255. *Karhány ódala — Coasta Corhanului* (153, k, gyü). 256. *Karhány pataka — Pârâu Corhanului* (154, p); 1795: Korhány patakja torkában (Kv. lt. Hatfaludi). 257. *Karhány-sorka — Colțu Corhanului* (156, e). 248. *Karhány teteje — Vârvu Corhanului* (155, e, k). 259. *Kosztánál — La Costinești* (398, 1, k; Kosztán szn.). 260. *Kováta — Covata* (209, 1). 261. *Kökinyág — Chichineag* (115, sz, k). 262. *Körties — Hiritva* (306—307, 1. Kicsi-Körties, Nagy-Körties, k, e, I); 1744: Az Körtvélyesben ... vagyon egy darab iratvány rét (Kv lt. Jósika Hitb.). 263. *Körties cseréje — Braniștea Hiritvei* (310, e). 264. *Körties lapassa* (309, e). 265. *Kövecses — Picriș* (273, sz, k): 1795: Követses útban (Kv. lt. Hatfaludi), 1654: Kyvicses ut alatt (sz, Kv. lt. Bánffy A. Urb.). † *Közbelső Nyirmező* 1795: Közbelsö Nyir-mező (k, K, lt. Hatfaludi). 266. *Községi Csereerdő — Pădurea comunală* (370, e). † *Krucsa, Krucsában;* 1791: Krutsában (sz, Kv. lt. C. Urb. Consc. VII/15). 267. *Kukumbérc — Cucumberțu* (343/a, hegy, k). 268. *Kusztura — Custura* (425, e, k, a magyarói románok 17. sz. végi irtásföldje). 269. *Kusztura pataka — Pârâu Custurii* (426, p). 270. *Kusztura úttya — Drumu Custurii* (433, ú). 271. *Külső-Sármás: Felső-Sármás — Sărmașu din Sus* (346, k, e, 1). 272. *Küsbérc — Chișberțu* (429, hegy, k, e.); 1806: Kisbércen (Kv. lt. Bornemissza 12). 273. *Küsbérci juhpajtánál — La salvanu de la Chișberțu* (431, k). 274. *Küsbérc pataka — Pârâu Chișberțului* (430, p). 275. *Küshajtás — Chișhaltașu* (171, e, k); 1835: Kishajtás (Kv. lt. Bornemissza). 276. *Küsbérc úttya — Drumu Chișberțului* (432, ú). 277. *Küsmál — Mealu Mic* (185, sz, k, gyü); 1814: Kismálon (MRLt.). 278. *Küsmál úttya — Drumu Mealului Mic* (185/a ú). 279. *Küs-Magyarós — Chișmaghiaroșu* (167, e, k, sz); 1806: Kis magyarós (Kv.

lt. Bornemissza). 280. *Küs-Magyarós cseréje — Braniştea Chişmaghiaroşului* (168, e). 281. *Küs-Magyarós pataka — Pârău Chişmaghiaroşului* (170, ú). † *Küs-Nyirmező;* 1714: Küs Nyirmezön (k, Kv. lt. Macskási). 283. *Labanckűné — La Lobontiu* (369, k); 1837: Labantz könél (MRELt.). † *Lábba,* 18. sz. vége: Lábba (sz, MNM, Bánffy). 284. *Lapas* (378. k); 1833: Laposan (MRELt.). 285. *Lapujas — Lapuioş* (162, k). 286. *Lapujas pataka — Pârău Lăpuiaşului* (163, p). 287. *Lapujas-tető — Vârvu Lăpuiaşului* (164, e, k). 188. *Lapujas út — Drumu Lăpuiaşului* (165, ú). 189. *Láz — Lazu* (217, e, l). 290. *Láz pataka — Pârău Lazului* (218, p). 291. *Lében háza — La Leban* (63, rét, sz); 1824: Lében házánál (Kv. lt. Bornemissza). 292. *Lében-háza úttya — Drumu de la Leban* (64, ú). † *Lejáró;* 1695—1757: Lejárón (sz, Kv. lt. Toldalagi). 293. *Liváda — Livada* (109, sz, k, gyü). 294. *Liváda úttya — Drumu Livezii* (110, ú). † *Lóferesztő;* 1692—1722: Ló feresztön alól (sz, Görgényi). 295. *Lóré ~ Lóre ~ Lóri* (lll, k); 1826: Ló révben (R. Akad. Kt. Mss Hung. 27 sz.). † *Lugos kert;* 1654: Lugos kert (Kv. lt. Bánffy). † *Magyaró-patak;* 1685: Magyaró-patak (OL. Bánffy), 1735—1753: Magyaro pataka (f, Kv. lt. Kornis). 296. *Malam ösvénye — Cărarea morii* (94, ösvény a Malomárok baloldalán). 297. *Mál — Meal* (182, sz, k, gyü. A Nagy- és Kis-Mál gyűjtőneve); 1695—1753: Málomban (Kv. lt. Toldalagi), 1864: Mál (PFr.), 1700: Málomnál (sz, Kv. lt. Bethlen). 298. *Malam ösvénye — Cărarea morii* (95, ösvény a Fickó-patak balpartján). 299. *Malam úttya — Drumu morii* (62, ú). 300. *Masinánál — La maşină* — (266, sz, gőzgéppel itt dolgozták fel a fát). 301. *Meleg-ódal — Melegodal* (352, k). 302. *Meleg-ódal úttya — Drumu de la Melegodal* (353, ú). † *Mentő vára;* 1319: Castellanus de Menteu, 1364: Castrum Mentev; Waralja, 1494: Castrum Menthew (Varjú: Okl. I., 225—268: Iványi: Okl. II, 342; Csánki V., 675), 1553: Mentheo warallya (Kv. lt. Bánffy), 1569: praedium Mentheovarallya (sz, k, Kv. lt. Bánffy). † *Meritő alatt;* 1695—1757: Meritő alatt való szigetben (sz. Kv. lt. Toldalagi). 303. *Mester réttye — Meşterâţa* (320, k). 304. *Mihesség — Meleşug* (175, sz, k); 1714: Mélyeségben (Kv. lt. Jósika). 305. *Mihesség pataka — Pârău Meleşugului* (174, p). 306. *Mipatak — Mipotoc* (246, p); 1735—1740: Mély patakra megyen véggel (Kv. lt. Kornis). 307. *Mipataknál — La Mipotoc* (247, k, sz). 308. *Mocsárékná — La Mociaru* (267, k, sz); 1795: Mocsárban (Kv. lt. Hatfaludi). 309. *Móriska árka — Gârla Moriştii* (193, árok). 310. *Móriska gáttyánál — La leaşa de la Morişca* (194, tér). 311. *Móriskánál: Groszman malmánál— La Morişcă: La moara lui Grosman* (191, malom, tér, kert.). 312. *Móriska úttya — Drumu de la Morişca* (192, ú). 313. *Mortánál — La Morta* (184, k, a Gábor hegye északi lejtője; Morta: a Bíró család ragadványneve). 314. *Nagy-Ászpád — Zăspadu Mare* (400, 1230 m magas hegy, k). 315. *Nagy-Buhar — Buharu Mare* (414, e, l, Bükknek a folytatása). † *Nagy-Bikk;* 1824: Nagy Bikkben (e, Kv. lt. Bornemissza). 316. *Nagy-Gátnál — La Leasa Mare* (árok, gát). 317. *Nagy-Gátnál a Csonkán — La Cionca de la Leasa Mare* (73, tönkrement gát). 318. *Nagy-Gáton felül: Nagy-Gát tanyája — De la Leasa Mare in sus: Toneagu de la Leasa Mare* (75, árok, sz, k). 319. *Nagy-Gát úttya — Drumu de la Leasa Mare* (76, ú). 320. *Nagy-Harmadiknál* (79, a malomárok mélyebb helye). 321. *Nagy-Körties — Hirţva Mare* (307, e). 322. *Nagy-Körties pataka — Pârău Hirţva Mare* (308, p). 323. *Nagy-Mál — Mealu Mare* (187, sz, k, gyü). 324. *Nagy-Mál teteje — Vârvu Mealului Mare* (186, gyü). 325. *Nagy-Mál úttya — Drumu Mealului Mare* (188, ú). 326. *Nagy-Malamnál: Disznajói Marasnál* (85, folyóvíz). 327. *Nagy-Maras higgyánál: Pallónál — La podu cel mare de la Mureşu Mare: La punte de la Mureşu Mare* (184, függőhíd). 328. *Nagy-Marasan innen* (84, sz, k, sziget); 1745: Nagy Maroson innen (MNM, Bánffy cs. lt.). 329. *Nagy-Nyilak — Nilari Mare* (322, e); 1826: Nyilakba (R. Akad. kt. Mass. Hung. 27 sz.). 330. *Nagy Patak — Pârău Mare* (327, p). 331. *Nagy-rét — Rătu Mare* (139, rét); 1791: Nagyrétben (Kv. lt. Urb. Conscr. VII/17). 332. *Nagy-Rét úttya — Drumu Râtului Mare* (140, ú). 333. *Nagy Szűcs Péter — Suciu Petru Mare* (226, e, l); 1824: Nagy Szücs Péter (Kv. lt. Bornemissza), 1864: Szöts Péter nevü dülö egy régebb elhalt emberről neveztetik így, ki ott a bokrokban magának irtogatott. 334. *Nagy Szűcs Péter pataka — Pârău lui Suciu Petru Mare* (227, p). 335. *Nalációban — La Nalaţi* (157, e). 336. *Naraj — Noroi* (379, e, l, vizenyös hely). 337. *Naraj pataka — Pârău Noroiului* (380, p). † *Nemes hely;* 1654: Nemes helyre véggel menő szántóföld (Kv. lt. Bánffy). 338. *Nyárfáknál — La plopiş* (116, sz). † *Nyáros-oldal;* 17. sz. vége: Nyaros oldalban (sz, MNM, Bánffy). 339. *Nyekáz Petru kúttya — Fântâna de la Cionca* (147, f; Nyekáz: Cionca Petru gúnyneve). 140. *Nyerges — Niergeşu* (350, k, e). 141. *Nyerges pataka — Pârău Niergeşului* (298, p). 342. *Nyires — Mestecăniş* (298, k, e). 343. *Nyires ódala — Coasta Mestecănişului* (297, k). 344. *Nyirmező — Poiana* (77, k. lásd Alsó- és Felsö-Nyirmező); 1654: Nyir mezön egy rét

(Kv. lt. Bánffy). 345. *Nyirmező pataka — Pârău Poienii* (336, p). 346. *Nyirmező úttya — Drumu poienii* (337, ú). 347. *Nyugóhej — Hodin* (383, k, l). 348. *Oláh-ódal — Coasta Birtălanului* (241, k, sz); 1737; Oláholdal (görgényi); 1864: Olá(h) oldal megett nevü dülöben (PFr.). 349. *Oláh-ódal cseréje — Braniştea Birtălanului* (242, e). 350. *Oláh-ódal higgya — Podu de la Birtălanului* (336, híd). 351. *Oláh-ódal-mege teteje — Vârvu după Birtălan* (339, k). 352. *Oláh-ódal-megett — Birtălan* (337, fr. sz, k, gyü); 1836: Oláh oldal megett (Kv. lt. TFKSzP). 353. *Oláh-ódal-mege pataka — Pârău de la Birtălan* (338, p). 354. *Oláh-ódal pataka — Pârău de la Olaoldal* (239, p); 1835: Oláh oldal patak (Kv. lt. Lázár). 355. *Oláhódal teteje — Vârvu Birtălanului* (238, k). 356. *Oláh-ódal úttya — Drumu de la Olaoldal* (240, ú). 357. *Oláh-porgolát — Porgolat* (243, k, sz); 1688: Oláh porgolátban (Kv. lt. Sándor). 359. *Oláh-porgolát pataka — Pârău Porgolatului* (244, p). 359. *Oláh-porgolát úttya — Drumu Porgolatului* (245, ú). † *Oláh torokban;* 1688: Oláh torokban (k, Kv. lt. Sándor). † *Oltovány;* 1814: Oltovány (sz, MRELt.). † *Oroszi-bérc;* 1767: Oroszi Bértz (e, MRElt.). 1808: Oroszfalvi Bértz (e, MReLt).) † *Oroszi-határ:* 1737: Oroszi határ (Görgényi). 360. *Orosz-pad — Podireu Ruşilor* (270, sz, k); 1688: Oroszpad alatt (Kv. lt. Sándor). 361. *Orosz-pad végiben — Capu Podireului (*271, sz, k). 362. *Osztó-nyilak — Niheri* (138, sz); 1875: Osztónyil (MRELt.). 363. *Paklan-bérc — Poclonbertu* (261; alacsony fensik, sz, k, szö); 1723: Kaplon Bértze (MRELt.). 364. *Paklan-bérc ódalában — La coasta Poclonberţului* (264, szö). 365. *Paklan-bérc úttya — Drumu Poclonberţului* (260, hegyi ú). 366. *Parandan — La Prundiş* (249, k). 367. *Pallónál: Pallónál a Nagy-híd mellett — La Punte de lângă Podu Mare* (39, palló, tér). 368. *Pallonál a téglagyárnál — La Punte de la teglărie* (254, palló, sz). 369. *Pál réttye — Paráta* (233, k, sz); 1833: Pál réttye (Kv. lt. Kornis). 370. *Pap réttye — Popráta* (291, k, sz). 371. *Pap réttye alatt* (290, sz, k). 372. *Petrósza — Pietroasa (212, e).* † *Pojana Csikoului;* 1757: *Pojana Csikoului* (k, Kv. lt. Toldalagi). 373. *Puszta — Pusta* (190, ke, k). † *Puszta malomnál;* 1791: Puszta Malomnál (Kv. lt. C. Urb. Conscr.), 1814: Puszta Malomnál (sz, MRELt.). † *Puszta szőlő láb alatt;* 1695—1757: Puszta szölö láb alatt (sz, Kv. lt. Toldalagi). † *Pusztaszőlő pataka;* 1723: Puszta Szölöpataka (Kv. lt. Kornis). † *Pusztavár;* 1685: Pusztavár (OL. Bánffy), 1714: Pusztavárnál (Kv. lt. Macskási). 374. *Püpücske — Pipicica* (123, sz); 1692—1722: Pipiske alatt (Görgényi). 375). *Püpücske úttya — Drumu de la Pipcica* (117, ú). 376. *Régi magyar temetőnél — La cimitiru vechi unguresc (*142, egy részében román temetőt nyitottak). 377. *Régi malamnál — La moara veche* (65, sz, k). 378. *Régi-Marasnál — La Mureşu veche* (77, sz, k). 379. *Régi román temetőnél: Csocsujaknál — La cimitiru veche românesc* (145, ke). 380. *Régi román templomnál: Görögkatolikus templomnál — La biserica veche de pe pârău* (144, ke). 381. *Regi tőtőhej* (78, árok, régebb itt töltötték meg a hordókat, légelyeket). † *Ket szélben;* 18. sz. vége: Réth szélben (sz, MNM. Bánffy). 382. *Rozsdás-tó — Raşdaştău* (121, árok). 383. *Rudolf táblája — Tabla lui Rudolf* (315, e, Rudolf trónörökös ide járt vadászni). 384. *Sáncok — Şanţuri* (292, k, sz, hepehupás hegyoldal). 385. *Sáncok megett — Dupá Şanţuri* (296, k); 1826: Sáncz megett (RAkad. Kt. Miss. Hung.). 386. *Sancok ódalában — La coasta Şanţului* (294, k). 387. *Sáncok teteje — Vârvu Şanţurilor* (295, k). 388. *Sáncok úttya — Drumu Şanţurilor* (293, ú). 389. *Sármas — Şărmaş* (78, 100: Alsó és Felső-Sármás); 1824: Sármáson (Kv. lt. Bornemissza). 390. *Sármás higgya — Podu Şărmaşului* (328, Fickó patakán Sármás felé vezető híd). 391. *Sarmási juhpajtánál — La salvanu de la Şărmaş* (358, k). 392. *Sarmás lejtője — Hagău Şărmaşului* (329, ú). 393. *Sármás pataka — Pârău Şarmaşului* (360, p). 394. *Sármás úttya — Drumu Şărmasului* (361, ú). † *Solymosi iratványa;* 1791: Solymosi iratványa (Kv. lt. C. Urb. Conscr.). 396. *Sós — Şoşu* (354, k, gyü); 1735—1740: Sós nevü hely (Kv. lt. Kornis). 396. *Sóskúti-fődek — Delniţele de la Murătoare* (134, sz). 397. *Sóskúti istállóknál — Grajdurile de la Murătoare* (136, ép, tér, k, sz). 398. *Sóskút: Sóskútnál — La Murătoare* (135, kút, tér, a falu lakói minden pénteken innen hordták a vizet, a fedett kútnak öre volt); 1864: Sóskút határrész (PFr.). 399. *Sós pataka — Pârău Soşului* (355, p). 400. *Sós úttya — Drumu Şoşului* (356, 401. *Suvadás — Rupturi* (198, k). 402. *Szénafüvek — Fânaţe* (a havasi kaszálók összefoglaló neve); 1851: Szénafüvek (OL. Magyaró). 403. *Szikrajuka — Sicraiuca* (359, k, l). 404. *Szilfában — Da la corhan din jos* (124, sz, k); 1714: Szilfánál (Kv. lt. Jósika, Bethlen). † *Szőlő oldal;* 1735—1740: Szölö oldalban (sz, Kv. lt. Kornis). † *Szőlő pataka;* 1795: Szölö pataka mellett (sz, Kv. lt. Hatfaludi). 405. *Szurdok — La Surduc* (256, sz, k, a Poklon-bérc keleti, meredek oldala); 1654: Szurdokban (Kv. lt. Kilibi). 406. *Szurdok ódalu — Coasta Surducului* (257, k, gy). *Szüget* (lásd Alsó-, Felső-, Kicsi-Szüget); 1654: Szigetben (Kv. lt.

Bánffy). 408. *Tábla — Tablă* (129, sz). 409. *Tábla úttya — Drumu Tablei* (128, ú). 410. *Talamé — Tolomeu* (363, k, e). 411. *Tanarak — Tanaroc* (104, ke); 1824: Tanarokban (KV. lt. Bornemissza). 412. *Tatárhágó — Tătarhagău* (lásd Alsó- és Felső-Tatárhágó); 1835: Tatár hágó (Kv. lt. TEKFSzP.). 413. *Tatárhágó cseréje — Braniștea Tătarhagăului* (223, e, l). 414. *Tatárhágó pataka — Pârău Tătarhagăului* (224, p). 415. *Tatárhágó teteje — Vârvu Tătarhagăului* (225, k). 416. *Tatárhágó úttya — Drumu Tătarhagăului* (203, ú). † *Téglacsűrnél;* 1654: Tégla csűr alatt (sz, Kv. lt. Bánffy), 1714: Tégla Csűrnél (Kv. lt. Macskási). 417. *Téglagyárnál — La Teglărie* (255, téglavetőhely). 418. *Tekenyős — Techenieș* (252, sz, k); 1737: Tekenös földek végiben (Görgényi). 419. *Tekenyős úttya — Drumu Techenieșului* (253, ú). 420. *Temető pataka: Templom pataka — Pârău Cimitirului* (22, p); 1788: Temető patakjától lefelé (MRELt.). 421. *Temető-patak hiqgya — Podu Pârău Cimitirului* (102). † *Toldalagi sánc;* 1791: Toldalagi sántzán alóll (k, KV. lt. C. Urb. Conscr.). 422. *Tölgyes-ódal — Braniștea lungă* (213, e). 423. *Tölgyes-ódal cseréje — Braniștea lungă* (122, e); 1714: Csere oldalon (Kv. lt. Jósika). 424. *Tölgyes-ódal pataka — Pârău Braniștei lungi* (173, p). 425. *Tutajkikötőnél — Locu de legat plute* (k, sz). 426. *Új-dögkert — Grădina mortăciunii* (280). † *Urak osztó rétiben;* 1767: Urak osztó rétiben (k, MRELt.). 427. *Ülepitőnél — La baza de stocare a dijeților* (140, sz, k). 428. *Vackorfánál — La pere* (117, sz). 429. *Vackorfánál kendernyilak* (81, sz). 430. *Vadaskert — La Vodoșchert* (196, k); 1654: Vadkert (Kv. Lt. Bánffy). 431. *Vadaskertnél a suvadásnál — La Rupturi de la Vodoșchert* (173, árok). 432. *Vajda János pajtájánál — La grajdu lui Vaida Ianoș* (358, k). 433. *Vajdájék kerekitése* (391, k). 434. *Vajda-nyires — La Voideștilor* (321, e). 435. *Vájuk — Troci* (236, l, itatóhely). 436. *Vájus út — Drumu la Troci* (304, ú). 437. *Vancsa — Oancea* (l, k, sz); 1810 Vontsa (MRELt.). 438. *Vancsa erdeje — Oancei pădure* (312, e). 439. *Vancsa úttya — Drumu de la Oancea* (311/a, ú). 440. *Várfok-tető* (323, e). † *Vargasziget;* 1628: Varga sziget (Kv. lt. Toldalagi). 441. *Várkert rámpája — Rampu din sus* (106, vasúti átjáró). 442. *Vasta — Vașta* (70, sz, k); 1714: Vastában (Kv. lt. Macskási). 443. *Vasta árka — Gârla de la Vașta* (69, árok, k). 444. *Vasút ódala — Coasta căilor ferate* (a vasúti töltés két oldala). † *Veres árok;* 1754: Veres árokban (sz, Kv. lt. Kornis). 435. *Vica-bérc — Vițaberțu* (343, k); 1824: Vicza Bérczen (Kv. lt. Bornemissza). 446. *Vica-bérc pataka — Pârău Vițaberțului* (344, p). † *Vig Máté hidjánál;* 1772: Vig Máté bidgyánál (irtás, MNM, Bánffy). 447. *Virginásoknál — La Virginășești* (sz, k). 448. *Záportartóknál: Nagy-Gátnál* (a Nagy-Gát zsilipe). 449. *Zászpád* (lásd Aszpád); 1791: Zászpád (Kv. lt. C. Urb. Conscr.). 450. *Zászpád barlangja: Zászpád kúttya — Bârlogu Zăspadului* (a sziklafal kis barlangja, a közepén lévő tálszerű mélyedésbe víz csepeg). 451. *Zászpád csórgója — Ciurgău Zăspadului* (405, f). 452. *Zászpád csűrje — Șura Zăspadului* (402, a hegyoldalból meredeken, csűrszerűen kiemelkedő fehérszürke sziklás rész). 453. *Zászpád nyaka — Grumazu Zăspadului* (e, szikla). 454. *Zászpád ódala — Coasta Zăspadului* (403, e). 455. *Zászpád teteje — Vârvu Zăspadului* (400). 456. *Zászpád úttya — Drumu Zăspadului* (406, ú). 457. *Zsidó háznál — La casa jidanului* (a század elején itt lakott az a zsidó kereskedő, aki felvásárolta a kitermelt fát, 415, e). 458. *Zsigmond Samu kalibájánál* (183, k). 459. *Zsirkán kúttya — Jircancut* (264, f). 460. *Zsirkán kúttyánál — La Jircancut* (265, fr. sz, k).

PALKÓ ATTILA

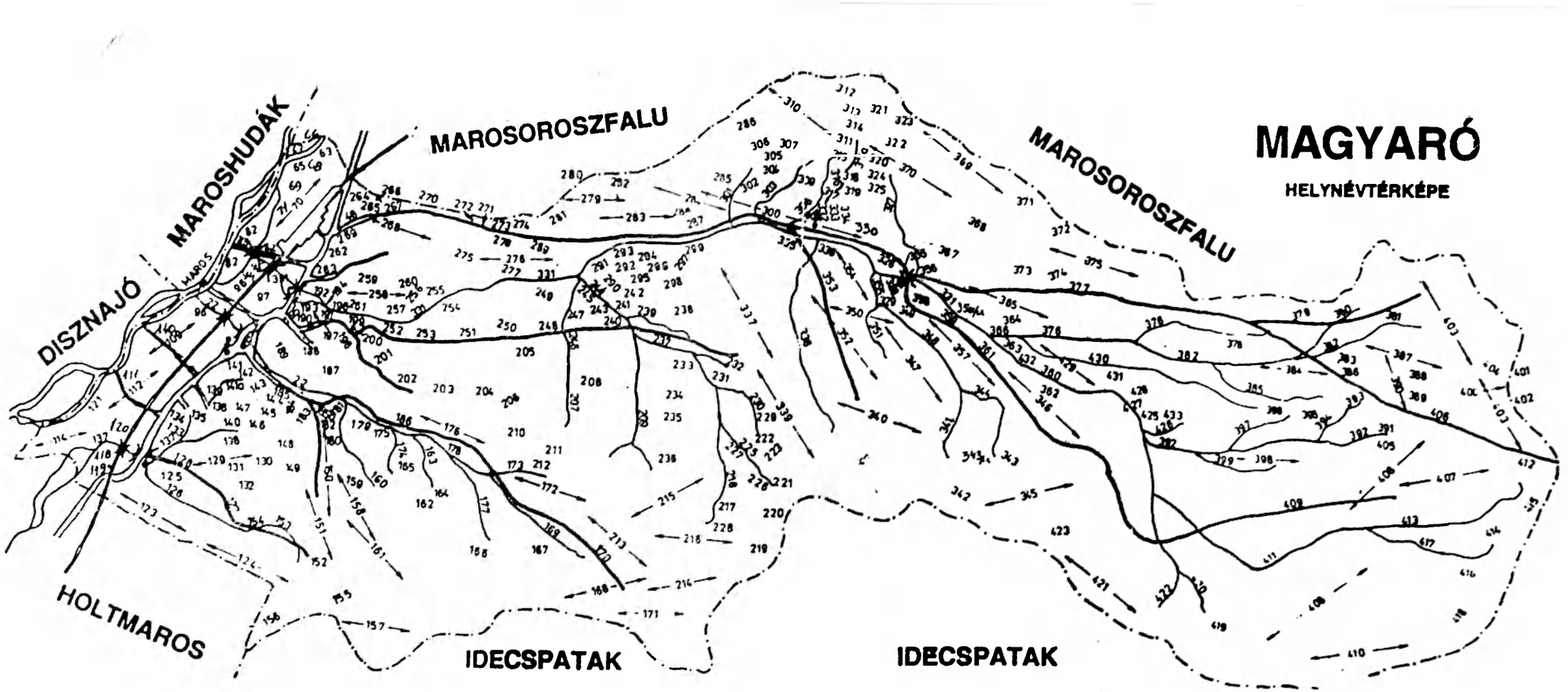
MAGYARÓ
HELYNÉVTÉRKÉPE
MAROSHUDÁK
MAROSOROSZFALU
MAROSOROSZFALU
DISZNAJÓ
MAROS
HOLTMAROS
IDECSPATAK
IDECSPATAK

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

XLI. évf. 1997. 1. szám

SZEMLE

KUSZÁLIK PÉTER, Erdélyi hírlapok és folyóiratok 1940—1989. Teleki László alapítvány. Közép-Európai Intézet, Budapest, 1996 261 l., Kisebbségi Adattár VI.

György Lajos ismerte fel elsőként az 1920-as évek elején, hogy a Romániához kapcsolt területek magyar sajtója külön rendszerezést és nyilvántartást igényel. A világháborút követően a romániai magyarság önszerveződése folyamán lapok és folyóiratok tucatjai jelentek meg, jó részük kis példányszámban és igen rövid ideig, úgyhogy alig maradt fenn belőlük hírmondó. Ráadásul a nyomdákat már nem kötelezte a magyar sajtótörvény kötelespéldány-rendszere, a hasonló román törvény csak 1923. január 1-től lépett életbe. A legtöbb időszaki sajtótermékét már ekkor a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár gyüjtötte be, amelynek még vezető munkatársa volt Gyalui Farkas. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára, a mai Országos Széchényi Könyvtár elődjében csak üggyel-bajjal sikerült eljuttatni egy-egy lapsorozatot. A bukaresti könyvtárak többnyire csak a köteles példányokat iktatták állományukba (ha eljutottak odáig). Ilyen körülmények között György Lajos kénytelen volt megelégedni azzal, hogy a hatalomváltozás utáni első öt év periodikus sajtótermékeinek legalább a címét, megjelenési helyét, vezető szerkesztőjét és az évfolyamok számát — néhol dátumát — regisztrálja. Így készült el *A romániai magyar időszaki sajtó öt esztendeje (1919—1923)* című, 1924-ben megjelent 21 lapos kis bibliográfia. Ebben hét szakcsoportba sorolva 330 sajtótermék címét sorolja fel, köztük 104 időközben meg is szűnt, 87 volt az 1919 előtt is megjelent periodikák száma. Messze Kolozsvár vezetett 113 címmel, utána Temesvár (42), Nagyvárad (36), Arad (25) és Marosvásárhely (20) következett. Több esetben adatai hiányosak, közvetett forrásból származnak. Így is nem egy lap esetében az egyetlen híradást képezi ez a könyvészet.

György Lajos a maga számos elfoglaltsága mellett nem vállalhatta a sajtóbibliográfia-szerkesztés egész embert követelő munkakörét a következő évekre is. Úgyhogy az Egyetemi Könyvtár egyik tisztviselőjét, Monoki Istvánt kérte fel a címjegyzék további bővítésére és periodikus megjelentetésére. Monoki — miközben a teljes anyag feldolgozására készült — 1936-ban közzétette az Erdélyi Tudományos Füzetek 90. számaként a *Romániában az 1935. évben megjelent román—magyar és magyar időszaki sajtótermékek címjegyzékét*. Ő most egyetlen évre 300 periodikát vett nyilvántartásba. Lényeges újítása, hogy az egész anyagot betűrendben közli, s szakok szerinti mutatót és megjelenési helységnév jegyzéket is csatol hozzá. Monoki kitartó munkával az 1930-as évek végéig összeállította az 1919-től kezdődő — a lehetőségekhez képest teljes — sajtóbibliográfiát. Aztán az 1940. augusztus 30-i bécsi döntésig kiegészítve anyagát 1941-ben az Országos Széchényi Könyvtár kiadásában tette közzé: *A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt 1919—1940* címmel. A XI + 267 lapos ritka értékű könyvészet a cím akkoriban hangzatos megfogalmazása miatt utóbb a romániai könyvtárak jó részében zárolt anyagnak számított. 1260 lap adatait dolgozza fel. Ahol tudja, György Lajos füzetének az adatsorát is gazdagítja, pontosítja. Megmarad a betűrendes felsorolásnál, s csatol a végére szakbeosztásos és földrajzi mutatót, sőt névjegyzéket is. Most is Kolozsvár vezet 457 sajtótermékkel, utána Temesvár (212), Nagyvárad (147), Arad (126), Marosvásárhely (93) következik. Bukarest már 76 címmel szerepel. Az egyes lapoknál pontos címet, helységnevet, megjelenési időtartam-jelzést és szerkesztő felsorolást ad. „Ami bibliográfiám teljességét illeti, itt is elmondhatjuk, hogy semmi tökéletes nincs a világon, de annál kevésbé lehet tökéletes egy bibliográfia, különösképpen az időszaki sajtó bibliográfiája" — ál-

lapítja meg. Mégis az azóta eltelt évtizedekben Monoki munkája mércének számított. A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon szerkesztésénél alapeszközként használtuk, néha adatai egyedüli forrást jelentettek egy-egy lapra vonatkozóan.

A szakkörökben fogalommá vált „Monoki" folytatása már évtizedek óta vállalkozóra, szakemberre várt. Különösen a lexikonszerkesztés folyamán többször is történt ilyen irányú kezdeményezés, de hiányzott hozzá a lelkes vállalkozó. Ráadásul a megjelentetés lehetősége is kérdésesnek látszott. Aztán az újabb történelmi fordulat, 1989 decembere után magától adódott a korszakhatár. S az 1990-es évek elején akadt vállalkozó is, bár nem könyvtáros vagy bölcsész, hanem mérnökember, a marosvásárhelyi Kuszálik Péter személyében. (Mellesleg Monoki is matematikatanár volt!) Különböző ösztöndíjak és alapítványok támogatásával három év (1992—1995) alatt a modern számítógépes lehetőségeket felhasználva elkészítette a bécsi döntés utáni közel félszázad erdélyi sajtóbibliográfiáját. E mű jelentősége kétségtelenül a Monokiéhoz mérhető.

A szülők emlékének dedikált kötet rövid, szellemes előszava után újításként „Sajtótörténeti kronológia" következik. 1940. május 18-tól 1989. december 23-ig több mint másfélszáz olyan dátumot sorol fel, amelyeken a sajtó életét befolyásoló események történtek, intézkedések születtek. Ezek többségét valamelyik lap híradásából veszi át, s megkíméli a jövőbeli kutatót egy-egy változás magyarázatának a keresésétől, vagy valamelyik rendelet keltezésének, számának az időt rabló azonosításától. E dátumok tulajdonképpen egy jövőbeli sajtótörténet vázát képezik.

„Az erdélyi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája" címet viselő világosan tagolt 11 lapos bevezető és tájékoztató mondja el mindazt a kötetről, amit a használónak tudnia kell. Egyben felsorolja azokat a problémákat, határeseteket, amelyek egy ilyen könyvészet összeállítása folyamán felmerülnek. A rövidítések listáját követi a 690 tételes betűrendes címjegyzék és a szakirodalom felsorolása. A további részeket a mutatók főcím alá sorolhatjuk: Román—magyar helynévszótár, Szakbeosztásos mutató, Kiadási hely szerinti címmutató, Román, német és szerb nyelvű társlapok, testvérlapok mutatója, Névmutató.

A kötet az 1940. augusztus 31—1989. december 22. között a Monoki által is számításba vett 1938-as romániai határokon belül megjelent magyar vagy magyar és más nyelvű hírlapokat, folyóiratokat valamint alkalmi lapokat dolgozza fel. Alapforrásként a két leggazdagabb gyűjteményt, a Kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtárét és az Országos Széchényi Könyvtárét használta fel, de Bukarest és Kolozsvár akadémiai könyvtáraiban, más városok megyei, múzeumi, egyházi gyűjteményeiben is kutatott adatok, illetve lapsorozatok után. Minden elérhető másodlagos forrásból is átvette a címeket, utalva a lelőhelyre, az esetleges tévedésekre. Sőt, a tévesen itt-ott idézett (pl. Gyergyói/Székely Vasárnap), vagy a csak félrevezetésre kitalált lapcímre (Földalatti Igaz Szó) vonatkozó információkat is közli, s ezzel a későbbi kutatóknak nagy szolgálatot tesz.

Az egyes tételeken belül tizenkét adatcsoportot különít el: főcím, megjelenési hely, számozás-keltezés, alcím és változásai, megjelenési gyakoriság, szerzők-szerkesztők, kiadó testület, nyomda, méret centiméterben, terjedelem oldalszámban, lelőhely, megjegyzés-bibliográfia. Ahol a lapsorozat elérhető volt, ott ezek az adatok többnyire szerepelnek, s ahol lehet, másodlagos forrásból a Megjegyzések rovatnál egészíti ki őket. Ez a rovat különben sok érdekességgel szolgál, furcsaságokra, elírásokra is felhívja a figyelmet. Az 1940 augusztusáig megjelent lapoknál ott a „Monoki bis..." utalás, az „előzmény/folytatás" illetve „előd/utód" vagy „szerepét átvette" jelzés segít a gyors tájékozódásban. Itt találunk feljegyzést a kiadvány esetleges többnyelvűségére, téves vagy kettős számozására, társ- és melléklapja címére, a példányszámra stb. A bibliográfia a lapról készült reperótriumok, monográfiák címét közli. Jó lett volna, ha nem csak a ritka kollekcióknál utal a lelőhelyre (a teljes, kevés, szórványos jelzőkkel), hanem minden lapnál közli a legteljesebb kollekció helyét. Talán a bibliográfiát is bővebben adagolhatná.

Kuszálik Péternek különösen az 1944—1948 körüli lapokkal lehetett sok gondja. A bécsi döntés utáni pár év anyagát a köteles példányokból lehetett rekonstruálni, a nyomdák romániai államosítása után megint elég jól működött a példányok beküldése-gyűjtése. (Bár itt-ott azóta a sok jelentéktelennek tűnő alkalmi sajtótermék szelektálásába kezdtek.) Az átmenet évei azonban rengeteg tisztázni valót hagytak maguk után. Egy-egy folyóirat utolsó számának a megkeresése, a rövid életű párt- és egyházi periodikák megjelenési idejének a pontos be-

határolása bizonyára sok levelezést, utazást igényelt. Az 1960-as évek végén a diáklapok meglepő elszaporodása okozhatott gondot. Szinte valamennyi magyar vagy magyar nyelven is tanító líceum, főiskola kihozta a maga hol sokszorosított, hol nyomtatott lapját, melyből néha csak 3—4 szám jelent meg, s esetleg csak a forma kedvéért iktatak bele pár magyar szöveget, de emiatt a könyvészetben szerepelnie kellett. Ráadásul e lapoknak szinte évente változott a szerkesztősége. Ugyhogy leírásuk igen terjedelmesre kerekedik. Egyik marosvásárhelyi főiskolai lapnak a Gînduri Studenţeşti-nek a címfordítása legfeljebb ironikusan lehet „Diákgondok", Diák gondolatok (Diákeszmék) lenne a helyes értelmezés.

Különben minden szempontból a bizonytalanság kiküszöbölése, a lehető legpontosabb adatrögzítés a kötet jellemzője. A románul nem tudók számára ott a fordítás, a román rövidítés magyar feloldása, a felekezeti dolgokban kevésbé jártasok számára zárójel közli, hogy a lap melyik protestáns felekezet számára készült, ha ez a címből nem tűnik ki. Abból kiindulva, hogy a kötet esetleg román, de talán németül és angolul tudó könyvtári tisztviselők kezében ugyancsak hasznos munkaeszköz lesz, jó lett volna néhány, a kötetre vonatkozó adatot, használati utasítást a könyv végén románul (angolul, németül) közölni.

A Szakbeosztásos mutató 15 kiadványcsoportot különböztet meg. Elfogadható, hogy a szerző nem a tudományos tizedes osztályzást alkalmazta, hanem típus- és témaköri szempontok alapján osztályozott. Így, lehet, nem annyira szakszerű, de a tájékozódást kellően szolgálja. A kiadási helyek szerinti mutató bizonyítja: Kolozsvár ebben az időszakban is megtartotta vezető szerepét 144 címmel, de utána már Marosvásárhely (90) és Bukarest (81) következik — a központosító politikának megfelelően. Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy 50—50 címet mondhat magáénak, a többi város még ennyit sem. Meglepő, hogy az egykiadványos helységek között jelentős városok (Nagyszeben, Székelykeresztúr) és alig ismert falvak (Mezőpetri, Szentgerice) sorakoznak egymás mellé.

A kötet a Monokiéhoz képest bevezet egy teljesen új típusú segédeszközt, a „Román, német és szerb nyelvű társlapok, testvérlapok mutatóját". Zárójelben figyelmeztet is, hogy ezek nem kétnyelvű lapok, mert akkor bekerültek volna a címjegyzékbe. Ezt a mutatót az erdélyi magyarság nemzetiségi-kisebbségi helyzete és a szocialista rendszerbeli szélsőséges központosított irányítás tette szükségessé. Akkor ugyanis a pártlapoktól kezdve a népművelő és propaganda folyóiratokig a nemzetiségek számára kihozták a megfelelő nyelven is egy-egy sorozatot. Persze, ezek a sorozatok néha teljesen önállóan működtek, csak pár központi anyagot kellett párhuzamosan közölniük, néha viszont a magyar, a német, a szerb sorozat a román lefordításából jött létre. A fő címjegyzéknél megtalálható a más nyelvű testvérlapokra való utalás, itt viszont a román, német, szerb címeket találjuk betűrendben, s a magyar testvérlap címét kereshetjük ki.

A 30 lapos névmutató — ha jól számoltuk — 2300 egykori szerkesztő és kiadó nevét szedi betűrendbe. Ennyi személy életrajzához nyújt adatokat ez a kötet. Többségük csak egy-egy kiadványnál szerepel. Van aki véletlenszerűen vagy hivatali beosztásánál fogva került a szerkesztők közé, s jó néhányan fő életművükként szerkesztették azt az egyetlen lapot, folyóiratot.

Kuszálik Péter három évig betöltötte az erdélyi tudományos életben ismert „egyszemélyes intézmény" szerepét. Mondhatjuk: teljes sikerrel. Egy egész könyvtári osztály helyett dolgozott. És szinte biztosak lehetünk benne, ezt a munkát most már folytatni is fogja; regisztrálja az 1990 óta megjelenő erdélyi periodikák adatait. S ezzel óriási szolgálatot tesz. Mert az 1919—1923-as, 1944—1948-as zűrzavaros helyzet 1990-től újra megismétlődött a sajtó területén, s mondhatni máig is tart.

Lapok tucatjai indultak és szűntek meg pár év alatt. Az állami nyomdák még beküldték a köteles példányokat. De aztán számos modern technikájú kisebb-nagyobb magán- és felekezeti nyomda nyílt, s a magyar folyóiratok többségét már ezekben sokszorosítják. A kiadó-hálózat is teljesen átalakult. A köteles példányokról pedig itt is, ott is megfeledkeztek. A romániai nagy könyvtárak manapság legfeljebb elfogadják a magyar nyelvű aynagot, de begyűjtésére nem tesznek erőfeszítést. Azt csak reméljük, hogy az Országos Széchényi Könyvtárnak sikerül minden erdélyi nyomtatványból is egy példányt beszereznie.

Már szóvá tettük, s ismételten felhívjuk rá a figyelmet: az erdélyi magyarságnak létesítenie kell egy olyan könyvtárat, amely minden itteni magyar nyelvű kiadványt beszerezzen és nyilvántartásba vegyen 1990 januárjától kezdődőleg. Másként a kutatómunka is pár év múlva legyőzhetetlen akadályokba ütközik. Nem

lesz hol egy-egy cikket, tanulmányt megkeresni. Többnyire magának, a kiadónak sincs lapjából teljes sorozata. Szívleljük meg György Lajos 1924-es füzetének intését: „Kultúrhistóriai dokumentumokká súlyosodhatnak a könnyűségük miatt ma lebecsült lapocskák, mert a legjelentéktelenebb is megörökíthet valami oly vonást, amely idővel a mai kor lelki képének a teljességéhez tartozik".

GAAL GYÖRGY

BENCZE LORÁNT, **Mikor Miért Kinek Hogyan** I., Stílus és értelmezés a nyelvi kommunikációban [Budapest] 1996. Corvinus Kiadó. 1—2. 463 l.

1. A kétkötetes könyv változatos tárgykörű fejezeteit az egyértelmű közlési szándék kapcsolja össze: segítségnyújtás ahhoz, hogy a nyelvi kommunikáció stílusának minden helyzetben való lankadatlan megfigyelésével, minden mozzanatának gondos értelmezésével ki lehessen lábalni a mai „testi-lelki-társadalmi környezetszennyből", hogy így megőrizhessük „magunkban a kihalásra ítélt «fajt», az emberiséget". A környezeti szenny elsősorban a kerszténység megtagadásának, a gazdasági és pénzügyi hajszának a következménye, továbbá annak is, „hogy világunk az idióta média által a konzumidiótákra nyomott műveletlenség, kulturálatlanság és tudatlanság boldog állapota" (mindez a könyvnek a szerzőtől írt fülszövegéből való).

Ennek a célnak megfelelően tárgyalja a stílus, a stíluselemzés sok és sokféle elméleti kérdését, és értelmez, magyaráz eltérő szövegtipusokba, különböző tárgykörökbe tartozó szövegeket. A nyelvi kommunikáció stiláris sajátosságait a maga sokféleségében tárgyalja, mutatja be az olvasónak. Mindebben a szerzőt az a szándék vezeti, hogy segítséget nyújtson azoknak, akik a stílus kérdéseivel azért foglalkoznak, hogy a kommunikációt eredményesebbé tegyék. Összefügg ez azzal is, hogy „a könyv arról szól, ami a címe is, a stílusról és az értelmezésről" (15), azaz amiről a címbeli négy szó tájékoztat: mikor, miért, kinek, hogyan.

A könyv fejezet-beosztása a következő: Petőfi S. János előszava, Bevezetés, I. Stíluselmélet és értelmezéselmélet, II. Nyelvi és metanyelvi megnyilatkozások stílusa és értelmezése, III. Szövegrészletek stílusa és értelmezése. E két utóbbi rész tizenkét tanulmány-értékű fejezetet foglal magába.

Ismertetésemben három kérdést érintek: (1) Bencze Lóránt stíluselméleti és értelmezéselméleti felfogása, (2) a tizenkét fejezetben tárgyalt szövegek értelmezése, (3) egy vitatható vélemény.

2. Az első nagy részben a szerző elméleti kérdéseket tárgyal. Ezek közül a legfontosabb a stílus és az értelmezés fogalmának taglalása.

A stílus fogalmának olyan értelmezését tartja jónak, amely megfelel az alapul szolgáló kognitív és szociointerpretációs elvnek, valamint a „magyar mentalitásnak" (36). Mindehhez forrása Nils Erik Enkvist, Péter Mihály és Török Gábor meghatározása.

A szerző értelmezéséből a következőket emelem ki: a nyelvi stílus (1) viszonyfogalom, összehasonlítás és szembeállítás eredménye, lényege a szövegek egymástól való eltéréséből fakad, tehát egyben az összehasonlítás módja is, (2) kognitív és társadalmi-történeti szituációba ágyazott kontextussal áll kölcsönös összefüggésben, a nyelvhasználók kognitív és szociális 'hálójától' függő felismerés és alkalmazásba-vétel, (3) tényleges használatában egy értelmezési folyamat kötődik hozzá, nem létezik értelmezési műveletektől függetlenül, a felismerésben és az alkalmazásba-vételben az értelmezés dominál, (4) a stílusnak van valamiféle „metanyelvi szerepe" is, hisz a stílusban „a nyelv magamagáról is árulkodik" (301), (5) a stílus felfogható referenciális jelenségnek is, hisz például azonos referenciájú, de eltérő kijelentéseknek különböző stílusértéke van (125) (minderről l. 34—36, 51, 400).

A stílus fogalmának erről az értelmezéséről a szerző — szerintünk helyesen — úgy vélekedik, hogy rugalmas, hisz alkotóelemei „dinamikusan változtatják mind határaikat, mind átmeneteiket" (39). És megfelel a tudományosság „alapkérdéseinek": (1) van-e, létezik-e egyáltalán az amivel foglalkozunk?, (2) ha van, mi az?, (3) hogyan az, ami, milyenként van/létezik?, (4) miért van? (39). Szerintem ez a négy szempont — nem sok átváltással — megfelel az általános tudományelmélet elveinek.

A szerző a stílust a kommunikációban, a tényleges használatban, a szövegben vizsgálja, alapja, kerete egy még sok mindenben kidolgozásra váró hermeneutikai szövegstilisztika, aminek jellege megfelel a stílusfogalom fentebb említett sajátosságainak, tehát kognitív interpretációs és szociointerpretációs stilisztika (8, 395). Könyve ennek kidolgozásához kiindulópont. Módszerének a „modulszerű tárgyalásmódot" tekinti, ami elsősorban a stilisztikának más tudományágakkal való kapcsolatából adódik, és összefügg a modellalkotással is (131—132, 397—398).

A szerző felfogásában — mint már láttuk — az értelmezés a stílus fogalmához kötődik (51). És mint a stílus, az értelmezés is kognitiv és társadalmi-történeti jellegu (401). Jelentőségét abban látja, hogy az értelmezés nemcsak fordításokat tesz lehetővé, hanem azt is, hogy „kultúrák, politikák megérthessék egymást" (50).

A szövegek értelmezésének lefolyását, szabályait a metaforáéhoz hasonlítja és viszonyítja, és állítja, hogy a kétféle értelmezés között nincs különbség. Bizonytalan és többféle értelmezési lehetőségekkel számol, sőt azzal is, hogy „egy bizonyos határon túl pedig egyértelműen és biztosan nem lehetséges az értelmezés" (400). Állítja továbbá azt is, hogy „az értelmezésnek mind a bizonyossága, mind pedig bizonytalansága egyformán nem abszolútak, nem objektívak, hanem pragmatikusan korlátozottak, és igy a sikeres emberi kommunikációt nem teszik lehetetlenné" (396). A szerző az értelmezés felfogásában (is) a hermeneutika híve.

3. Az elméleti kérdések után két nagy rész fejezeteiben szövegértelmezések következnek, amiket a szerző egy gyakorlati szövegstilisztika részének tekint. Hosszabb vagy rövidebb szövegek szövegstilisztikai vizsgálata tartozik ide. Mindezzel célja egyrészt az, hogy az elméleti fejezetben kifejtett kérdéseket, téziseket a gyakorlatban megalapozza, másrészt pedig, hogy bizonyítsa: mennyire fontos a nyelvi kommunikáció stílusának a megfigyelése és értelmezése.

Az értelmezett szövegek között szerepel például egy felvidéki ifjúsági lap arculatának megítélése, egy törvénycikk, az értelmezés mint újságírói vitaeszköz, Verseghy Ferenc bibliafordítási elvei, egy tudománytörténeti jelenség stb.

Értelmezéseit a szerző azzal minősíti, hogy rájuk „a dinamikus approximáció és a vagylagosság jellemző, nem pedig a statikus kategorizálás" (398).

4. Bencze Lóránt megállapításai, tézisei és elemzései jók, elfogadhatók, sőt más idetartozó vizsgálatok számára is jól hasznosíthatóak, produktívak. Pusztán egy olyan kérdést említhetek, amit vitathatónak tartok. De ez nem tartozik könyve modnanivalójának lényegéhez.

A szecesszió főbb stiláris sajátosságainak megítélésére gondolok. A szerző szerintem is helyesen állapítja meg, hogy a szóban forgó stílusjegyek, amilyen például a dekorativitás vagy az illúziókeltés de még az indázó szerkezetek is korábbi, más irányzatokban is megvoltak, például a barokkban vagy a rokokóban vagy a romantikában. A kérdés csak az, hogy egyáltalán van-e, lehet-e olyan sajátosság, amely csak egy irányzat sajátja. Ilyen ugyanis aligha akad. Ami mégis megkülönböztető értékü, az a sajátosságok és a sajátosságokat alakító eszközök struktúrát alkotó összessége, amelynek egy valamilyen ugyancsak megkülönböztető értékű szervező elve, principiuma van.

5. Bencze Lóránt könyve újabb munkásságának jelentős eredménye. Imponáló a célja, a szándéka és valamennyinek a megvalósítása, továbbá taglalásainak, fejtegetéseinek a bizonyító és meggyőző ereje.

Sajátos benne a vizsgálat dinamikus jellege: a stílust keletkezésében, létrejöttében ragadja meg, ahogy maga a szerző állítja, az érdekelte, hogy „hogyan

történül a beszéd, a szövegalkotás, nem pedig az, amivel a nyelvészet általában foglalkozik, vagyis milyen az a szöveg, amelyik előttem *fekszik, kiterítve, mereven*" (402). Sajátos benne továbbá az is, ami a szakirodalomban meglehetősen ritka, hogy kiindulópontjához, sőt bizonyításaihoz is nagyon gyakran a forrás az antik kultúra (Pl. Arisztotelész, Platón, Origenész, Cicero, Priscianus) vagy az egyházatyák (pl. Szent Ágoston, Aquinói Szent Tamás, Aranyszájú Szent János).

Munkájának nagy az értéke. A szerzőtől kidolgozott kognitív és szociointerpretációs stilisztika a szövegek értelmezésével foglalkozik, de úgy, hogy azon át eljuthatunk a világ-értelmezésekig, amelynek nagy a gyakorlati, társadalmi haszna, hisz mindaz, amit könyve nyújt, ható tényező lehet a mindennapi életben. Érdeme továbbá az is, hogy következtetései a további teendőket is jelzik.

SZABÓ ZOLTÁN

IMRE PACSAI, **Arealnye aspektív parnych slov v russkom jazyke** (A páros szavak areális aspektusa az orosz nyelvben). A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei testesületének Tudományos Közleményei. Nyíregyháza, 1995. 165 l.

E kötet anyaga és elemzésének tárgyköre — újabb kutatási eredményekkel, kiegészítésekkel és pontosításokkal — szerzőnek az utóbbi években közölt munkáit összegezi. Úttörő jellegű vállalkozásnak tekinthető, mert: **1.** a russzisztikai szakirodalomban az itt elemzett nyelvi képződmények a mai orosz nyelv kevésbé és hézagosan tanulmányozott jelensége; **2.** areális összevető nyelvtudományi kiadványokban a szakirodalom egyáltalán nem bővelkedik. A bemutatott nyelvi adatok, a részleges és általános következtetések hitelességét bizonyítja az a tény is, hogy a könyvben megfogalmazott tételek igen gazdag és sokoldalú szakirodalom felhasználásán kívül az illető nyelvek — illetve tudományág — szakembereinek véleményezése és irányítása eredményeképpen öltöttek végleges formát.

E kiadvány szerzője tehát, a mai orosz nyelv egy sajátos nyelvi képződményét, nevezetesen a mellérendelő (esetenként ikeresítéssel képzett) összetett szavak areális vetületét tárgyalja. A szakirodalomban tapasztalható terminológiai következetlenség elkerülése végett a *parnye slova* (páros szavak) műszót használja valamennyi mellérendelő összetett szó megnevezésére (*živ-zdorov* = előnyös, megelégedett állapott; *chlebsol* = vendéglátás; *pitj-jeszty* = eszik-iszik stb.).

Mint bármely összetett szó, ezek is az orosz nyelv rendszere lexikális szintjének alapegységei, tehát szókészletbeli egységek, önálló jelentésük van (általában összegező, általánosító, hozzávetőlegest jelölő). Ugyanakkor a szerző rámutat e nyelvi kategória vitás kérdéseire is, mind a nyelvi státusuk, mind pedig a szemantikai motiváltságukat illetően. Kifogásolja azon szerzők álláspontját, akik a frazémák tárgyköréhez sorolják, és leszögezi, hogy ezek nem állandósult szókapcsolatok, hanem mellérendelő összetett szavak, mégha bizonyos használati szférájuk és stílusjegyeik szempontjából a frazémákhoz hasonlítanak is.

A szerző megismerteti az olvasót az orosz nyelv páros szavainak strukturális-grammatikai sajátosságaival, amelyek, amint kiderül, eléggé változatosak. Meg lehet különböztetni: *az azonos szó ismétlését alaki változtatás nélkül* (dumal- dumal, chodil-chodil, vö. a magyarban: olykor-olykor, néha-néha stb.); *az azonos szó ismétlését bizonyos alakmódosítással* (davnym-davno = réges-régen, zil-pozival = élt-éldegélt); ún. *divergens ismétlést*, vagyis az utótagban az előtagot ismételjük meg valamelyes hangalakbeli különbséggel (suri-muri, vö. a magyarban: dirmegdörmög); *a teljes és részleges szinonimák összetételét* (spaty-počivaty, dratysja-ratitysja)); *a nem rokon értelmű szavak párosítását* (vnuki-právnuki = ösök, ovsasena = a lovak takarmánya).

A páros szavak gazdagsága elsősorban az orosz folklórban mutatkozik meg (mondák, históriás énekek, nép- és állatmesék stb.), de a népnyelv és a köznyelv társalgási stílusában is gyakoriak. Ugyanakkor a páros szavak a szépirodalmi stílusban is szerepelnek; sokrétű stilisztikai felhasználhatóságukat nehéz lenne szám-

bavenni, hiszen főleg a paraszti életmódot ábrázoló írók közül alig akad olyan, aki ne merített volna az orosz nyelvnek ebből az értékes kifejezés készlettárából.

E könyv másik lényeges alaptétele az, hogy az elemzett szóösszetételek nem szláv szülemények, helyesebben nem tartoznak a szláv nyelvek szubsztrátumához. Az a tény, hogy a szláv nyelvek közül (beleértve az ukránt és a bjeloruszt is) éppen az orosz bővelkedik a legváltozatosabb típusú páros szavakban, az orosz államiság és az orosz (nagyorosz) nyelv kialakulásának történetével magyarázható. A szerző abból a Trubetzkoy nevéhez fűződő álláspontból indul ki, hogy a mai Oroszország területének jelentős részét (összefoglaló terminussal kifejezve) turáni és ural-altáji néptörzsek lakták. Más jellegű kapcsolatok mellett a keleti szlávok e csoportja és az említett népek között hosszas nyelvi érintkezés is létezett, amely az egymásra való kölcsönhatásban nyilvánult meg (beleértve a különböző népek fantáziájának, kifejező erejének, érzelemvilágának kölcsönhatását is). A mai nyelvtudomány e kölcsönhatás nyelvi vonatkozású (főleg szókészletbeli) eredményeit már feltárta.

Ami a páros szavak eredetét illeti, az areális nyelvészeti összevető módszerrel nyert adatok bizonyítják, hogy a tárgyalt szóképzés modellje (mintája) kelet-eurázsiai, az orosz nyelvben való produktivitása pedig ennek az analógiája, vagy tükörfordítása.

E tétel hitelességét bizonyítják a szerzőnek a szláv nyelvekben végzett areális összevető kísérletei is. Megismerteti az olvasót az ilyen jellegű kísérletek alapszempontjaival, metodológiájával, a nyert eredmények értékelésével stb. Általános következtetésként megállapítja, hogy a páros szavak mind mennyiségi, szerkezetbeli, mindpedig funkcionális szempontból kelettől nyugatra egyrészt lényeges csökkenő tendenciát mutatnak, másrészt pedig szerkezetük és használati szférájuk is általában eltérő jellegűek.

Például a cseh és a lengyel népmesékből hiányoznak az oroszra jellemző páros szavak, ugyancsak nem használatosak a zil-byl (vö. a magyar: egyszer volt, hol nem volt) típusú népmesei fordulatok. Az összevetés eredményeinek és konklúzióinak felsorolása hosszadalmas lenne, azt azonban meg kell említenünk, hogy a szlovák nyelv és a kárpátaljai ukrán a páros szavakat gyakrabban használja, mint a cseh és az ukrán nyelv általában. Ez többek között az itt élő nemzetiségek nyelvének és főleg folklórjának egymásra gyakorolt hatásával magyarázható.

A szláv nyelvek areális összevetésének a szerző a keleti szláv nyelvekben is felfedezett lényeges eltéréseket tekinti kutatása egyik legfőbb eredményének: az orosz folklórban és népnyelvben az ukránhoz és a bjelorusz nyelvhez viszonyítva is a páros szavak lényegesen túlsúlyban vannak.

Végeredményben tehát, azokban a nyelvi és kultúrális kölcsönviszonyokban, amelyek az orosz (nagyorosz) nyelv és kultúra kialakulásához hozzájárultak a kelet-eurázsiai hatás hálózatának létezése és meghatározó szerepe vitathatatlan.

Pacsai Imre könyve nem könnyű olvasmány. Alapos megértéséhez a nyelvtudomány többféle ágazatában való jártasság és főleg nyelvek ismerete szükséges. Azonban a könyvhöz csatolt és a benne idézett bőséges bibliográfia, megalapozottan fogalmazott tézisek és következtetések, az elemzett nyelvi kategória nyelvenként és típusonként csoportosított szójegyzéke további búvárkodásra és esetleg egyes megállapítások továbbgondolására ösztönzi az olvasót.

BÁN ELEK

VIGH KÁROLY, **Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi közszavak.** Az adatgyűjtést befejezte, az adattárat kiegészítette és a kötetet kiadásra előkészítette Pál-Antal Sándor. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda, 1966. 277 l. + régi városfényképek, térképmellékletek.

A csak 1996-ban megjelent könyv keletkezését és értékét tekintve az erdélyi helynévkiadványok klasszikus sorába illeszkedik, Szabó T. Attila, *Kalotaszeg helynevei* (1942) meg Árvay József, *A barcasági Hétfalu helynevei* (1943) mellé. Ebbe a sorozatba kellett volna kerülnie, hiszen a kézirat már 1933-ban szakdolgozat,

1938-ban díjnyertes pályamunka, kiadását tervbe vette az Erdélyi Múzeum-Egyesület, mégis erre csak a szerző halála után, mintegy fél évszázad múltán kerülhetett sor. A szerző szerint azért, mert „Az Erdélyi Múzeum akkori szerkesztője nem csupán dolgozatom következetlenségeinek kijavítását kívánta, hanem minden törlését, ami szemben állt az akkori helynévgyűtők (és a maiak) módszerével". A szerkesztő, nem bevallottan Szabó T. Attila volt, s meggyőződésem, hogy semmi olyat nem kívánt, amely a szerzőt a fenti kijelentésre késztethette. A közölt anyagban ugyanis semmi olyat nem találtam, amely „szembenáll az akkori helynévgyűjtők (és a maiak) módszerével". A kiadás elmaradása, véleményem szerint, inkább a szerző túlzott érzékenységével, minden kritikai észrevételt sértődötten elhárító magatartásával magyarázható. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy bár az eltelt több mint fél évszázad során a méltánytalanság keserűségével dédelgette, javítgatta kéziratát, mégis befejezetlen kéziratot, kézzel írt lapokat hagyott örökül.

A szerző halála után az Országos Széchényi Könyvtárban elhelyezett befejezetlen kéziratot, a család megbízásából Pál-Antal Sándor véglegesítette és rendezte sajtó alá. Tegyük hozzá, a lehetőség szerint kifogástalanul. Ellenőrizte a könyvészetet és a leváltári forrásokat. Ezt követte a félbemaradt levéltárkutatás befejezése, melyet kiterjesztett a városi levéltár mellett más levéltári alapokra is. A tőle gyűjtött adatokkal az *Adattár* kibővült. A kétféle gyűjtés megkülönböztetéseként a Pál-Antal Sándor kiegészítései — címszavak, példaszövegek, megjegyzések — a kiadás során kisebb betűtípussal szedődtek. A bevezető tanulmány lényegében változatlan maradt.

A *Bevezető* (10—29) a mai olvasó szemével is, megfontolandó gondolatokat hordoz, bár mind a szóhasználatban, mind a módszer tekintetében eljárt fölötte az idő. Aki mérlegeli a bevezető megállapításait, csakis a negyvenes és nem kilencvenes évek szempontjai szerint ítélhet. Természetszerűen azóta a névtudományban elvi, elméleti vonatkozásban sok minden változott, s ezt aligha kérhetjük számon a szerzőtől. Az azonban bizonyos: a névtudomány akkori állapotát tekintve érdemi munka, noha sajnálatos módon nem épített Szabó T. Attila, *A helynévkutatás jelentősége és módszere* (MNy. XXX, 160—80) című tanulmányára. A szerzőt elsősorban a hely meg a hely neve közötti összefüggés, a név keletkezésének módja és a név változása érdekelte. E felfogás értelmében elkülönítette a természetes módon kialakult népi neveket („az elnevezést") és a „hivatalos" névadás alapján keletkezett neveket. Az előbbieket vizsgálva, a hely és a név erős összekapcsoltsága alkalmat adhat az „elnevezés", a népi nevek kialakulási módjának megállapítására: a fogalom, a terep, melyik jegyét nevezik meg, s mi az erre felhasználnálható szókincs. E nézet szerint gyűjtése helyneveit öt csoportba sorolja: 1. Helyet, térszíni formát jelentő köznév; 2. A hely rendeltetését jelző név; 3. A tulajdonos, a birtokos nevét jelző helynév; 4. Állatnévből lett helynév; 5. Az előbbi négy csoportba be nem sorolható helynév. Be kell vallanunk, ez utóbbi kategória elégedő heterogén, már nem is kategória, csak a fenti csoportokból és egymástól eltérő voltuk tartja össze e neveket.

A további fejezetcímek között *(A közösség és a földrajzi nevek; A helynév változékonysága és maradandósága; Nyelvi jelenségek; A város múltja és helynevei)* ez utóbbi a legkidolgozottabb, a szerző a helynevekben együtt él a város történetével, s — meglepően — a legvázlatosabb, csaknem szakszerűtlen a nyelvi jelenségeket tárgyaló rész, némileg rontja is a *Bevezető* színvonalát.

A könyv törzsanyaga, az *Adattár* (31—250) időtálló, valóságos kincsesbánya. Nagyenyed, Zilah, Dés, Sepsiszentgyörgy és a még kiadatlan Csíkszereda, Gyergyószentmiklós után egy újabb, jelentős erdélyi város, Marosvásárhely helynévanyagával gyarapodott az erdélyi névtudomány. Az *Adattár* betűrendben közölt szócikkeinek összetevői: a helynév mint címszó, a helynév történeti adatai (1451—1943), értelmező szöveg és más címszóra való utalás. A kisbetűvel írt földrajzi köznevéket az értelmezés, az értelmezés utáni levéltári adatok követik, majd ezt is más szócikkekre való utalás zárja. Az esetek többsége értelmezhető, „beszelő helynév". A szerző az egyes szócikkek esetében a névadás indítékát megvilágítja, a helynév alapjául szolgáló közszavak eredetére általában nem, csupán a mai nyelvből már nem érthető nevek, a jelnevek esetében tér ki, mint pl. *Csegely, Dürücköllő, Gurdaly, Poklos, Porgolát, Somordok, Trébely, Unomáj* stb. Ezek az értelmezések, sajnos, nem mindig kielégítőek. A *Dürücköllő* címszó végén pl. csupán ezt a megjegyzést találjuk: „Ma is szokás a fájós hátat megdürücköllni (alaposan megdörgölni)." A helynév ezzel a jelentéssel csak áttételesen függ össze, hiszen a név összetételei — *Dürücköllő-ház, Dürücköllő-malom* — világosan mutatják a helynév

közszói eredetét: *dürücköl* 'ványol'; ezen a helyen (házban, malomban) *dürücköltek* 'ványolták' a posztót. A marosvásárhelyiek számára jelentős a *Poklos, Poklos-patak* helynév. A szerző szerint a *Poklos* „Valószínűleg a Sásvásári és a Koronkai patak egybefolyásának szöge, a patak is innen vehette nevét", s Karácsonyi Jánosra hivatkozik, aki szerint a *poklos* 'ragadós szurkos föld'-et jelent. Lehet, de hogy a szláv eredetű *pokol* szó az eredetibb 'szurok' jelentésben is átkerült volna a magyarba, közszói adatokkal nem lehet igazolni, bár esetleg az egy adatból ismert 'hínár és sárkeverék' (Herman, Pászt. 730) jelentés ezzel függhet össze. Felmerülhet, hogy a *Poklos-patak* az a hely, ahova a szennyvizet öntik (TESz. *pokol* a.). Az *Unomáj* nem tudományos értelmezése újabb tápot ad a további félremagyarázásoknak, hiszen a szerző szerint is a „vásárhelyieket izgatja a név különlegessége, jelentésére kíváncsiak". Miután utal a máshol is előforduló hasonló helynevekre (e neveket számos, Kalotaszegen, a Nyárád és a Küküllő mentén előforduló adatokkal ki lehet egészíteni!), Vigh Károly két „népies" magyarázatot említ. Az egyik szerint a helynév alapja a román *unu mai*, a másik szerint az *Unomáj* 'elunt, felhagyott hegyoldal'. Bár a szerző hangsúlyozza, hogy mindezt a „hagyomány szerint", a „népi értelmezés szerint" kell felfognunk, mégis megtéveszthetí az olvasót az egyik népi magyarázatnak az a kitétele, hogy „a név legrégebbi és legteljesebb (?) adatai... eredeti jelentésének felfedésére teljesen elégségesek". Azt már ugyanis régóta tudjuk, hogy az *Unomáj* összetett szó, utótagja a *mály, mál, máj* 'verőfényes szőlőtermő hegyoldal' szavunk, még akkor is, ha az előtag eredetét, jelentését máig sem sikerült megfejteni (vö. Benkő Loránd: MNyTK. 74. sz. 30).

Az Adattárat kiegészíti *A szomszédos települések Marosvásárhellyel határos helynevei*. Pál-Antal Sándor ugyanis úgy véli, hogy ezzel Vigh Károly egyik elképzelésének, kívánalmának tesz eleget. Alighanem Pál-Antal Sándor félreértette Vigh Károly szándékát, ő talán arra gondolt, hogy azt kellene megvizsgálni, mi az, amit a környező falvak lakossága Marosvásárhely helyneveiből ismer és hogyan ismeri. Így az Adattárhoz csatolt fejezetnek a marosvásárhelyi helynevek vonatkozásában semmi jelentősége, értelme. Üdvözölnénk, ha a környező 12 falu teljes névanyagát tette volna közzé.

A kötetet, minden tudományos munka kívánalmaként, a *Rövidítések jegyzéke*, a *Jegyzetek*, a *Levéltári források* és a felhasznált *Könyvészet*, valamint — az olvasó érdeklődését felkeltő — számos régi városkép és régi térképvázlat zárja. Külön füzetként kapcsolódik a kötethez a *Térképmelléklet*, benne három térképpel. Sajnos, közöttük egy sincs, amely számokkal lokalizálná Marosvásárhely valamennyi helynevét — az akkori és a mai helynévgyűjtők módszere szerint.

MURÁDIN LÁSZLÓ

THOMANN MÓNIKA — TÓTH KORNÉLIA, **Magyar diákszótár (1965—1980)**. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 62. Szerkeszti Hajdú Mihály. Budapest, 1994. 115 l.

Az ifjúság nyelvéről Dobos Károly, Bárczi Géza, Kovalovszky Miklós, Bachát László, Deme László, Grétsy László, Lőrincze Lajos és mások tollából több-kevesebb tanulmány, írás jelent meg. A diákszavak gyűjtésére többen is vállalkoztak, és két ízben pályázatot is kiírtak, 1964-ben és 1992-ben. Ez utóbbira az ország különböző részeiből, és az országhatárokon túlról is közel kétszáz pályamű érkezett. Ebből a gazdag anyagból állította össze Kardos Tamás és Szűts László, az MTA Nyelvtudományi Intézetének két kutatója a *Diáksóder. Hogyan beszél a mai ifjúság?* című kötetet (Budapest, 1995).

Az itt ismertetendő kötet is ugyanilyen gyűjtés eredménye, 28 település 32 iskolájából tartalmaz adatokat. Thomann Mónika és Tóth Kornélia a szótár elkészítéséhez nagy segítséget kapott Hajdú Mihálytól, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tan-

székének tanárától, aki számos diáknyelvi témájú szemináriumi dolgozatot bocsátott rendelkezésükre. Hajdú Mihály szerkesztője annak a Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok sorozatnak is, amelynek 622. kötetében jelent meg a *Magyar diákszótár*.

A két szerző bevallott célja: „a nagy mennyiségű szóanyag megőrzése", és az, hogy munkájuk kiindulási alapul szolgáljon egy majdani országos, szélesebb körű és több szempontú elemző szótár elkészítéséhez, egy országos diáknyelvi atlasz összeállításához — vallják a kötet előszavában. Ezt a szándékot csak üdvözölni tudjuk, és jó lenne, ha minél több, határon túli pedagógus és diák is bekapcsolódna a gyűjtésbe, hogy összmagyar diáknyelvi atlasz szülessen.

A kötet végén egy táblázat a gyűjtött adatok megoszlását mutatja települések szerint, és igazolja, hogy Magyarország mely vidékéről kerültek szavak a szótárba. Ez is megkönnyíti a majdani gyűjtők munkáját, jelzi, hogy hol kell pótolni, kiegészíteni a majdani atlasz anyagát.

Táblázat veszi számba az iskolatípusokat is, és mivel a középiskolák 48,9 százalékban szerepelnek, az általános iskolában tanuló diákok nyelvhasználatáról kellene újabb adatokkal kiegészíteni a majdani atlaszt.

A szótárban 4334 címszó található. A címszók után a szerzők megjelölik a szófaji hovatartozást, a szó származási helyét, azt az iskolatípust, ahol a szót gyűjtötték. A szavak jelentése mellett a stílusértékük is szerepel (az adatokat a rövidítések feloldásával közlöm):

ablak: főnév, Budapest, Kecskemét, középiskola, 'szem'
gályázik tárgyatlan ige, Kecskemét, szakmunkásképző, tréfás, 'dolgozik'
korgós melléknév, középiskola, tréfás, 'éhes'
pölyög tárgyatlan ige, Cegléd középiskola, 'bizalmasan beszél'.

A címszavakat a szófajok szerinti megoszlásban is elénk tárja egy táblázat. Az első helyen a főnév áll 42,2 százalékkal, a melléknév követi 13,2 százalékkal, de az ige is fölzárkózik mögéjük: a tárgyatlan igék 11,0 százalékkal, a tárgyas igék pedig 7,7 százalékkal. Érdekes, hogy a címszavak között csupán 0,02 százalék a személynevek száma.

A szótár szavait vizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy a köznyelvi eredetű szavak jelentése alig változott, a változás főleg abban áll, hogy stiláris színezetet kap. Például: *bepakol* 'teleeszi magát', *cingi* 'sovány', *csiga* 'lassú', *fakopács* 'ács', *kicsörgés* 'kicsengetés', *pata* 'láb', *skuló* 'iskola', *úvé* 'utóvizsga'.

A diáknyelv a szóösszetételeivel is meg akarja hökkenteni a hallgatóságot, egymástól igen távol álló, két fogalmi körből veszi a szavakat, s így erősebb lesz az összekapcsolásuk stílushatása: *agytröszt* 'okos tanuló', *csontkollekció* 'sovány', *észszorító* hajpánt', *habarcstündér* 'női segédmuknás', *klórpapi* 'kémiatanár', *parasztvillamos* 'távolsági autóbusz', *pataborító* 'cipő', *zsiráfgondozó* 'magas ember'.

A szótárban címszóként általában szavak szerepelnek, de találunk hangulatos, képszerű kifejezéseket is, mint amilyen például a tréfás, néha fenyegető, ijesztő hasonlat vagy bizalmas invitálás: Olyan kövér, hogy a darázs kétszer tankol, ha körülrepüli. Olyan bunkó, hogy ütni lehet vele; Olyan ronda, hogyha benéz az óvodába, a gyerekek megállnak a növésben; Olyan pofont kapsz, hogy a gyerekkori fényképed is eltorzul; Rád verek, mint Bartók a zongorára; Betakarlak, mint Moszkvát a hó; Motorozzunk! Én rúglak, te berregsz; Megkergetlek, mint hegyi pásztort a lavina!

Természetes, hogy a szótár nagy része a diákélettel kapcsolatos tárgyak, fogalmak, tantárgyak, emberi tevékenységek, testrészek, ruházat és más dolgok neveit öleli fel, s a diákélet szórakozásainak tréfás megjelölésére szolgáló szavak, kifejezések adják a diáknyelv jellegzetes hangulatát, humorát. Ezt a humort próbálom érzékeltetni a szótár szavaiból összeállított alábbi szöveggel: A *csajok* meg a *srácok kolostorba, börtönbe* járnak, a *lélekharang*, a *diákőrangyal* jelzi, hogy órára — *englis, fizi, biosz, törcsi* vagy *igeórára* (magyaróra) — kell menni, *édes mamanyelvet tanulni*, vagy éppen *soványítóra* (tornaóra) vagy *óbégatóra* várja őket a *tancsi*, a *nyanya*, a *rabőr* vezetésével. Aki természetesen — *tuti* — feleltet: *földrengés;* számtan órán, *számháború*, és ha nincs *pillancslap*, akkor bizony a *tökkelütött elzengi a hattyúdalát*, elégtelen osztályzatot kap.

Érdekes lenne valamelyik rajzórán lerajzoltatni a tanulókkal azt az alakot, akinek a feje *dinnye, fűrészporraktár, kókusz*, a haja *szénakazal, toll*, a szeme

radar, az orra *ormány*, a szája *levesfúvó*, a füle *vitorla*, a keze *pata*, a hasa *demizson*, a lába pedig *csülök*. Az ilyen alaknak a ruházata sem lehet más, mint *rabruha*, *bolonding*, a sapkája *tetűborító*, nadrágja *szuperrongy*, a nyakkendője pedig *csirkebél*...

A fiatalok, a diákok szókincséről, nyelvhasználatáról sok eltérő véleményt hallhatunk. Sokan azon háborodnak fel, hogy a fiatalok beszéde fésületlen, nyegle, sőt durva, mások viszont értékelik e szókincs színességét, szóalkotásainak ötletességét, játékosságát. Kolozsvári Grandpierre Emil így vélekedik: „Tömör gyönyör ilyen kifejezéseket hallani!" *(Herder árnyékában.* Magvető, Bp., 1979, 125.).

MÁLNÁSI FERENC

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

XLI. évf. 1997. 1. szám

HÍREK

SZABÓ ZOLTÁN HETVENÉVES

Szinte hihetetlen, hogy a kolozsvári nyelvészeti iskola „újabb" nemzedékének egyik tagja, Szabó Zoltán is már hetvenéves. Beosztásunk, hajdani munkahelyünk időközben változott ugyan, de ha rágondolok, mindannyiszor az ötvenes évek közepe merül fel bennem, a Bolyai Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének egyik szobája, ahol — ő tanársegédként, én gyakornokként — este tíz óráig, az épület zárásáig olvastuk, faltuk a Szabó T. Attila érdemeként jól felszerelt tanszéki könyvtár köteteit. Igaz, előnye már ekkor óriási volt: a nyelvtudomány elkötelezettjeként a magyaron kívül öt idegen nyelven rendszeresen figyelemmel kísérhette — az akkori idők lehetőségeinek függvényében — a nyelvtudományi szakirodalmat. Esti beszélgetéseink során sokat tanultam tőle, vitáink nem voltak túlságosan ellentétesek, kibékithetetlenek. Évtizedek múltán is fel-felbukkanó kedvelt mondása volt irányomban: „Alapjában véve egyetértünk."

Hallgatóként kollégáitól „fürer"-nek becézett Szabó Zoltán 1951-től már tanszéktag, tevékenysége a tanszék munkásságának összképébe ágyazódott. A legkülönbözőbb tárgyakból (leíró nyelvtan, nyelvtörténet, bevezetés a nyelvtudományba stb.) tart szemináriumokat. A tanszék többi tagjaihoz hasonlóan nyelvművelő cikkeket is ír, a kolozsvári rádióban hasonló, nyelvművelő ötperces előadásokat tart. Tudományos érdeklődése eleinte a nyelvtörténet, a képzővizsgálat felé vonzza. Erről szól tanulmányainak sora: *Észrevételek a képzők szinkrón vizsgálatához* (NylrK. 1961. 161—5), *A régi magyar nyelv igeképzőinek vizsgálódási szempontjairól* (StUnBB. 1961. 47—51), *A nyelvjárási igeképzők tanulmányozásának szempontjairól* (MNyj. 1961. 90—9). Stb. A Magyar Nyelvben megjelent szófejtései — *keres, okád, kérmezik, ökrendezik, bokától, lődörög, ficsirgózik, perzsel, ordít, ordas* — szintén a képzővizsgálattal kapcsolatosak. Szinte természetes, hogy a csaknem egészében nyelvjáráskutatásra beállított tanszék tagjaként kötelezően ő is részt vesz a háromszéki nyelvföldrajzi gyűjtésben, de amikor Márton Gyula a negyvenes években gyűjtött kaltoszegi nyelvföldrajzi adattárat hasznosítani kívánta, mások hangtani, alaktani meg szótani témái mellett Szabó Zoltán a képzővizsgálatot választotta. Ebből született a doktori értekezése: *A kalotaszegi nyelvjárás igeképzőrendszere* (Bp., 1965). Értekezése kapcsán Szabó Zoltánt sokan nyelvjáráskutatónak is tartják, véleményem szerint azonban Szabó nem a hagyományos értelemben vett nyelvjáráskutató, nem maga a nyelvjárás, nem valamely nyelvjárási egység teljes nyelvi rendszere érdekli; a nyelvjárás számára csupán az a nyelvi anyag, szöveg, amelyen éppen az adott kutatási szempontjait érvényesítheti.

Hangsúlyoznom kell, hogy évtizedeken át folyamatosan fogékony az új nyelvészeti irányzatok iránt. S ha az ötvenes évek vége felé napirendre került a stilisztika, az irodalmi nyelv iránti érdeklődés, Szabó figyelme a stilisztika felé fordul. S bár igaz, hogy Szabédi László tragikus halála után Szabó Zoltán veszi át az irodalmi nyelv története című kollégiumot, de nem ez a feladat késztette — mint sokan vélik — a stilisztikai kutatásokra, hanem — magam is emlékszem — már ezt megelőzően elemzi a költő, Bartalis János stílusát: *Bartalis János stílusáról* (Nyr. 1960. 165—9). Stilisztikai munkássága később a stílustörténet, a stíluselmélet és a stíluselemzés között oszlik meg. Hadd említsem meg néhány tanulmányának címét: *Arany és Petőfi realizmusának főbb stílusjegyei* (NylrK. 1964. 45—57), *Az egyéni sajátságok megragadása a szépírói stílus vizsgálatában* (Nyr. 1964. 278—85), *Megjegyzések József Attila stílusáról* (NylrK. 1966. 31—43), *Megjegyzések Csokonai stílusáról* (NylrK. 1966. 245—60), *Az egyéni szépírói stílus jellemzéséről* (Nyr. 1967. 328—29), *A stílustörténet elmélete és módszertana.* Problémavázlat

(MNy. 1979. 283—97), *A modern stilisztika vitás kérdései* (NylrK. 1958. 263—9). Felfogása a stílusról, értelmezései önálló kiadványokban is jelentkezik. Társszerzője a *Kis magyar stilisztika* (1968) című kötetnek, majd a stílustörténetről szóló nézeteit a három kiadást is megért *Kis magyar stílustörténet*-ben (1970, 1982, 1986) összegezi.

Már a hetvenes évektől egyre szaporodnak azok a tanulmányai, amelyek a stilisztika és a szövegtan szoros kapcsolatára épülnek. E témával kapcsolatos tanulmányai közül hadd említsek meg hármat: *Stilisztikai elemzés az újabb szövegelméletek megvilágításában* (MNy. 1974. 315—24), *Stilisztika és stílus a szövegnyelvészetben* (NyF. 1975. 135—42), *A stílustörténet szövegnyelvészeti modellje* (Nyr. 1995. 65—80). Több tanulmányában számba veszi a szöveg különböző területeit: a szövegrammatikát, szövegszemiotikát, a szövegszemantikát, a szövegpragmatikát és azt a módot, ahogyan ezek a dimenziók hozzájárulnak a szöveg kohéziójának megteremtéséhez, s ezen át a stilisztikai elemzés pontosabbá tételéhez. A szövegnyelvészet és stilisztika egymásra találásának elméleti és módszertani kérdéseit önálló kiadványban is kifejti: *Szövegnyelvészet és stilisztika* (Bp., 1988).

A XX. század különféle nyelvtudományi irányzatainak — a strukturalizmusnak, a szemiotikának, a szemantikának, a matematikai nyelvészetnek, a generatív grammatikának, a kommunikáció elméletnek, a szövegnyelvészetnek — alapos ismerőjeként Szabó Zoltán *A mai stilisztika nyelvelméleti alapjai* (1977) című könyvében azt vizsgálja, milyen elméleti és módszertani indíttatást kapott ezektől az irányzatoktól napjaink stilisztikája.

A fentiekben csak szemelvényesen emeltem ki Szabó Zoltán nyelvészeti munkásságából néhány jelentős tanulmányt, könyvet, s bár eddig is nyomon követtem írásait, mégis ebből az alkalomból számbavéve, engem is meglepett ennek gazdagsága, sokoldalúsága. Ámulatba ejti az olvasót a tengernyi szakirodalomban való jártasságával, disztingváló és összegező képességével. Kétségkívül a „kolozsvári nyelvészet" történetében külön hely illeti meg Szabó Zoltánt, és nemcsak azért, mert szerencsésen megtöri annak hagyományos egyoldalúságát, hanem abban a tekintetben is, hogy ezt összmagyar vonatkozásban is a legmagasabb szinten műveli.

Talán szerencsés is volt. Pályája töretlen, minden megrázkódtatástól mentes. A kolozsvári egyetemen 1951-től 1953-ig gyakornok, 1953—1957 között tanársegéd, 1957—1961 között adjunktus, 1961—1971 között docens, 1971-től 1993-ig, nyugalomba vonulásáig egyetemi tanár. Időközben több mint másfél évtizeden át tanár a bukaresti egyetemen és a marosvásárhelyi főiskolán. A kilencvenes évektől a magyarországi egyetemeken is rendszeresen előadásokat tart.

Kellemes kötelességként kell megemlítenem, hogy a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények állandó munkatársa, 1984-től főszerkesztője. Magam és a szerkesztőbizottság nevében kívánok továbbiakban is egészséget, munkakedvet, „szecessziós stílusú" hosszú életet.

MURÁDIN LÁSZLÓ

GAVRIL SCRIDON
1922—1996

Régtől, még egyetemi hallgatóként kerültem ismeretségbe az akkor már neves egyetemi tanár Gavril Scridonnal. De a 70—80-as években, mint a Societatea de Ştiinţe Filologice helyi vezetőségének tagja, már szorosabb kapcsolat alakult ki közöttünk. Közösen indítottuk útjára a *Pro didactia* időszaki kiadványt. Vele dolgozni mindig öröm volt. Meg tudta teremteni azt az optimista légkört, amellyel felruházva, közös megbeszéléseinken túl, otthoni munkámhoz is kedvet, értelmet adott.

A Naszód vidéki Földra szülötteként középiskoláit Naszódon végezte, egyetemi tanulmányait a kolozsvári magyar egyetemen kezdte, majd a Szebenből visszatért román egyetemen fejezte be, s 1946-ban mint a modern filológia tanára

szerzett képesítést. Előbb középiskolai tanár, de 1952-től a Bolyai egyetem román tanszékére kerül, majd az egyesített Babeş-Bolyai egyetem professzora. A magyar nyelv kiváló ismerőjeként a magyar anyanyelvű diákság számára, társszerzőkkel közösen, több román nyelvtankönyv szerzője (pl. *Limba română pentru clasa a V-a, Gramatica limbii române pentru clasele VIII—X).* Az 1970-es évektől az egyetem román összehasonlító irodalmi és irodalomelméleti tanszékének vezetője, egyben a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola dékánja. Az eközben kifejtett tanári és szerteágazó tudományos munkássága következményeként a különböző külföldi egyetemeken a román nyelv és irodalom képviselője. Előbb Münchenben (1969—1970), majd a budapesti ELTE-n (1982—1991) fejt ki kulturális és didaktikai tevékenységet.

Tudományos munkássága számottevő. Nicolae Drăganu nyomdokain haladva a Coşbuc-kutatás tevékeny képviselője. E témakörben ilyen munkáira, tanulmányaira utalhatunk, mint *Pagini despre Coşbuc* (1957), *George Coşbuc — Bibliografie* (1965), *George Coşbuc şi pământul* (1966), *Ecouri literare universale în poezia lui Coşbuc* (1969), *Anii de studenţie ai lui George Coşbuc* (1968) stb. Szinte természetszerű, hogy közreműködött a Coşbuc életmű kiadásában: *Opere alese, I—VI* (1966—1982), *Poezii* (1987), *Versuri şi proză* (1987). Kár, hogy Coşbuc életéről írt monográfiáját már nem tudta befejezni. Szükebb szülőföldje másik írójának, Liviu Rebreanunak a munkássága is foglalkoztatta.

Külön ki kell emelnünk Gavril Scridon magyar vonatkozású munkásságát. Részt vett a *Román-magyar szótár* szerkesztésében is, de különös jelentősége van a halála előtt megjelent romániai magyar irodalomtörténeti összefoglalójának: *Istoria literaturii maghiare din România 1918—1989* (Cluj, Promedia Plus, 1996). Értékelése az ezutáni évek, főleg magyar irodalomtörténészeire hárul.

Végül, mikor szomorú szívvel búcsúzunk, nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a hetvenes évek végén a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények szerkesztőbizottságának tagjaként folyóiratunk színvonalas megjelenése ügyében is munkálkodott.

MIRCEA POPA

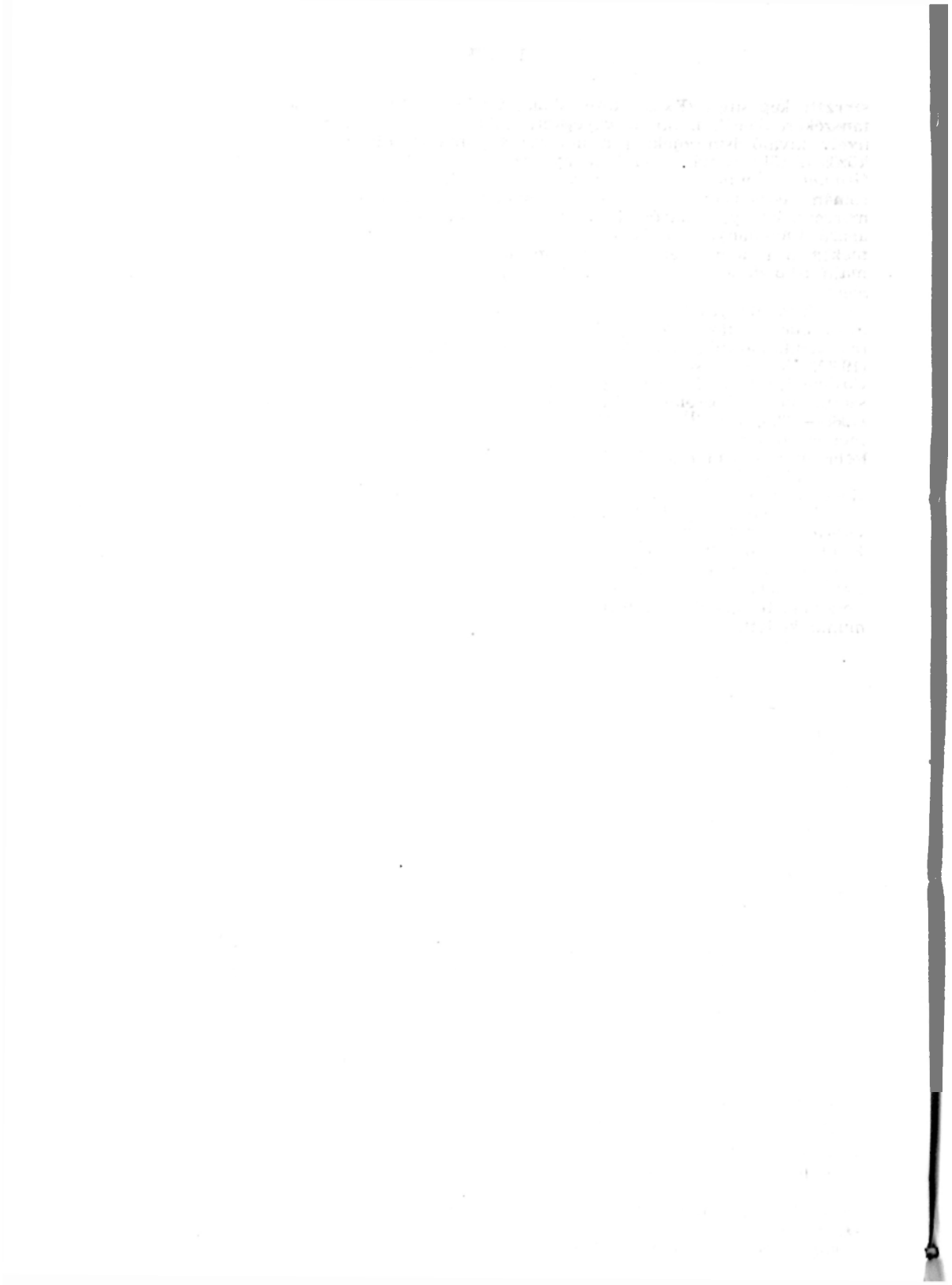

NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK

XLI. évf. 1997. 1. szám

A NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK XXI—XL. ÉVFOLYAMÁNAK REPERTÓRIUMA

A NyIrK-nek 1977 és 1996 között 37 füzete jelent meg. A XXVI., XXXV. és XXXVIII. évfolyam egy-egy füzetben, a többi évfolyam mindegyike két-két füzetben látott napvilágot. A repertórium az évfolyamok aynagáról a szerzők betűrendjében, azon belül pedig a közlemények megjelenésének időrendjében tájékoztat.

Ajtai-Horváth Magda:

H. G. Widdowson: Practical Stylistics: an Approach to Poetry, XXXIX (1995), 206—7.

Szathmári István: Három fejezet a magyar költői stílus történetéből, XL (1996), 211—3.

Albert Gyöngyvér Mária:

Ráduly János: Ahogy szolgának telik esztendeje, XXXII (1988), 79—80.

Almási István:

Népballadák a Küküllő mentéről, XXII (1978) 85—94.

Sorvégnyelés népdalainkban, XXVI (1982), 91—100.

Pozsony Ferenc: Álomvíz partján, Feketeügy vidéki magyar népballadák, XXIX (1985), 174—7.

Április Lajos népdalgyűjteménye, XXXI (1987), 161—174.

Angi István:

Egy vers erőterében (Szilágyi Domokos: Bartók Amerikában), XXV (1981), 3—16.

A művészi jelentés zeneisége, XXIX (1985), 3—20.

Érték és ellenérték az esztétikum erőterében, XXXI (1987), 53—8.

Antal Árpád:

A Lenore-monda az erdélyi magyar folklórban, XXI (1977), 94—100.

Faragó József: Balladák földjén, XXIII (1979), 111—4.

Demény István Pál: Kerekes Izsák balladája, XXV (1981), 102—3.

Nagy Géza, XXV (1981), 127.

A fiatal Gyulai arcképéhez, XXX (1986), 3—18.

Nyujtód, Szászfalu és Sárfalva helynevei, XXXI (1987), 77—83.

Egy zseniális irodalmi mindenes (A kétszáz éves Kisfaludy), XXXIII (1989), 3—12.

Bakk Pál:

Szentkatolna helynevei, XXXIV (1990), 177—182.

Háromszéki helynevek, XXXVI (1992), 93—102.

Balassa Iván:

Szabó T. Attila levelezéséből, XL (1996), 53—73.

Balázs László:

Péntek János: Teremtő nyelv, XXXIII (1989), 196—7.

Balla Júlia:

* * * Az irodalmi elbeszélés elméleti kérdései, XXVII (1983), 178—9.

Balogh Dezső:

A *jön* ige tőtípusa, XXVII (1983), 164.

Kósa Ferenc: Apor Péter helyesírása és nyelvének hangállapota, XXVIII (1984), 94—5.

A szófaji érték, XXX (1986), 43—7.

A köznapi kifejezésekről, XXXI (1987), 151—5.

Teiszler Pál (1932—1988), XXXIII (1989), 104.
A többesjel funkciójáról, XXXIV (1990), 71—4.

Balogh Edgár:

Nagy István arcképe alá, XXI (1977), 131—2.
Az őszinte Korunk-kép, XXII (1978), 99—104.

Balogh F. András:

Kritika a Korunk 1957—67-es évfolyamaiban, XXXIV (1990), 123—33.

Bán Elek:

K. Bolla: A Conspectus of Russian Speech Sounds, XXVI (1982), 184—6.
Grigore Benedek: Slovenske narecia v stoliciach Sálaj a Bihor v Rumunsku, XXIX (1985), 90—2.
Magyar Fonetikai Füzetek — Hungarian Papers in Phonetics, XXX (1986), 191—3.

Beke György:

Bukaresti magyar emlékírók 1877-ben, XXI (1977), 74—8.
A Nőtt Egység válogatott bibliográfiája, XXV (1981), 194—201.
Közélet, közírás, szépirodalom, XXVII (1983), 105—14.

Bencsik M. Katalin:

Selymesilosva helynevei, XXXIX (1995), 91—2.

Bende-Farkas Ágnes:

* * * Néphagyományok új környezetben, XXXI (1987), 187—9.

Benkő András:

Levéltári adalékok Beszterce XVI. századi életéhez, XXI (1977), 202—5.

Benkő Loránd:

Anonymus Erdély-képe, XL (1996), 151—9

Berde Mária:

Sepsikőröspatak és Fotosmartonos helynevei, XXIII (1979), 225—8.

Berde Zoltán:

Makkai Sándor indulása, XXXIX (1995), 79—80.

Bernád Ágoston:

Söni Pál: Nagy István, XXIII (1979), 115—7.
Elkötelezettség és esztétikum, XXIII (1979), 187—94.

Berszán István:

Egy értelmezésfolyamat forgatóköynve, XXXVI (1992), 171—5.
Lét és dráma *Az ember tragédiájában*, XXXIX (1995), 3—13.

Binder Pál:

XVI. századi levelek a Brassói Állami Levéltárból, XXIII (1979), 218—20.

Bíró Zoltán:

Vizuális nyelv az anyanyelvi nevelésben, XXVIII (1984), 127—36.
Tréfás kapcsolatok falusi környezetben, XXIX (1985), 154—8.

Bodó Csanád:

Hegedűs Attila: Kisnémedi tájszótár, XXXVII (1993), 212—4.
Rónai Béla: Zselici nyelvatlasz, XXXVIII (1994), 97—9.

Bodor András:

Csetri Elek: Kőrösi Csoma Sándor, XXIX (1985), 179—82.

Bodrogi Enikő:

Szecessziós világnézet és forma Csáth Géza novelláiban, XXXVIII (1994), 23—38.

Burus János:

Pipe helynevei, XXIX (1985), 165—72.
Székelyvecke helynevei, XXX (1986), 175—81.
Şiclod helynevei, XXXIII (1989), 84—90.
Rava helynevei, XXXIV (1990), 90—7.

Czetter Ibolya:

A „szemfényvesztés" regénye (Márai Sándor: Szindbád hazamegy), XXXVIII (1994), 3—22.
Márai Sándor első verseskötetének szókészlettani tanulságai, XXXIX (1995), 159—69.

Csák László:

Bélfenyér azonosító nevei, XXII (1978), 79—84.
Kelemen Béla, Dicţionar român-maghiar — Magyar-román szótár, XXV (1981), 118.

Cseke Péter:

A Termés szerepe Horváth István világszemléletének alakulásában (I.) XXIV (1980), 3—16.
A Termés szerepe Horváth István világszemléletének alakulásában (II.), XXIV (1980), 145—55.
Az *Erdélyi Fiatalok* kutatásának mérlege, XXVII (1983), 133—42.
Az új tárgyiasságtól a Korunk népi realizmusáig, XXXIX (1995), 15—28.
Az *Erdélyi Fiatalok* szerepe a kisebbségi értelmiségnevelésben, XL (1996), 121—38

Csergő Bálint:

Állatnevek, állathívogató és -terelő szavak Küküllőkeményfalván, XXXIX (1995), 75—8.
Küküllőkeményfalva helynevei, XXXIX (1995), 193—6.

Csetri Elek:

Gyarmathi Sámuel könyvtáráról, XXV (1981), 181—4.
„Európai, sőt a világ embere" (Körösi Csoma Sándor születésének kétszázéves évfordulójára), XXVIII (1984), 3—8.
Kacsóh Pongrác tanulmányai Kolozsváron, XXVIII (1984), 141—6.
Aranka György két kiadatlan levele, XXXIII (1989), 186—7.

Csomortáni Magdolna:

Csíkmindszent helynevei, XXVI (1982), 155—7.
Csíkszentlélek helynevei, XXVII (1983), 75—6.
Erkörtvélyes helynevei, XXVIII (1984), 76—8.
Bánkfalva, Csíkszentgyörgy és Menaság helynevei, XXIX (1985), 65—73.
Csíkszentdomokos, Csíkszentkirály és Zsögöd helynevei, XXX (1986), 72—80.
Ertkörtvélyes mai személynévrendszere, XXX (1986), 141—50.
Ertkörtvélyes ragadványnevei, XXXI (1987), 115—28.
Egy érmelléki falu utó- és becenevei, XXXII (1988), 133—48.
Egy csíki falu állatnevei, XXXIII (1989), 151—60.
Az állattartás csíki szókincséről, XXXIV (1990), 47—55.
Csíkszentlamás helynevei, XXXV (1991), 171—4.
Csobotfalva mai helynévhasználata, XXXVI (1992), 77—80.
Erdélyi magyar helynévkutatásunk jelene, XXXVI (1992), 115—7.
Kázmér Miklós: Régi magyar családnevek szótára, XXXVIII (1994), 94—7.
Balassa Iván: Sárospatak történeti helyrajza a XVI—XX. században, XL (1996), 209—11.

Csőgör Enikő:

Rontáshiedelmek Tordatúrban, XXXIX (1995), 29—38.

Csutak Judit:

Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok — 1984, XXIX (1985), 185—7.

Dánielisz Endre:

Arany János: Összes művei XV—XVI, XXX (1986), 185—6.
Pásztor Emil: Toldi-szótár, XXXII (1988), 86—8.

Dávid Gyula:

Dionyz Durisin, Összehasonlító irodalomkutatás, XXII (1978), 109—111.
Csukás István: Petőfi a szlovákoknál, XXIV (1980), 227—8.
Bibliografia literatury wegierskej w. Polsce III, XXV (1981, 104—5.
Antal Árpád: A magyar irodalom a reformkorban és 1848—49-ben, XXV (1981), 223—5.
Magyar Irodalmi Hagyományok Szlovákiai Lexikona, XXVI (1982), 166—9.
Mózes Huba: Az egészet akartam, XXIX (1985), 80—2.
Antal Árpád hetvenéves, XXXIX (1995), 104—5.

Demény István Pál:

Az északi osztják hősi énekek tipológiai elemzése, XXI (1977), 33—43.
Az északi osztják hősi énekek történeti fejlődése, XXII (1978), 147—158.
A vogul hősi epika (I)., XXVII (1983), 115—24.
A vogul hősi epika (II.), XXVIII (1984), 23—32.
Táltos szavunk eredetéhez, XXXV (1991), 133—6.
A déli osztják hősi epika, XXXVI (1992), 141—54.
A szelkup hősi epika, XXXVIII (1994), 39—54.

Denderle József:

Kolozsvári iskoladráma a XVIII. század elejéről, XXIII (1979), 83—7.

F. Diósszilágyi Ibolya:

A lélek útvesztőin (Juhász Gyula betegsége), XXXV (1991), 31—42.

P. Dombi Erzsébet:

*** Stilisztikai tanulmányok, Válogatta Murvai Olga, XXI (1977), 237—8.
*** Az anyanyelvi oktatás korszerűsítésért, XXII (1978), 116—7.
Murvai Olga: Szöveg és jelentés. A szabad függő beszéd szövegnyelvészeti vizsgálata, XXV (1981), 106—7.
Text vs Sentence, XXV (1981), 239—40.
A *kék* az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár állatszinneveiben, XXVI (1982), 109—14.
Elena Dragos: Structuri narative la Liviu Rebreanu, XXVI (1982), 171—2.
Török Gábor: A pecsétek feltörése, XXIX (1985), 83.
Biró Zoltán: Beszéd és környezet, XXIX (1985), 189—91.
*** Textul si coerenta. Semiotică şi poetică 2, XXX (1986), 190—1.
*** Analize de texte poetice, XXXI (1987), 191—2.
Büky Béla: A pszichikumra vonatkozó szókincs korai rétege a magyarban, XXXIII (1989), 98—100.
Reuven Tsur: On Metaphoring . . ., XXXIV (1990), 109—10.
Petőfi S. János: Szöveg, szövegtan, műelemzés, XXXV (1991), 189—91.

Domokos Johanna:

A török nyelvek felosztása, XXXVIII (1994), 157—164.
A számi (lapp) költészet dióhéjban, XXXIX (1995), 171—9.
Károly Rédei, Uralisches Etymologisches Wörterbuch, XXXIX (1995), 201—4.

Dragoş Elena:

*** Text Connexity, Text Coherence, XXXI (1987), 92—4.
*** Approaches to Poetry Some Aspects of Textuality, Intertextuality and Intermediality, XXXVIII (1994), 194—6.

Egyed Ákos:

Hídvégi Mikó Imre két történeti vonatkozású levele, XXV (1981), 202—8.
Kiss András: Források és értelmezések, XL (1996), 108—10.

Egyed Emese:

Gyökerészés erdélyi Társaságunk kétszáz éves évfordulóján, XXXVII (1993), 115—24.
A gróf Bánffy család és Barcsay Ábrahám levelezéséből, XXXVIII (1994), 71—80.
*** Ányos Pál-összeállítás, XXXVIII (1994), 89—91.

Bíró Ferenc: A felvilágosodás korának magyar irodalma, XXIX (1995), 94—6.
A Barcsay líra: az alkalmiság mint a személyesség változata, XXXIX (1995), 109—122.
Barcsay-filológia, XL, (1996), 181—9.

Egyed Péter:

A bizonyosság határai, XXVII (1983), 95—104.
A reklám és a jelmondat a mindennapi élet jelrendszerében, XXIX (1985), 95—102.
Jegy és jel, XXX (1986), 103—10.
Mű-olvasatok és irány, XXXII (1988), 3—10.

Elekes Ilona:

Dávidházi Péter: Hunyt mesterünk. Arany János kritikusi öröksége, XXXIX (1995), 98—9.

Engel Károly:

György Lajos: Az anekdota — A magyar regény előzményei — Tanulmányok, XXXIII (1989), 91—3.

Enyedi Kémenes Emese:

A gyergyói hiedelmek archaikus rétege, XXXI (1987), 21—7.

Faragó József:

Nagymohai Faust-mondák, XXI (1977), 197—201.
Bihari népmondák a Halley-üstökösről, XXIX (1985), 51—5.
Egy kis háromszéki Pancsatantra-mese, XXXI (1987), 70—76.

Farkas Ágnes:

Hipotézis a költőileg megformált világkép szerkezetéről és funkciójáról, XXX (1986), 111—120.

Farkas Cs. Magda:

A gyermeknyelvi performancia közös vonásai az első, a második és a harmadik nyelv közegében, XXI (1977), 44—57.
Három nyelvi performancia szocioling-visztikai megközelítése, XXIII (1979), 153—66
Paul Schveiger: Limbă şi vorbire în afazie, XXV (1981), 236—9.
A beszéd „cselekvésértéke", XXVII (1983), 143—50.
*** Magyar verbális asszociációk, XXXII (1988), 88—90.

Farkas Edit:

Az elbeszélés nehézségei Ottlik Géza Iskola a határon című regényében, XXXVII (1993), 47—65.

Farkas Kinga:

Gyenis Vilmos: Hermányi Dienes József, XXXVI (1992), 108—10.

Farkas Zoltán:

(Janitsek Jenővel) Torockó és Torockószentgyörgy helynevei, XXV (1981), 88—99.

Fazakas Emese:

A nyelvi világmodell ideje a kései ómagyar kor nyelvemlékeinek tükrében (I), XL (1996), 25—41.
A nyelvi világmodell ideje a kései ómagyar kor nyelvemlékeinek tükrében (II), XL (1996), 161—79.

Fejér Miklós:

Kozma Dezső: Mikszáth Kálmán, XXIII (1979), 117—9.

Fekete István:

(Gajdos Balogh Attilával) Bolyai János és a jelek, XXXV (1991), 123—5.

Ferenczi Géza:

Székely rovásszövegek megfejtéséhez, XXXII (1988), 51—6.
A Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár rovásírásos emléke, XXXIV (1990), 67—70.
Kézírásos magyar értelmezések egy Calepinus-szótárban, XXXVI (1992), 189—96.

A vargyasi székely rovásírásos emlék, XXXVIII (1994), 147—50.
Elmélkedés a régészetről és a székely rovásírásról, XXXIX (1995), 181—6.
Jegyzetek a székely rovásírás köréből, XL (1996), 49—52

Ferenczi Rita:

A *maga* visszaható névmás történetéből, XXXV (1991), 75—86.
A *maga* névmás a birtokos szerkezetben, XXXVII (1993), 141—51.

Fodor Katalin:

A szójelentés-képzés egyéni fejlődési folyamatának lélektani kutatása, XXIX (1985), 127—31.

Fülei-Szántó Endre:

Segédigék és módosító igék a magyarban, XXXI (1987), 143—50.
(Dolio Zavaletával), A 'marad' ige elemzése a spanyol és a magyar nyelvben, XXXII (1988), 123—32.
Az igei predikátum és kategóriái, XXXIII (1989), 181—5.
Alexandru Rosetti, XXXIV (1990), 111.
A Meridián árnyékában (Paul Celan versei), XXXVII (1993), 135—9.

Fülöp Dénes:

Mikefalva helynevei, XXXIX (1995), 188—93.

Gaal György:

Román—magyar irodalmi kapcsolatok Kristóf György munkásságában, XXII (1978), 19—30.
Kiss Ernő levelei Kristóf Györgyhöz, XXIII (1979), 77—83.
Angolszász vonatkozások az Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapokban, XXVI (1982), 37—46.
Köllő Károly: Két irodalom mezsgyéjén, XXIX (1985), 77—80.
Kozma Dezső: Koltói ősz. Petőfi Júliája, XXX (1986), 184—5.
Sipos Domokos novelláinak élményrétegei, XXXIII (1989), 166—72.
*** Adomák és tanítómesék, XXXIII (1989), 193—4.
*** Eminescu a magyar irodalomban Eminescu în literatura maghiară, XXXIV (1990), 100—1.
*** Kortárs Magyar Írók Lexikona 1958—1988, XXXIV (1990), 194—5.
Antal Árpád: György Lajos életműve; Köllő Károly: György Lajos irodalmi munkássága, XXXVI (1992), 211—3.
Kénesi Tőzsér János: De Typographis Unitariorum in Transilvania, (1992), 215—6.
*** Romániai Magyar Irodalmi Lexikon, XXXIX (1995), 93—4.
A komparatisztika a romániai magyar irodalomtudományban, XXXIX (1995), 123—32.
Romániai magyar bibliográfiák, XXXIX (1995), 197—9

Gábor Csilla:

A magyar irodalmi gondolkodás 17. századi kezdetei, XXXI (1987), 3—10.

Gajdos Balogh Attila:

(Fekete Istvánnal) Bolyai János és a jelek, XXXV (1991), 123—5.

Galbács Mihály:

Albert Kovács: Poetica lui Dostoievski, XXXIII (1989), 94—5.
Kovács Albert: Műfajok, műformák, motívumok, XXXIV (1990), 99—100.

Gálffy Mózes:

A tárgy és a tárgyas szószerkezet a marosmagyarói nyelvjárásban, XXI (1977), 58—67.
Balogh Lajos–Király Lajos, Az állathangutánzó igék hivogatók és terelők Somogyi nyelvatlasza, XXI (1977), 124—6.
Gergely Piroska: A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere, XXII (1978), 113—4.
Murádin László: Szavak titka, XXII (1978), 117—8.
A marosmagyarói nyelvjárás mássalhangzó-rendszere, XXIII (1979), 31—44.
Fábián Pál: Helyesírásunk, XXIII (1979), 239—240.

Tanulmányok a regionális köznyelviség köréből, XXIV (1980), 118—21.
Mondatátszövődés a marosmagyarói nyelvjárásban, XXIV (1980), 205—21.
Penavin Olga — Matijevics Lajos: A jugoszláviai székely telepek nyelve, XXV (1981), 119—20.
Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, XXV (1981), 233—6.
Imre Samu, Szathmáry István, Szűts László (szerk.): A magyar nyelv grammatikája, XXVI (1982), 176—80.
Kiss Jenő: Nyelvjárási tanulmányok, XXVI (1982), 183—4.
Az ismétlés mint mondatszerkesztési eljárás a magyarói nyelvjárásban, XXVII (1983), 29—40.
Kiss Jenő: A rábaközi Mihályi nyelvjárásának hang- és alaktana, XXVII (1983), 184—6.
Murádin László: Szavak színeváltozása, XXVIII (1984), 95—7.
Hajdú Mihály: Magyar—angol, angol—magyar keresztnévszótár, XXX (1986), 94—6.
Fábián Pál: Nyelvművelésünk évszázadai, XXXI (1987), 94—6.
Hely- és időhatározós szószerkezetek a magyarói nyelvjárásban, XXXVII (1993), 79—113.

Gazda Ferenc:

Haraly helynevei, XXXVIII (1994), 181—4.

B. Gergely Piroska:

Személynév-magyarázatok, XXI (1977), 101—8.
Gombocz Zoltán a kolozsvári egyetemen, XXII (1978), 71—8.
A magyar feltételes mondat történetéhez, XXIII (1979), 69—76.
Magyar Személynévi Adattárak — Magyar Névtani Dolgozatok, XXIV (1980), 122—5.
Szabó T. Attila: Nép és nyelv, XXVI (1982), 172—4.
Az *idő* főnév időhatározói alakulatainak történetéből, XXVII (1983), 47—51.
Egy új személynévtárról, XXIX (1985), 191—3.
Szabó T. Attila 80 éves, XXX (1986), Szabó T. Attila, XXXI (1987), 102—3.
Ördög Ferenc: Zala megye népességösszeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1745—1771), XXXVII (1993), 208—10.

Gherman, Mihai-Alin:

(Mózes Hubával) *** Arte poetice. Renașterea, XXXI (1987), 86—7.

Cs. Gyímesi Éva

Lászlóffy Aladár vershelyzetei, XXII (1978), 3—18.
Székely János lírája és a korszerű gondolatiság, XXII (1978), 137—146.
Elméleti alapok a romániai magyar irodalomtudományban, XXVI (1982), 15—25.
Ósképek, egyetemes szimbólumok, XXVII (1983), 3—14.
Ion Vlad: Lectura romanului, XXIX (1985), 75—6.
Kántor Lajos: „Vallani és vállalni", XXIX (1985), 173—4.
Tóth Árpád halk hajója, XXX (1986), 151—4.
Hajós József: Böhm Károly filozófiája, XXXI (1987), 85—6.
Szili József (szerk.): A strukturalizmus után, XXXVII (1993), 205—6.

F. Györbiró Gabriella:

Kálnok és Lécfalva helynevei, XXXVII (1993), 200—204.

Györbiró Pál:

Adalékok a romániai magyar irodalmi élet történetéhez, XXXIX (1995), 80—82.

Györffy Dénes:

Romániai magyar irodalmának bibliográfiája 1943—44-ben, XXXIII (1989), 77—81.
A Calepinus-szótár a Bethlen Könyvtárban, XXXIV (1990), 165—7.

Hajós József:

Pápai Páriz Ferenc, Békességet magamnak, XXII (1978), 105—7.
Lessingiana, XXIII (1979), 137—52.
Mintha vagy *Mint ha?*, XXX (1986), 27—34.
Kronosz = idő? XXXIV (1990), 15—25.
Vives (Könyvbarátí séta egy 500 éves humanista ösvényein), XXXVI (1992), 19—38.
Kellgren és Körmöczi, XXXVIII (1994), 123—36.

Hints Miklós:

Ismeretlen Aranka György-művek?, XXXIII (1989), 187—8.
(Janitsek Jenővel) Aranyosgerend helynevei, XXXIV (1990), 84—90.
(Jaintsek Jenővel) Magyarpalatka és Visa helynevei, XXXIV (1990), 182—7.
(Janitsek Jenővel) Székelykocsárd helynevei, XXXV (1991), 174—7.
Tacs helynevei, XXXVI (1992), 102—5.
Felvinc helynevei, XXXVII (1993), 196—8.

Hoppál Mihály:

A Toldi mitológiai háttere, XXV (1981), 131—148.

Horváth Andor:

A világirodalom előadója, XL (1996), 3—12.

Horváth Károly:

Az emberiség-költemény két típusa a XIX. században: az epikai és a drámai, XXXV (1991), 3—12.

Huber András:

M. M. Jehuda ismeretlen levele, XXXIX (1995), 187—8.

Imreh Barna:

Alsórákos helynevei, XXV (1981), 208—216.

Istrate, Ion:

Istoria literaturii romane — studii, XXIV (1980), 114—5.

Jakó Klára:

Az első kolozsvári egyetemi könyvtár történetéből, XXX, (1987), 103—14.

Janitsek Jenő:

Felsórákos helynevei, XXI (1977), 205—8.
Bardóc és Száldobos helynevei, XXII (1978), 219—22.
Erdőfüle helynevei, XXIV (1980), 98—103.
(Farkas Zoltánnal) Torockó és Torockószentgyörgy helynevei, XXV (1981), 88—99.
Györgyfalva helynevei, XXVI (1982), 148—55.
Máramarosi helynevek, XXVIII (1984), 70—6.
Szászfenes helynevei, XXIX (1985), 55—65.
Kajántó helynevei, XXX (1986), 171—5.
Szind helynevei, XXXI (1987), 184—6.
Feiurdeni helynevei, XXXII (1988), 171—184.
(Hints Miklóssal) Aranyosgerend helynevei, XXXIV (1990), 84—90.
(Hints Miklóssal) Magyarpalatka és Visa helynevei, XXXIV (1990), 182—7.
(Hints Miklóssal) Székelykocsárd helynevei, XXXV (1991), 174—7.
A párhuzamos helynévadása Tiszaveresmart névrendszerében, XXXVI (1992), 81—5.
Tordaszentlászló és Magyarfenes helynevei, XL (1996), 75—99.

Jenei Teréz:

A szecesszió stiláris sajátosságai Babits Mihály *A gólyakalifa* című regényében, XXXVII (1993), 33—45.
Szecessziós díszítő motívumok Babits Mihály novelláiban, XXXVIII (1994), 137—46.
Bernáth Árpád (szerk.): A műértelmezés helye az irodalomtudományban, XXXVIII (1994), 192—4.
Tolcsvai Nagy Gábor: A szövegek világa, XXXIX (1995), 102—3.
A szecesszió stílusjegyei Czóbel Minka *Donna Huanna* című drámájában, XXXIX (1995), 151—7.
*** A stílus diszkurzív elmélete, XL (1996), 103—6.

S. Józsa Mária:

Thomka Beáta: A pillanat formái, XXXII (1988), 80—2.

Kabán Annamária:

Méliusz Juhász Péter Herbáriuma magyar növényneveinek nyelvi vizsgálata, XXIV (1980), 81—8.
A bekezdések szöveglogikai szerkezete Apáczai Magyar Enciklopédiájában, XXVI (1982), 101—7.
Békési Imre: Szövegszerkezeti alapvizsgálatok, XXVII (1983), 83—4.

Kiefer Ferenc: Az előfeltevések elmélete, XXX (1986), 92—4.
Balázs János: A szöveg, XXXI (1987), 98—100.
Békési Imre: A gondolkodás grammatikája, XXXI (1987), 193—4.
Bánréti Zoltán: A megengedő kötőszók szintaxisáról és szemantikájáról XXXII (1988), 90—2.
*** Text si textualitate. Semiotică şi poetică 3, XXXII (1988), 190—1.
A szöveg szemiotikai megközelítéséhez, XXXIII (1989), 60—75.
A funkcionális stílusok szemiotikájáról XXXIII (1989), 177—80.
(Mózes Hubával) Dsida Jenő utolsó versei, XXXIII (1989), 188—82.
A tudományos stílus szemiotikájából, XXXIV (1990), 67—70.
Szekér Endre: Hagyomány és újítás mai költői nyelvünkben, XXXIV (1990). 192—3.
Petőfi S. János — Békési Imre (szerk.): Szemiotikai szövegtan, XXXV (1991), 187—9.
(Mózes Hubával) Egy Dsida-vers variánsa, XXXVI (1992), 87—92.
Petőfi S. János: A humán kommunikáció elmélete felé, XXXVI (1992), 114—5.

Kacsó Gizella:

Czóbel Minka és a szecesszió, XXXII (1988), 43—50.

Kántor Lajos:

Láng Gusztáv, A jelen idő nyomában, XXI (1977), 227—8.
Két Tamási modell, XXIII (1979), 3—14.
Szabédi László és a Termés, XXIV (1980), 135—144.
A 75 éves Balogh Edgár és az irodalomtörténet-irás, XXV (1981), 241—2.
„Erdély írói új feladatok előtt", XXVII (1983), 41—6.
Ady örökösei a Világosság műhelyében, XXIX (1985), 103—112.
Egy lerombolt világot újjáépíteni, XXXIX (1990), 3—13.

Károlyi Dénes:

Csetri Elek: Körösi Csoma Sándor indulása, XXIV (1980), 230—4.

Katona Ádám:

Az elfelejtett György Lajos, XXVIII (1984), 103—112.
Szabó Dezső a katedrán, XXXV (1991), 148—164.

Kelemen Béla:

Sextil Puşcariu, XXI (1977), 68—73.
Coresi, Psaltirea slavo-română (1577), în comparaţie cu psaltirile coresiene din 1570 si din 1589, XXI (1977), 121—2.
Revista portuguesa de filologica, XXI (1977), 122.
Ion Ghetie, baza dialectică a românei literare, XXI (1977), 230—2.
Dimitrie Macrea hetvenéves, XXI (1977), 239—240.
Marius Sala, Dan Munteanu, Valeria Neagu, Tudora Şandru-Olteanu: El léxico indígena del espanol americano, XXII (1978), 111—113.
Manuscrisul de la Ieud, XXII (1978), 228—229.
*** Formarea cuvintelor în limba română, XXIII (1979), 120—121.
*** Dicţionar analogic şi de sinonime al limbii române, XXIII (1979), 123—4.
Ion Ghetie: Istoria limbii române literare, XXIII (1979), 233—4.
Vasile Şerban — Ivan Evseev: vocabularul românesc contemporan. Schită de sistem, XXIV (1980), 117—8.
G. I. Tohăneanu: Arta evocării la Sadoveanu, XXIV (1980), 236—7.
Ioan Pătruţ: Onomastică românească, XXV (1981), 112—5.
Vasile Breban: Dicţionar al limbii române contemporane, XXV (1981), 117—8.
Steian Dumistrăcel: Lexic românesc, Cuvinte, metafore, expresii, XXV (1981), 232—3.
Ion Coteanu: Structura şi evoluţia limbii române (de la origini până la 1860), XXVI (1982), 174—6.

Kereskényi Sándor:

Bíró Béla: A tragikum tragédiája, XXIX (1985), 182—3.

Keszeg Vilmos:

Mikó Imre — Kicsi Antal — Horváth Sz. István: Balázs Ferenc, XXVIII (1984), 82—3.

Nagy Jenő: Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok, XXIX (1985), 89—90.
Imreh István: A törvényhozó székely falu, XXIX (1985), 183—5.
Faragó József — Almási István: Virágok vetélkedése, XXXI (1987), 87—9.
Pozsony Ferenc: Szerct vize martján, XXXIX (1995), 213—6.
*** Din traditiile populare ale românilor din Ungaria, XL (1996), 112—3.

Kiesi Sándor András:

Hal-e a csík?, XXXIX (1995), 39—50.

Kiss Ferenc:

Az enyedi kollégium kapcsolatai az odera-frankfurti egyetemmel, XXII (1978), 214—216.
A Marosvásárhelyi Református Kollégium Arva Bethlen Kata alapítványa, XXVI (1982), 141—7.

Kiss Mihály:

Kései pozitivizmus a magyar irodalomkritikai gondolkodásban, XXXVI (1992), 3—17.

Kiss Zoltán:

Kövend helynevei, XXXVII (1993), 193—200.

Kosa Ferenc:

Szabó T. Attila: Nyelv és irodalom, XXVII (1983), 88—90.
Az *s* és *z* hangértékű *sz* az erdélyi régi kéziratos írásbeliségben, XXVII (1983), 151—6.
A hangérték nélkül *y*, *i* és *j* történetéhez, XXVIII (1984), 147—152.
Megjegyzések egy ismertetéshez, XXIX (1985), 49—50.
Demény János — Pataki József: Székely Oklevéltár, XXX (1986), 89—91.
A székelyderzsi rovásfelirat újabb megfejtési kísérleteiről, XXXI (1987), 59—61.
Mészöly Gedeon Octavia fordítása, XXXII (1988), 70—8.
A *lesz* ige történetéhez, XXXIII (1989), 123—34.
Andrád Sámuel nyelvi nézetei és nyelvének néhány sajátossága *Elmés és mulatságos anekdoták* című művében, XXXIV (1990), 151—62.
Az ESzT. munkálatairól, XXXV (1991), 127—32.
Baróti Szabó Dávidra emlékezvén, XXXVI (1992), 177—80.
*** A magyar nyelv történeti nyelvtana I, XXXVI (1992), 219—221.
Kísérlet a vargyasi rovásfelirat megfejtéséhez, XXXVIII (1994), 153—6.

Kovách Géza:

Kuncz Aladár levelei Márki Sándorhoz, XXI (1977), 109—110.

Kovácsné József Magda:

Máréfalva mai magyar kereszt- és becenevei, XXI (1977), 187—196.
Ragadványnév-használat egy városi iskolában, XXVI (1982), 125—130.
B. Gergely Piroska: A kalotaszegi magyar családnevek rendszertani és funkcionális vizsgálata, XXVII (1983), 182—4.
Havasalja ragadványnevei, XXXIII (1989), 49—62.
Havasalja kereszt- és becenevei, XXXV (1991), 97—113.

Kovács Péter:

A stilusparódia fogalmáról, XXV (1981), 159—168.

Kozma Dezső:

Filozofikum Vajda János költészetében, XXI (1977), 175—82.
Bori Imre: Krúdy Gyula, XXIII (1979), 229—30.
Egy műfaj változásai, XXIV (1980), 17—29.
Kiesi Antal, XXV (1981), 127.
Kismonográfiákról — röviden, XXV (1981), 227—8.
Arany János — száz év távlatából, XXVI (1982), 7—13.
Jászai Mari három levele, XXVII (1983), 63—4.
Máté Gábor: Filozófia és regény, XXVII (1983), 77—9.
Mózes Huba: Sajtó, kritika, irodalom, XXVIII (1984), 85—6.
Vajda János tájlátása, XXIX (1985), 29—34.
„Téged dalolak... emberi nagyság", XXIX (1985), 149—153.

Lőrinczy Huba: Fénytörés, XXX (1986), 88—9.
Mózes Huba: Forrása rég fakadt..., XXX (1986), 183—4.
Fülöp László: Közelítések Krúdyhoz, XXXI (1987), 89—90.
Az Ady-örökség történetéből, XXXII (1988), 11—8.
Németh G. Béla: Századutóról — századelőről, XXXII (1988), 83—4.
„Vallani mindent: volt életem dolga", XXXIII (1989), 161—5.
Gondolatok Makkai Sándor Ady-könyvéről, XXXIV (1990), 163—4.
Kovács István: Sipos Domokos, XXXIV (1990), 189—90.
Hagyomány és újítás, XXXV (1991), 115—6.
Petelei István levele Kovács Dezsőnek, XXXV (1991), 147—8.
Mikszáth Kálmán halálának 85. évfordulójára, XXXIX (1995), 69—71.
Arany János művének újabb értelmezései, VL (1996), 43—8.

Kozma Emese:

Egy posztmodern költői világ értelmezéséhez, XXXVII (1993), 21—32.

Köllő Károly:

Adalékok Ady Endre fogadtatásáról a kolozsvári sajtóban, XXI (1977), 79—84.
Kocziány László halálára, XXII (1978), 119—120.
Szempontok ifjú Halici Mihály 1674 utáni életútjának németalföldi és angliai munkásságának felderítésére, XXII (1978), 191—202.
Mihai Moraru — Catalina Velculescu: Bibliografia analitică a cărţilor populare laice, XXII (1978), 227-8.
Móricz Zsigmond útja a román olvasóhoz, XXIII (1979), 179—85.
Dávid András: Délszláv epikus énekek — magyar történeti hősök, XXIII (1979), 231—2.
Benedek Elek három levele írói munkásságáról, XXIV (1980), 89—91.
Gyulai Pál irodalmi levelezéséből, XXIV (1980), 220—23.
A Félibre-mozgalom erdélyi visszhangjáról, XXV (1981), 149—57.
Dorothea Sasu-Zimmermann: Petőfi în literatura română (1849—1973), XXV (1981), 225—7.
Erdélyi viták a naturalizmusról (I.), XXVI (1982), 27—36.
Erdélyi viták a naturalizmusról (II.), XXVII (1983), 15—27.
Elena Stan, XXX (1986), 100.
Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae — A Magyarországi Középkori Latinság szótára, XXXV (1991), 192—5.
Újabb adalék a Székelyudvarhelyi Kódex viszontagságos sorsához, XXXVIII (1994), 179—81.

Könczei Csilla:

Horváth János nyelvészeti vonatkozású levele, XXVII (1983), 61—3.

Kötő József:

A nagybányai színimozgalom krónikája (1918—1940), XXVIII (1984), 113—20.
Színjátszás Brassóban és a Brassói Lapok színházszervező munkássága (1918—1940), XXIX (1985), 113—126.
Az aradi színjátszás két világháború közötti történetéből, XXXII (1988), 114—22.
Székelyudvarhely színjátszása (1918—1940), XXXV (1991), 65—73.
Forgách Sándor szellemi hagyatéka, XXXVI (1992), 181—5.

Kún László:

Tancs helynevei, XXXV (1991), 182—4.

Lakatos Éva:

Sajtóbibliográfiai kalauz, XXXV (1991), 164—71.

Lakó Elemér:

Két kolozsvári templom leltára 1585-ből, XXII (1978), 216—9.

Láng Gusztáv.

A meddőség mítosza (Egy Ady-vers eszme- és formaszerkezete) XXI (1977), 3—11.
A Nyugat és az avantgarde, XXIII (1979), 131—6.

Lázok János:

A céltól az eszközig: a Sütő-novelláktól a Sütő drámákig, XXV (1981), 17—30.
Évek és hazajáró lelkek Sütő András trilogiájában, XXVIII (1984), 137—40.

Lőrinczy Huba:

Ortega és Mária, XL (1996), 139—49.

J. Lőrinczi Réka:

Magyar rokonsági elnevezések, XXIII (1979), 45—58.

Major Miklós:

Szilágysági helynevek, XXXIX (1995), 82—91.

Marosi Ildikó:

Németh László egy levele, XXIV (1980), 219—20.

Máté Jakab:

(Schveiger Paullal) Papers in Computational Linguistisc, XXI (1977), 232—4.

A szövegnyelvészettől a szemiotikai textológia felé, XXXIX (1995), 141—50

Máthé Dénes:

Nyelvfilozófiai problémák Bretter György írásaiban, XXXIII (1989), 13—22.

Máthé József:

Egy Blaga-vers magyar fordításváltozatai, XXII (1978), 63—70.

Mitruly Miklós:

Rózsa királyfi. Berekméri Sándor gernyeszegi meséi, XXII (1978), 232—4.

A szerelmi tematika megjelenése a népi lírában, XXX (1986), 19—26.

*** Édesanyám sok szép szava, XXXIII (1989), 194—5.

*** Igaz ember igazat szól, XXXIV (1990), 102—3.

Népdal és népballada Krasznán a hatvanas években, XXXVI (1992), 39—51.

Mohai V. Lajos:

Poszler György: Eszmék, eszmények, nosztalgiák, XXXIV (1990), 195—7.

Molnár Judit:

Ady olvasása közben, XXI (1977), 133—44.

Mózes Huba:

Szabédi szépprózája XXI (1977), 22—32.

V. Szendrei Júlia, XXI (1977), 127—8.

A húszas évek romániai magyar irodalomkritikai törekvéseinek kérdéséhez, XXI (1977), 183—6.

Kritikatörténeti pillanatok, XXII (1978), 57—62.

A Keleti Újság és az irodalom (I.), XXII (1978), 123—36.

A Keleti Újság és az irodalom (II.), XXIII (1979), 15—30.

Irodalomtörténet-írás — 1978, XXIII (1979), 87—93.

Domokos Sámuel: A román irodalom magyar bibliográfiája 1961—1970, XXIII (1979), 119—20.

*** Dictionar cronologic — Literatura română, XXIII (1979), 230—1.

A Brassói Lapok irodalomszolgálata 1927—1940 között, XXIV (1980), 59—68.

Irodalomtörténet — 1979, XXIV (1980), 91—8.

A romániai magyar írói tömörülések történetéből, XXIV (1980), 189-200.

Dictionarul literaturii române de la origini până la 1900, XXIV (1980), 230.

A regény megközelítése, XXV (1981), 67—76.

Irodalomtörténet — 1980, XXV (1981), 83—88.

Balázs Ferenc és Szabédi László közös könyvkiadási terve 1935-ből, XXV (1981), 193—4.

A népdalvers sorfajai, XXVI (1982), 47—60.

Irodalomtörténet — 1981, XXVI (1982), 133—41.

A romániai magyar regény a két világháború között (Bibliográfia), XXVII (1983), 65—71.

Kuncz Aladár: Levelek 1907—1931, XXVII (1983), 77.

Irodalomtörténet — 1982, XXVII (1983), 165—71.

Réthy Andor — Váczy Leona: Magyar irodalom románul, XXVIII (1984), 79—82.

Irodalomtörténet — 1983, XXVIII (1984), 162—70.

*** Magyar-román filológiai tanulmányok, XXVIII (1984), 183—4.

*** Bibliografia românească modernă (1831—1918), XXIX (1985), 88.

Irodalomtörténet — 1984, XXIX (1985), 159—65.
*** Bibliografia relaţiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice: 1859—1918, XXIX (1985) 178—9.
A két világháború közötti romániai magyar rövidpróza, XXX (1986), 59—71.
*** Analele Academiei Republicii Socialiste România, XXX (1986), 84—5.
Irodalomtörténet — 1985, XXX (1986), 161—71.
(Mihai-Alin Ghermannal) *** Arte poetice. Renaşterea, XXXI (1987), 86—7.
Irodalomtörténet — 1986, XXXI (1987), 174—81.
Romániai magyar verseskönyvek és -füzetek a két világháború között, XXXII (1988), 57—69.
A hazai magyar verseskötetek megjelenésének dinamikája 1944 és 1987 között, XXXII (1988), 149—52.
Irodalomtörténet — 1987, XXXII (1988), 163—70.
Molnár Szabolcs: Berde Mária, XXXII (1988), 185—6.
A nyolc szótagos sor mérték változatai, XXXIII (1989), 63—8.
M. Eminescu: Opere VIII, XXXIII (1989) 93—4.
A romániai magyar irodalomtörténetírás történetéhez, XXXIII (1989), 173—6.
(Kabán Annamáriával) Dsida Jenő utolsó versei, XXXIII (1989), 188—192.
Adalékok a tilalmak sajtótörténetéhez, XXXV (1991, 117—22.
Régi Magyar Költők Tára, XXXV (1991) 185—6.
(Kabán Annamáriával) Egy Dsida-vers variánsa, XXXVI (1992), 87—92.
Benedek Elek irodalmi levelezése 1921—1929, XXXVI (1992), 107—8.
A bírálat hatása, avagy a recepció recepciójáról, XXXVI (1992), 187—9.

Murádin László:

Csíkszépvíz mai magyar helynevei, XXI (1977), 112—4.
Állathívogató és -űző szavak erdélyi nyelvföldrajza (I), XXI (1977), 161—74.
Állathívogató és -űző szavak erdélyi nyelvföldrajza (II), XXII (1978), 41—56.
A 'tulajdont őrző személy' jelentésmező jelölése és tagolása a romániai magyar, nyelvjárásokban, XXII (1978), 159—74.
A *kerítés* és fajtáinak megnevezései az erdélyi magyar nyelvjárásokban, XXIII (1979), 199—210.
Nyelvföldrajzi adatok a magyar parasztság rétgazdálkodásának szókincséhez, XXIV (1980), 43—57.
Az e/ë fonémakülönbség megléte és megoszlása a romániai magyar nyelvjárásokban, XXIV (1980), 169—87.
Miriszló nyelvjárásának magánhangzórendszere, XXV (1981), 39—66.
Az asszociatív *á-zás* elterjedtsége a romániai magyar nyelvjárásokban, XXV (1981), 185—92.
Néhány gazdasági növénynév belső és területi összefüggéseihez, XXVI (1982), 115—23.
Az *á* utáni *o*-zás elterjedtsége a mezőségi nyelvjárásterület nyugati részén, XXVII (1983), 53—60.
Kelemen Béla, XXVII (1983), 91—2.
Néhány apróvad neveinek erdélyi nyelvföldrajza, XXVII (1983), 157—63.
A zárt *i* (~*í*)-zés erdélyi elterjedtsége, XXVIII (1984), 33—54.
A *be* igekötő nyelvjárási alakjai, XXVIII (1984), 153—5.
A *v* tövű igék egy csoportja a romániai magyar nyelvjárásokban, XXIX (1985), 35—41.
Adatok a népi gyermekjátékok szókincséhez, XXIX (1985), 135—48.
A zárt *ű*-zés és *ú*-zás egytagú szavakban és határozóragokban, XXX (1986), 49—58.
Az *e/ö* hangviszony a mezőségi nyelvjárásban, XXX (1986), 121—40.
Állathangutánzó igék nyelvjárási alakjai, XXXI (1987), 29—52.
Nyelvföldrajzi adatok az ekés földművelés szókincséhez, XXXI (1987), 129—142.
Nyelvföldrajzi adatok a *kukorica* szókincséhez, XXXII (1988), 19—42.
A rovarnevek nyelvjárási szókincséből, XXXII (1988), 153—62.
A mezőségi *a*-zás, XXXIII (1989), 23—48.
Gálffy Mózes — Márton Gyula: Székely Nyelvföldrajzi Szótár, XXXIII (1989), 95—7.
Gálffy Mózes (1915—1988), XXXIII (1989), 103—1.
A szekér és részeinek nyelvjárási szókincséből, XXXIII (1989), 135—50.
Növény- és virágnevek, XXXIV (1990), 27—45.
Adatok a határozószók nyelvjárási alakjaihoz, XXXIV (1990), 169—73.
Lapok a Romániai Magyar Nyelvjárások Atlaszából, XXXV (1991), 137—46.

A „suksük nyelv" az erdélyi nyelvjárásokban, XXXVI (1992), 53—63.
A tővégi *nyn* váltakozás a romániai magyar nyelvjárásokban, XXXVI (1992), 155—69.
A kétnyelvűség egy sajátos megnyilvánulása a moldvai csángómagyarok nyelvi tudatában, XXXVII (1993), 159—62.
Harasztos helynevei, XXXVII (1993), 192—6.
A huszonhatodik évfolyamon túl, XXXVIII (1994), 65—71.
Szabó József: A magyarországi és jugoszláviai magyar nyelvjárásszigetek, XXXVIII (1994), 99—105.
Az *-ért* határozórag hangalakja az erdélyi nyelvjárásokban, XXXVIII (1994), 173—8.
Hencidától Bor[illegible]láig folyt a sárga lé, XXXIX (1995), 72—4.
Komoróczy György: Magyar szavaink nyomában, XXXIX (1995), 208—9.
Somlyó, XL (1996), 191—4

Murvai László:

Bárd Oszkár, a lapszerkesztő, XXVI (1982), 85—90.
Dsida Jenő levelei Bárd Oszkárhoz, XXVIII (1984), 63—70.

Murvai Olga:

A szabad függő beszéd mint kommunikáció-elméleti modell, XXII (1978) 31—40.
A szabad függő beszéd mint komplex szemantikai jel, XXII (1978), 203—8.
A műalkotás belső felépítettségének szemiotikai vizsgálatához, XXIV (1980), 31—42.
Ion Coteanu, Stilistica funcțională a limbii române, XXX (1986), 186—8

S. Muzsnai Magda:

Szabó T. Attila 75 éves, XXV (1981), 123—6.

Nagy Jenő:

Zamfira Mihail: Terminologia portului popular românesc, XXII (1978), 229—32.
Mollay Károly: Német-magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig, XXVIII (1984), 88—94.

J. Nagy Mária:

Balogh László, Mag hó alatt. Bevezetés Ady költészetének jelképrendszerébe, XXI (1977), 123—4.
Szabó Zoltán: A mai stilisztika nyelvelméleti alapjai, XXII (1978), 236—7.
Dobos B. Magda: A nominális szerkesztésmód a magyar impresszionista stílusban, XXIV (1980), 238—9.
*** Direcții în critica și poetica franceză contemporană, XXVIII (1984), 180—3.
A műelemzések metaforafogalmáról, XXX (1986), 155—60.
Szabó Zoltán: Szövegnyelvészet és stilisztika, XXXIV (1990), 103—5.

Nagy Olga:

Asszonyok elbeszélései, XXX (1986), 35—41.
Féja Géza levelei, XL (1996), 195—202.

Nagy Zsófia:

Női ars poetica a régi századfordulón, XL (1996), 13—23

Norvik, Piret:

Petőfi észtül, XXXVI (1992), 137—140.

Oláh Ferenc:

*** Mai magyar nyelvünk, XXII (1978), 115—6.
A szóképzés szerepe az *új* szókincselemek keletkezésében, XXIII (1979), 63—8.

Oltean, Ștefan:

A fikcionális szöveg és a valóságra való vonatkozás kérdése, XXXVII (1993), 67—77.

Orbán Gyöngyi:

A hermeneutikai szempontú műelemzés, XXXVI (1992), 65—75.
Az irodalmi műalkotás létmódjának hermeneutikai felfogásához, XXXVIII (1994), 107—21.

Pál Éva:

A Csíki-medence helyneveiből, XXXIII (1989), 81—4.

Péntek János:

Máté Jakab — Schveiger Paul, Nyelvészet és matematika, XXI (1977), 236—7.
Rendszerszerűség és produktivitás, a *Phaseolus* népi terminológiájában, XXII (1978), 175—90.
Takács Lajos: Egy irtásfalu földművelése, XXII (1978), 239.
A román-magyar nyelvi kölcsönhatás néhány szemantikai vonatkozása, XXV (1981), 77—81.
J. Lőrinczi Réka: A magyar rokonsági elnevezések rendszerének változásai, XXVI (1982), 183—4.
Paul Schveiger: O introducere în semiotică. Puncte de vedere, XXIX (1985). 84—5.
Balázs János: Hermész nyomában. A magyar nyelvbölcselet alapkérdései, XXXII (1988), 195—6.
Alexandru Graur (1900—1988), XXXIII (1989), 102.
A nyelvi közlés zavarai, különös tekintettel a kommunikáció kontextusára, XXXIV (1990), 143—150.
Nagy Jenő, XL (1996), 115.

Pethő Ágnes:

Filmtechnikai elemek József Attila *Nyár* című versének szerkezetében, XXVIII (1984), 55—8.
Ileana Galea — Irina Criveanu — Angela Ivaş — Maria Voia: Dicţionar englez-român de expresii verbale, XXXVII (1993), 207—8.
Szathmári István: Stílusról, stilisztikáról napjainkban, XXXIX (1995), 209—11.
Antonio Garcia-Barrio: A Theory of the Literary Text, XL (1996), 106—8.

Popa, Mircea:

Ion Vlad, Lecturi constructive, XXI (1977), 120—1.

Pozsony Ferenc:

A hajdúkkal útnak induló lány balladájának újabb változatai, XXIV (1980), 69—80.

Rab János:

Néhány gyergyói földrajzi név értelmezéséhez, XXVIII (1984), 59—61.

Ráduly János:

Sipos Domokos két levele, XXI (1977), 110—1.
Kibéd helynevei, XXIV (1980), 103—11.
A vargyasi rovásemlék olvasata, XXXVIII (1994), 151—2.

Rostás István:

Kántor Lajos — Kötő József: Magyar színjátszás Erdélyben, XXXVIII (1994), 189—92.
Indig Ottó: Váradi parnasszus, XXXIX (1995), 96—8.

Sajter Laura:

A szecessziós színmű elméleti megközelítése, XXXIV (1990), 57—61.
A cselekmény szecessziós elváltozásai Szomory Dezső korai színműveiben, XXXIV (1990), 135—42.

Salamon Ida:

A kisiratosi dohánytermesztés szakszókincse, XXI (1977), 114—7.
Kisiratos helynevei, XXIII (1979), 104—6.
Nagyiratos helynevei, XXIV (1980), 223—5.
Szentpál helynevei, XXVI (1982), 158—60.

Sántha Tibor:

Gelence helynevei, XXXVI (1992), 196—204.

Sas Péter:

Bánffy Miklós és Kovács László levelei Babits Mihályhoz, XXVI (1982), 131—3.
Kós Károly levelezéséből, XXXIV (1990) 75—9.
Kelemen Lajos levelei Herepei Jánoshoz, XXXVII (1993), 163—92.

Schveiger, Paul:

(Máthé Jakabbal) Papers in Computational Linguistics, XXI (1977), 232—4.
*** Curent Trends in Romanian Linguistics, XXIII (1979), 237—9.

Solymossi Enikő:

Székelykeresztúr helynevei, XXXVIII (1994), 82—8.

Sólyom Noémi:

Túl a formán, avagy a keresztény tragikum, XXXVII (1993), 125—33.

Sőni Pál:

Jancsó Elemér: Kortársaim, XXI (1977), 228—30.
Kicsi Antal: Tompa László, XXIII (1979), 114—5.

Stan, Elena:

Structuri tematice şi retorico-stilistice în romantismul românesc, XXI (1977), 118—9.
A román-magyar irodalmi kapcsolatok történetéből, XXIII (1979), 195—8.

Süpek Ottó:

Anonymus műve és személye, XXXVII (1993), 3—20.

Szabó Csilla:

Székelyhodos helynevei, XXXVIII (1994), 80—82.

T. Szabó Csilla:

Thewrewk-kódex, XXXIX (1995), 204—5.

Szabó György:

Gálffy János levelei feleségéhez, XXII (1978), 209—14.
Egy olasz orvosdiplomata Erdélyben, XXIV (1980), 201—4.
Bod Péter ismeretlen feljegyzései Bardocszékről, XXVIII (1984), 157—62.

Gy. Szabó Gyula:

Szalacs helynevei, XXVI (1982), 160—4.
Ermihályfalva és Ottomány helynevei, XXVII (1983), 71—5.
Berettyószéplak és Köröstárkány helynevei, XXVII (1983), 172—7.
Albis és Érbogyoszló helynevei, XXVIII (1984), 174—8.
Biharpüspöki helynevei, XL (1996), 203—7.

Szabó T. Attila:

Új Magyar Tájszótár, XXV (1981), 108—12.
Benkő Loránd: Az Árpád-kor magyarnyelvű szövegemlékei, XXV (1981), 228—32.
Berrár Jolán — Károly Sándor: Régi Magyar Glosszárium, XXX (1986), 81—3.
Alpo Räisänen: Kainuun murteiden ja nimistön opas, XXXI (1987), 91—2.

Szabó Zoltán:

Szecessziós sajátosságok Ady stílusában, XXI (1977), 12—21.
Balogh László: Irodalom és kommunikáció, XXI (1977), 231—6.
Solomon Marcus: A nyelvi szépség matematikája, XXII (1978), 234—5.
Baránszky-Jób László: Élmény és gondolat, XXIV (1980), 228—30.
Nagy Olga: A táltos törvénye — Népmese és esztétikum, XXIV (1980), 234—6.
Vajda György Mihály: Összefüggések — Világirodalmi tanulmányok, XXV (1981), 101—2.
Németh G. Béla: A magyar irodalomkritikai gondolkodás a pozitivizmus korában. A kiegyezéstől a századfordulóig, XXVI (1982), 169—71.
Pomogáts Béla: A tárgyias költészettől a mitologizmusig. A népi líra irányzatai a két világháború között, XXVII (1983), 79—81.
Friedemann Lux: Text, Situation, Textsorte, XXVIII (1984), 97—8.
Mikszáth Kálmán: *A néhai bárány* (Stilisztikai elemzés szövegnyelvészeti alapja), XXVIII (1984), 121—6.
Cs. Gyímesi Éva: Teremtett világ — Rendhagyó bevezetés az irodalomba, XXVIII (1984), 179—80.
Gondolatok a stilisztikai elemzésről, XXIX (1985), 43—8.
Lőrinczy Huba: Szépségvágy és rezignáció, XXIX (1985), 76—7.
Emanuel Vasiliu: Sens, adevăr analitic, cunoaştere, XXIX (1985), 187—9.
Alexandru Rosetti akadémikus kilencven éves, XXIX (1985), 195.
Bécsy Tamás: Az irodalomesztétikai tudásról, XXX (1986), 85—7.

Szilágyi Ferenc: A magyar mondat regénye, XXX (1986), 194—5.
Szigeti József, XXX (1986), 196.
Gondolatok Schmidt konstruktivista empirikus irodalomtudományáról, XI (1987), 10—20.
Iorgu Iordan, XXXI (1987), 101—2.
*** Research in Text Connexity and Text Coherence: A Survey, XXXI (1987), 189—191.
*** Handbook of Discourse Analysis I—IV, XXXII (1988), 92—4.
Boris Cazacu (1919—1987), XXXII (1988), 95.
A szecesszió főbb stiláris sajátosságai, Hortensia Papadat Bengescu és Kaffka Margit prózájában, XXXII (1988), 99—110.
Geoffrey N. Leech and Michael H. Short: Style in fiction: A linguistic introduction to English fictional prose, XXXII (1988), 193—4.
*** Teorii ale limbajului. Teorii ale învățăturii, XXXIII (1989), 100—101.
A szecesszió főbb stiláris sajátosságai Alexandru Macedonski és Kosztolányi Dezső prózájában, XXXIII (1989), 107—22.
Vorabdruck der Plenarvorträge. Preprints of the Plenary Session Papers. XIV. Internationaler Linguistenkongreß. XIVth International Congress of Linguistics, XXXIII (1989), 199—200.
Danyi Magdolna: Paul Celan (metaforikus) főnévi szóösszetételeinek értelmezéséhez, XXXIV (1990), 105—7.
Fábián Pál és Szathmári István (szerk.): Tanulmányok a századforduló stílustörekvéseiről, XXXIV (1990), 190—2.
Teun A. Van Dijk: Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung, XXXIV (1990), 197—200.
Büky László: Képalkotás és képrendszer Füst Milán és Kárinthy Frigyes költői nyelvében, XXXV (1991), 186—7.
*** Literary discourse — Aspects of cognitive and social psychological approaches, XXXVI (1992), 111—3.
V. Fanache: Eseuri despre vârstele poeziei, XXXVI (1992), 213—5.
Thomas A. Sebeok: A Sign Is Just A Sing, XXXVI (1992), 221—3.
Michael J. Trolen: Narrative: A Critical Linguistic Introduction, XXXVII (1993), 210—212.
A dialektológia a szövegtan interdiszciplináris keretében, XXXVIII (1994), 55—60.
Zsilka János: Nyelvi rendszer — Palintonia Anthropologia Linguistica, XXXVIII (1994), 196—8.
Fülei-Szántó Endre (1924—1995), XXXIX (1995), 106.
Poszler György: Vonzások és taszítások, XXXIX (1995), 199—200.
Wacha Imre: A korszerű retorika alapjai, XL (1996), 101—3.
Süpek Ottó, XL (1996), 116—7.

Szabó Zsolt:

A kolozsvári *Vasárnap* és *Vasárnapi Ujság* repertóriuma, XXIII (1979), 211—7.
A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája, XXIV (1980), 113—4.

Szakács Péter István:

Változó költői világok a kanadai magyar lírában, XXXV (1991), 13—30.

Szász Lőrinc:

Németh Gyula, XXI (1977), 127.
*** Congressus Quartus Internationalis Fenno-ugristarum Budapestini habitus anno 1975, XXII (1978), 237—9.
Éder Zoltán: Benkő József nyelvészeti munkássága és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság, XXIII (1979), 124—7.
Zsemlyei János: A Kis-Szamos vidéki magyar tájszólás román kölcsönszavai, XXIII (1979), 235—7.
Hegyi Imre: A népi érdőkiélés történeti formái, XXIV (1980), 125—6.
Péntek János: A kaltoszegi népi hímzés és szókincse, XXIV (1980), 239—42.
Hungarológiai Értesítő, XXV (1981), 106.
Nyelvészeti Tanulmányok 1980, XXV (1981), 115—7.
Noul atlas lingvistic român, pe regiuni — Banat I, XXVI (1982), 180—1.
Luiza Seche — Mircea Seche: Dicționarul de sinonime al limbii române, XXVII (1983), 180—2.
Dicționarul limbii române. Litera T., XXVIII (1984), 87—8.
Vöő István: Dicționar de proverbe român-maghiar; Dicționar de proverbe maghiar-român, XXVIII (1984), 186—8.
*** Dacoromania — Bibliografie, XXIX (1985), 87.

Gabriela Duda — Aglaia Gugui — Marie Jeanne Wojcicki: Dicţionar de expresii si locuţiuni ale limbii române, XXX (1986), 96—7.
Maria Pietreanu: Salutul în limba română, XXXI (1987), 94—8.
Angela Bidu-Vrânceanu: Structura vocabularului limbii române contemporane, XXXI (1987), 194—5.
*** Magyar-román műszaki szótár, XXXII (1988), 85—6.
Ion Coteanu — Marius Sala: Etimologia si limba română, XXXII (1988), 188—190.
Vasile Breban: Dictionarul general al limbii române, XXXIII (1989), 97—8.
Kassai Ilona (szerk.): Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat, XXXIX (1995), 99—102.
*** Kultúrák találkozása — kultúrák konfliktusai, XL (1996), 110—2.
*** Ötödik Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia, XL (1996), 214—7.

Szekér Endre:

Lőrinczy Huba: Márai tanulmányok, XXXVIII (1994), 91—3.

Székely Pál:

Hadad helynevei, XXXVIII (1994), 184—8.

V. Szendrei Júlia:

Jósika, a népnevelő, XXI (1977), 85—93.

Szenik Ilona:

Szilágysági magyar népzene, XXIV (1980), 115—6.
Rögtönzés a siratóban, XXXV (1991), 43—63.

Szigeti József:

Kozma Dezső, Petőfi öröksége, XXII (1978), 107—9.
Kozma Dezső: Krúdy Gyula postakocsiján, XXVI (1982), 165—6.
Sőni Pál, XXVI (1982), 187—8.

Szilágyi Júlia:

*** A szövegvizsgálat új útjai, XXVII (1983), 81—2.

Szilágyiné Kovács Éva:

Arany János leveleskönyve, XXVIII (1984), 86—7.

Szilágyi N. Sándor:

Módszertani észrevételek a kötőhangzóvitához, XXI (1977), 145—60.

L. Színi Karola:

Anatómiai és kórtani műszavak belső struktúrája a XVI. századi „Ars Medicá"-ban, XXV (1981), 169—76.

Tamás Irén:

Magyarszovát helynevei, XXIII (1979), 220—25.

Tampa, Magdalena:

József Hajós: Timotei Cipariu şi filosofia, XXXII (1988), 186—7.

Tana Gyula:

Adalék a Vadrózsák történetéhez, XXIII (1979), 59—62.

Tánczos Olga:

Barátos, Páké és Orbaitelek helynevei, XXXVI (1992), 204—9.

Tánczos Vilmos:

Karteziánus és coccejánus eszmék hatása Bethlen Miklós személyiségének alakulására, XXVIII (1984), 99—22.

Taşcu, Valentin:

Köllő Károly: Confluenţe literare, XXXVIII (1994), 93—4.

Teiszler Pál:

Szilágyi N. Sándor: Világunk, a nyelv, XXIV (1980), 121—2.

Tibád Levente:

Nyikó menti helynevek (I.), XXII (1978), 94—7.
Nyikó menti helynevek (II.), XXII (1978), 222—6.

Nyikó menti helynevek (III.), XXIII (1979), 106—10.
A Nyikó mente víznevei: tipológiai rendszerezés, XXIII (1979), 167—78.
Növénynevek Nyikó mente helyneveiben, XXIV (1980), 213—8.
Nyikó menti helynevek (IV.), XXV (1981) 217—21.
A helynevek népetimológiás változásairól, XXVI (1982), 61—9.
Székelyudvarhely régi utcanevei, XXIX (1985), 21—8.
Székelyudvarhely utcaneveiből, XXXV (1991), 87—96.

Tímár Ágnes:

Archetipikus időszerkezet Mózes Attila *Egyidejűségek* című regényében, XXXIV (1990), 115—122.

Tomis, Karol:

Petőfi költeményeinek szlovák fordításai, XXXVI (1992), 123—9.

Tóth Sándor:

Balogh Edgár Korunk-képe, XXI (1977), 215—226.

Török Albert:

Harasztos személynévrendszere, XXXIX (1995), 51—68.

Török Brigitta:

Sepsibesenyő helynevei, XXVIII (1984), 170—4.

Turóczy Gergely:

Szecessziós stílusjegyek Lovik Károly *Árnyéktánc* című novellájában, XXXVIII (1994), 165—71.

Túros Endre:

Mihai Eminescu: Dicţionar de rime, XXII (1978), 115.
A rím kérdései Áprily rímeinek tükrében, XXV (1981), 31—8.
I. Funeriu: Versificaţia românească. Perspectivă lingvistică, XXVII (1983), 83—4.

Váczy Kálmán:

Péntek János és Szabó Attila: Ember és növényvilág, XXX (1986), 188—9.

Vámszer Márta:

Wolfgang Steinitz: Ostjakologische Arbeiten, XXIII (1979), 127—8.
Gyarmathi Sámuel, XXIV (1980), 129—34.
Marianne Sz. Bakró-Nagy: Die Sprache des Bärenkultes im Obugrischen, XXV (1981), 121—2.

Várfalvi András:

Liviu Rebreanu magyar nyelvű prózai írásai, XXXIX (1995), 133—40.

Varró Ilona:

Rolla Margit: A fiatal Kaffka Margit; Kaffka Margit II, Út a révig, XXVIII (1984), 83—5.

Vasiliu Gabriel:

Flora Şuteu, Influenţa ortografiei asupra pronunţării literare româneşti XXI (1977), 237.
Alexandru Niculescu: Individualitatea limbii române între limbile romanice, XXIV (1980), 122.
Iorgu Iordan: Dicţionar al numelor de familie românesti, XXVIII (1984), 93—4.
Ioan Pătruţ: Nume de persoane; nume de locuri românesti, XXIX (1985), 89.
*** Pro Didactica, XXX (1986), 91—2.
Pamfil Matei: Astra, XXXI (1987), 90—1.
I. Hangiu: Dicţionar al presei literare românesti, XXXII (1988), 82—3.
Studii de onomastică, XXXII (1988), 191—2.
Vasile Frăţilă: Lexicologie şi toponomie românească, XXXIII (1989), 197—8

Vita Zsigmond:

Adalékok az Áprily filológiához, XXV (1981), 177—80.
Reményik Sándor és Áprily Lajos leveleiből, XXXIV (1990), 79—84.
Áprily levelei Vita Zsigmondhoz, XXXIV (1990), 175—7.

Vodă-Căpuşan, Maria:

*** Semiotică si poetică 4: Cercetarea textului, XXXIV (1990), 107—8.

Vöő István:

Bánsági tájszavak (I.), XXI (1977), 208—14.
Bánsági tájszavak (II.), XXIII (1979), 93—104.

Wichmann, Irene:

Petőfi költészete Finnországban a 19. században, XXXVI (1992), 131—5.

Zágoni Jenő:

Körösi Csoma Sándor hagyatékára vonatkozó iratok Sepsiszentgyörgyön, XXXI (1987), 63—70.

Zavaleta, Julio:

(Fülei-Szántó Endrével) A 'marad' ige elemzése a spanyol és a magyar nyelvben, XXXII (1988), 123—32.

Zsejki Erzsébet:

Marossárpatak helynevei, XXXV, (1991), 177—82.

Zsemlyei János:

Márton Gyula — Péntek János — Vöő István: A magyar nyelvjárások román kölcsösszavai, XXIII (1979), 121—3.
Adalékok a *hogy* kötőszó erdélyi használatához, XXIV (1980), 157—67.
Az *ifjú* és szócsaládja az erdélyi régiségben, XXVI (1982), 71—83.
Bakos Ferenc: A magyar szókészlet román elemeinek története, XXVII (1983), 84—8.
A *haszon* és *kár* antonimapár az erdélyi régiségben, XXVII (1983), 125—32.
Béla Kelemen — Lőrinc Szász: Dicţionar franzeologic român-maghiar, XXVIII (1984), 184—6.
*** Atlas Linguarum Europae, XXIX (1985), 85—6.
Szabó T. Attila: Tallózás a múltban, XXX (1986), 33—4.
Román eredetű régi bányász szavainkról, XXXI (1987), 156—60.
Emanuel Vasiliu: Introducere în teoria textului, XXXV (1991), 191—2.
Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről, XXXVI (1992), 110—1.
*** A moldvai csángó nyelvjárás atlasza I—II, XXXVI (1992), 216—8.
Román közvetítésű nemzetközi szavak, XXXVII (1993), 153—7.
A (valahány) *lejre vásárol*-féle szerkezetek, XXXVIII (1994), 61—4.
Kétnyelvűség, XXXIX (1995), 211—3.
Elekfi László: Magyar ragozási szótár, XL (1996), 213—4.

Összeállította: FAZAKAS EMESE

Tiparul executat la Imprimeria „ARDEALUL" Cluj,
sub comanda nr. 70276/97